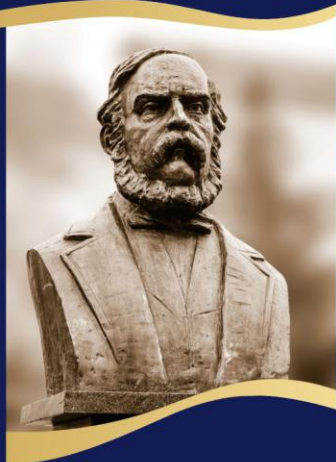

Arhivele Bistriței

Anul I, Fascicula 2

Poetul Andrei Mureșanu
în memoria contemporanilor

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

ARHIVELE BISTRITEI

ANUL I, FASCICULA 2

**POETUL ANDREI MUREȘANU
ÎN MEMORIA CONTEMPORANILOR**

Seria: *Istorie – Societate – Cultură*

**Apărută cu sprijinul
Bibliotecii Județene „George Coșbuc”,
Bistrița-Năsăud**

**Fascicula cuprinde conferințele susținute
în ziua de 19 martie 2016,
la Casa memorială „Andrei Mureșanu”, din Bistrița**

**POETUL ANDREI MUREȘANU
ÎN MEMORIA CONTEMPORANILOR**

**COORDONATOR:
MIRCEA GELU BUTA**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2018

Referenți științifici:

Adrian Onofreiu, doctor în Istorie;

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale

Lucian Vaida, doctor în Istorie;

Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud

ISBN: 978-606-37-0347-8

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958

© 2018 Coordonatorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace,
fără acordul coordonatorului, este interzisă și se pedepsește conform
legii.

Redactare: Camelia-Ionela Strungari

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu, nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Un bistrițean nemuritor

MIRCEA GELU BUTA¹

Prin contribuția pe care și-a adus-o la îmbogățirea tezaurului nostru cultural, poetul Andrei Mureșanu rămâne una din cele mai frumoase și enigmatice figuri pe care le-a produs intelectualitatea românilor ardeleni. Un suflet de patriot, a cărui coardă vibrează la durerile, insuficiențele, nevoile și năzuințele neamului său, dar în care sentimentul dragostei nu îmbracă haina demagogică și nu întunecă conștiința, astfel ca s-o împiedice a vedea relele ce trebuie semnalate și combătute apoi cu asprime pentru a fi corijate.

Trăgându-și el însuși obârșia nemijlocit din adâncurile acestui popor, dar devenit un aristocrat al gândirii, poetul Andrei Mureșanu a căutat să concilieze într-o strânsă conlucrare cele două componene ale vieții sale sufletești, elaborând crezul unei înalte vieți spirituale din elementele culese de la izvoarele cele mai autentice ale simțirii românești și a reușit și năzuit, prin muncă și talent, să o servească, purificând-o și înălțând-o. Nimic nu-l înspăimânta, nici prigoana maghiară, nici lipsurile materiale și suferințele pe care le îndura și nicio jertfă nu i se părea prea mare ca să-l poată îndepărta din calea sa. Prin el vorbea răspicat și vibrant sângele românesc ce clocotea în trupuri viguroase și oțelite, gata a rupe lanțurile iobăgiei.

Răsfoind paginile de acum o sută de ani ale „Gazetei de Transilvania” și „Foi pentru minte, inimă și literatură” a lui Gheorghe Barițiu, întâlnim acolo rânduri ca acestea, semnate de tânărul profesor Andrei Mureșanu, de la Gimnaziul Catolic din Brașov: „Înainte ochilor

---

¹ Mircea Gelu Buta, Prof. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, e-mail: butamircea@yahoo.com

mei stă ziua-noaptea poporul de la sate, de a cărui înaintare în cultură, bunăstare și înflorire materială și spirituală m-aș bucura din adâncul sufletului...”. Tot despre poporul român, spune mai departe: „Pe el (poporul român), împrejurările l-au învățat a suferi, iar nu și a descrie patimile și durerile ce cearcă! Abia l-auzi din când în când răsuflând câte un suspin, printr-un vers de jale. El ascultă din toată inima când îi rostește cineva, ori cu ce prilej, câte o învățătură folositoare. Suspină și lăcrimează când îi spui ce a suferit în timpurile trecute și se arată gata a-ți primi sfatul cel bun, mai ales dacă uiți a i-l aduce mai adeseori în minte, dacă îi descrii viu urmările ce pot avea întârziere; însă totdeauna privește la pilda ta și numai atunci îți urmează povața și învățătura când te vede strălucind înainte-i cu pilda și îmbărbătarea”².

Din articolele lui modeste, dar valoroase, care trasau limpede direcțiile acțiunilor viitoare, s-a născut în primăvara anului 1842 acel „Deșteapă-te, române” care avea să devină mai târziu cântecul mântuirii noastre.

Prin sclipirea de geniu pe care i-a insuflat-o Sfântul Duh, poetul Andrei Mureșanu își merită pe deplin locul pe soclul nemuritor al istoriei neamului românesc, iar clipa de acum când, în curtea casei din Bistrița sa natală, se dezvelește figura-i eternizată în bronz, în cadrul unei înălțătoare festivități, este sărbătoarea în care urmașii îl proslăvesc cu adâncă recunoștință ca pe un ales purtător de idealuri al unei națiuni îndelung oprimate, care încerca să se desprindă din gheara celui mai orb și mai fanatic șovinism cultural.

Fie-i memoria veșnică!

Bistrița, 19 martie 2016

---

² Ioan Goga, „Andrei Mureșianu ziarist”, în „Năzuința”, anul I, nr. 1, 27 noiembrie 1938, p. 3.

Andrei Mureșanu: Linii de portret

ION BUZAȘI¹

Puțini poeți din literatura noastră au fost atât de controversați: și elogiile, și contestările, alternative sau concomitente, au fost făcute la o înaltă temperatură a convingerilor, pătimas, unilateral.

Înainte de a fi poet, Andrei Mureșanu este un mit, un simbol, o conștiință civică exemplară. A intrat definitiv în triada de aur a Revoluției transilvane de la 1848: Simion Bărnuțiu, Avram Iancu și Andrei Mureșanu – Ideologul, Luptătorul și Poetul. Așa l-a văzut Mihai Eminescu în *Epigonii* și în poemele postume ce i le-a dedicat: „Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet”, mai ales prin *Răsunet*, cunoscut de întreaga suflare românească prin începutul abrupt de vers: „Deșteaptă-te, române!”, – deși Eminescu a cunoscut aproape toată creația poetică a lui Andrei Mureșanu.

Un răsunet este nu numai o poezie nemuritoare, dar și poezia care sintetizează aspirațiile eterne ale unui popor: libertate, unitate și demnitate națională. Ca și în *Discursul de la Blaj* al lui Simion Bărnuțiu, cu care face admirabilă pereche (oratorie/poezie), cuvintele sunt puternic gravate, imprimându-li-se un timbru de alarmă. Că această poezie a devenit după anul 1989 imn național este consecința faptului că ne-a însoțit o istorie în care momentele de cumpănă și nădejde au găsit în accentele energice ale acestui „cântec fără moarte” expresia cea mai potrivită: „Pe cărarea pregătirii plinirii vremii s-a arătat fiul lui Dumnezeu, a așezat în cursul veacurilor proroci, chemători cu glas dumnezeiesc, pentru a pregăti plinirea a ceea ce cobora din cer și a

---

¹ Ion Buzași, Prof. Univ., doctor în științe filologice, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, Catedra de Pedagogie, Psihologie și Didactică, e-mail: ionbuzasi@yahoo.com

formării sufletului nou. Și au venit vestitori cu glas de arhangheli ai judecății și ai dreptății lui Dumnezeu. Unul dintre aceștia (...) este Andrei Mureșanu, care era întemeiat pe credința în Dumnezeu. De aceea glasul lui a răsunat neînterupt în sufletul neamului. Cuvântul lui a fost cuvânt de nădejde, cântare de leagăn, el a stăpânit toate sufletele de atunci încolo, a crezut în dreptatea lui Dumnezeu: *Preoți cu crucea-n frunte căci oastea e creștină*, – a strigat el. S-a cutremurat și cenușa înaintașilor în morminte... Purtătorii crucii suntem chemați să ne așezăm în fruntea oștirii” (P.S. Iuliu Hossu – *Discurs la solemnitatea dezvelirii statuii poetului Andrei Mureșanu*, Bistrița, 3 decembrie 1938).

Este îndeobște numit *autorul unei singure poezii*. Departe de a fi o depreciere, așa cum cred unii, este o superlativă recunoaștere. Alții se străduiesc să devină nemuritori prin multe tomuri și nu reușesc. Să reușești printr-o poezie este o performanță pe care în literatura noastră cred că a mai atins-o basarabeanul Alexe Mateevici, cu poezia *Limba noastră*. Andrei Mureșanu este poetul deșteptării și demnității naționale, Alexe Mateevici – poetul limbii materne; pentru că *Deșteaptă-te, române* nu este numai programul Revoluției de la 1848, ci înmănunchiază în stihurile sale de litanie și credință nestrămutată aspirațiile sacre dintotdeauna ale poporului român, iar *Limba noastră* adună în salbele ei de imagini virtuțile perene ale graiului românesc.

Prin această poezie, Andrei Mureșanu mai are meritul de a fi cap de serie în lirica profetică ardeleană. Versul eminescian „Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet” rămâne nu numai o excepțională caracterizare a poeziei sale, ci și cea mai dreaptă așezare a poetului în evoluția poeziei ardelenice; Coșbuc și Goga, Aron Cotruș, Mihai Beniuc, Emil Giurgiuca și Ioan Alexandru vor continua mesianismul poetic al lui Andrei Mureșanu.

Anii din urmă au reușit, prin efortul unor cercetători, să corecteze imaginea, totuși simplificatoare, de „autor al unei singure poezii”, adăugând personalității sale o fațetă mai puțin cunoscută, aceea a *gazetarului Andrei Mureșanu*, unul din cei mai însemnați publiciști

din secolul al XIX-lea, prin articolele tipărite în coloanele „Gazetei de Transilvania”, ale „Foi pentru minte, inimă și literatură” și mai ales ale „Telegrafului Român”, articole care-i conturează efigia unui adevărat *educator național*: „Eu nu sunt literat și nici scriu pentru literații carii n-au trebuință de a mea povață. Înaintea ochilor mei stă ziua-noaptea, poporul cel de rând, de a cărui înaintare în cultură, bunăstare și înflorire materială și spirituală m-aș bucura din adâncul sufletului; ...el este – după puțin însemnătatea mea părere – cea parte constitutivă la trupina unei nații, de la a cărei cultură sau orbire, însuflețire sau amorțire, viață sau moarte, atârnă pentru totdeauna apunerea sau rădicarea, înflorirea sau cotropirea întregii nații”.

Puțini poeți din literatura noastră au inspirat atâtea ode omagiale: de la Iosif Vulcan, contemporanul poetului, și până la Ioan Alexandru, contemporanul nostru; poeziile pe această temă adevăresc mai mult ca orice pagină de istorie literară profunzimea metaforei eminesciene *Preot deșteptării noastre*.

Scrie Geo Bogza: „În istoria noastră, pentru a ieși din nimicnicie, a fost nevoie de bărbați, iar la 1848, în Moldova, în Muntenia și în Ardeal a pășit în arenă o întreagă generație cu fruntea înaltă și inspirată, tăiată de linia adâncă a voinței”.

Un asemenea bărbat a fost Andrei Mureșanu, căruia conștiința patriotică românească i-a păstrat o vie recunoștință, exprimată nu numai prin florilegiul liric de ode omagiale, amintit mai sus, ci și prin limbajul plasticii sculpturale și picturale. În inima principalelor orașe, legate de viața și activitatea lui Andrei Mureșanu: Bistrița natală, Blajul studiilor sale liceale și teologice, Brașovul celor mai rodnici ani literari și gazetărești, Sibiul avatarurilor biografice – străjuiesc asemenea imagini dăltuite în bronz și piatră.

A. Rădăcinile Mureșenilor

Unele descoperiri de istorie literară sunt, pentru un cercetător pasionat, adevărate revelații și aduc motivații profunde de subconștient, chiar pentru o anumită temă de cercetare.

În ce mă privește, am trăit o asemenea revelație ca o iluminare în privința pasiunii mele pentru viața și opera lui Andrei Mureșanu, când am consultat cartea lui Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor nobile române din Maramureș*, de curând reeditată la Editura Societății Pro Maramureș *Dragoș-Vodă*.

Când am scris cartea despre Andrei Mureșanu (Editura Eminescu, 1988), am fost destul de rezervat în privința *originii maramureșene* a Mureșenilor, pentru că erau o serie de articole care contestau cu hotărâre o asemenea ipoteză. Eram rezervat, dar nici nu înclinam spre negare categorică. Or, cartea lui Al. Filipașcu, un cercetător recunoscut pentru temeinicia lui de genealogist al familiilor nobile române din Maramureș, probează că *rădăcinile Mureșenilor* sunt din acest nord transilvan. Paginile 143–144, la poziția 219, prezintă *Familia Kindriș (Chindriș) alias Balea din Ieud*. În 1861, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 11 (din 15 martie), se publică un articol intitulat „*Un cuvânt serios mai ales către nobilii români*”, semnat *Iacobu M. de Valea (Balea) din Iood în Maramoroșiu*. Acesta este numele cel vechi al Mureșenilor: *Chindriș alias Balea din Ieud*. În secolul al XVIII-lea, emigrează în diferite sate din Ardeal. Am urmărit *mai ales* ascendența lui Andrei Mureșanu și am aflat cu surprindere și cu bucurie că ea este legată și de satul meu natal, Mintiu-Gherlii, ceea ce, într-o motivație subconștientă de care pomeneam mai sus, ar explica atracția pentru viața și opera poetului deșteptării naționale. Voi reda, pe scurt, din cartea lui Al. Filipașcu, această descendență, așa cum am schițat-o în notițele mele.

Așadar, la începutul secolului al XVIII-lea, un oarecare *Văsuc al lui Iacob* se stabilește în Jucul Român din județul Cluj (Jucul de Sus este și satul natal al lui George Bariț, care va deveni îndrumătorul literar al lui Andrei Mureșanu și primul lui biograf). Văsuc are un fiu, pe Lupu, care moare în anul 1718, iar *Ioan, fiul acestuia, se mută în Mintiu-Gherlii și adoptă patronimul Mureșan, nume păstrat de descendenții săi*. Ioan are doi fii, pe Nicolae (morar) și pe Ștefan. Vasile, fiul lui Nicolae, se stabilește în Aluniș, lângă Gherla. El are trei fii: pe Alexa, Vasile și Teodor. Descendenții lor sunt renumiții *Mureșeni* din Bistrița și Rebrișoara.

Teodor Mureșanu este, așadar, strănepotul aceluia Ioan Chindriș care, stabilit la Mintiu-Gherlii, adoptase patronimul lui Mureșanu. Teodor Mureșanu se stabilește la Bistrița și, căsătorit cu Eftimia Serețeanu, are trei fii: pe Andrei Mureșanu (poetul), Ștefan (cantor bisericesc) și Vasile (morar, ca și tatăl lor). Din ramura bistrițeană a Mureșenilor nu s-au înregistrat personalități culturale marcante, în afară de Andrei Mureșanu. Căsătorit în anul 1842, la Brașov, cu Susana Greceanu, fiica unui preot ortodox (într-o vreme în care diferențele confesionale erau serioase piedici în încheierea unei căsătorii și apoi în menținerea armoniei conjugale), poetul a avut mai mulți copii care s-au stins prematur. S-a păstrat o fotografie, pe care o am în colecția mea personală, în care Susana Greceanu, care a ajuns nonagenară, trăind până la începutul secolului XX, este înfățișată în mijlocul pruncilor săi: sănătatea și robustețea fizică a mamei contrastează cu debilitatea și paloarea bacoviană a fiilor.

Prin anii 1992–1993, la un simpozion de la Bistrița, consacrat lui Andrei Mureșanu, o doamnă în vârstă s-a prezentat drept descendentă a lui Ștefan Mureșanu, cantorul bisericesc, fratele poetului. Așadar, o strănepoată a lui Andrei, căreia, mai târziu, o gazetă locală i-a luat și un interviu, dând credit unor fantezii și legende ce nu aveau deloc legătură cu realitatea.

În schimb, din ramura rebrișoreană a Mureșenilor, a preotului Ioan Mureșanu, descind trei generații de intelectuali, în frunte cu Iacob

Mureșianu – gazetarul brașovean, muncă în care va fi continuat de fiul său, avocatul Aurel Mureșianu, unul dintre prietenii din perioada vieneză ai lui Mihai Eminescu; Iacob Mureșianu este și tatăl compozitorului Iacob Mureșianu – întemeietor de școală muzicală românească, și al lui Traian Mureșianu, sculptor, – toți cărturari de seamă, care, la rândul lor, vor avea urmași ce au devenit nume cunoscute în cultura românească.

Înrudirea dintre cele două ramuri ale Mureșenilor (cea bistrițeană și cea rebrișoreană) este, de asemenea, prilej de controversă literară. Primul care a contestat-o a fost George Bariț, nașul de cununie al lui Andrei Mureșanu, iar dintre istoricii literari actuali, bistrițeanul Teodor Tanco, care a și scris o carte polemică pe această temă, cu titlul *Andrei Mureșanu – contra biografiilor*. Din punctul meu de vedere, argumentele care pledează înrudirea nu sunt ușor de înlăturat. Cei doi Mureșeni, Iacob și Andrei, se agraiau cu apelativul *vere*; Andrei Mureșanu spune într-o scrisoare că era să-i fie naș de cununie Iacob Mureșianu; iar fiul acestuia, compozitorul Iacob Mureșianu, vorbind despre o palidă aniversare a Revoluției de la 1848 la Blaj, spune că singurul „care a făcut ceva” a fost *nepotul lui Andrei Mureșanu, adică eu*.

L-am cunoscut bine pe Mircea Gherman, muzeograf la Casa Mureșenilor multă vreme, alături de care am participat la simpozioane culturale la Blaj, Bistrița și Brașov, nepot al lui Iacob Mureșianu, compozitorul², care susținea hotărât că Andrei Mureșanu și Iacob Mureșianu, gazetarul, străbunicul său, au fost veri.

B. Andrei Mureșianu sau Andrei Mureșanu?

Cine urmărește bogata bibliografie referitoare la poetul *Răsunetului* nu poate să nu fie contrariat de ezitarea și varietatea în grafierea numelui, care s-au perpetuat până în zilele noastre.

---

² Fata acestuia, Sevastia, s-a căsătorit cu avocatul dr. Joe Gherman și s-au stabilit la Brașov. Mircea era fiul lor.

Cel mai vechi nume în ascendența poetului este grafiat *Maroschan*. Această grafie este pentru unii bibliografi ai poetului un argument în favoarea tradiției că spița Mureșenilor este coborâtore din Maramureș: „Originea Mureșianilor se trage din Maramureș, leagănul Dragoșizilor, din familie nobilă, a cărei patru frați, adică străbunii lor veniră și se așezară în părțile nordice ale Transilvaniei: Rebrîșoara, Nimigea, Feleaca și Ienciu de pe Câmpie, de la care se trag Mureșienii de azi, care s-au rămurit peste toate ținuturile acele”³. În sat, le ziceau, cum se zice până astăzi în popor celor din Maramureș, *moroșeni*. Așadar, „Moroșan este forma populară a familiei, numai mai târziu s-a lățit forma literară Mureșianu, dând ocazia la confuzia că Mureșenii ar fi de pe valea Mureșului”⁴. În corpusul epistolar *Bariț și contemporanii săi* întâlnim frecvent în scrisorile către Bariț formula de încheiere: „Fraților Maroșeni (sau Moroșeni), salutare!”. De la numele inițial au derivat și evoluat cele două forme paralele: I. Murășan, Mureșan – Mureșanu și II. Murășian – Mureșian – Mureșianu. Scriitorul însuși, în epistolele către Bariț, își ortografiază numele diferit, dar niciodată cu „i”, Mureșianu. Într-o anume vreme, frecventă era semnătura *And. Murășan*: așa semnează, de pildă, cererea de transfer de la Școala românească din Cetate la Liceul romano-catolic din Brașov. Este interesant că însuși Eminescu, pasionat de evocarea scriitorului pașoptist, utilizează grafii felurite ale numelui: în anul 1869 – poemul dramatic se intitula *Mureșanu*, în *Epigonii* preferă forma *Murășan*, din necesități de ritm: „Murășan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită...”, pentru ca în următoarele două versuri ale poemului dramatic din anii 1872 și 1876 să revină la formele *Andrei Mureșanu* și *Mureșanu*. Marele poet, cunoscător profund al literaturii înaintașilor, își impunea și

³ Iacob Mureșianu, „Trăsăturile fundamentale din biografia repausatului”, în „Gazeta Transilvaniei”, XXVI, 1863, nr. 101, p. 393.

⁴ Mihai Eminescu folosește chiar forma *mureșan* pentru descendent din Maramureș: „Ca toți românii adevărați, Ștefan Vodă era ardelean de origine și anume mureșan (cf. Mihai Eminescu, *Fragmentarium*, E.S.E., 1981, p. 614; vezi și Sabin Mureșanu, „Originea familiei Mureșenilor”, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, 1926, nr. 4, p. 80.

respectarea grafierii corecte a numelui scriitorilor. Ultimele două forme paralele *Mureșanu* și *Mureșianu* se concurează până astăzi cu derutante ezitări. Cum se explică apariția grafiei *Mureșianu* în onomastica poetului? „Această inventare a numelui s-a produs în anii grei, la ieșirea din alfabetul chirilic (în care și Iacob și-l scria Murășanu) și adoptarea alfabetului latin, când lângă acel « ș » apăsător, redactorul responsabil al „Gazetei...” îl adaugă pe *i* și rezultă acel *și*, astfel în litere latine, din Murășanu treptat devine Mureșianu”⁵. Să adăugăm și alte două explicații: simțindu-l, probabil, ca un derivat de la n. top. Mureș +suf. -eanu sau -ianu⁶, tendința rostirii înmuiate a consoanei *ș* a trecut și în scriere. Ea este explicabilă apoi prin apropierea de numele redactorului „Gazetei Transilvaniei”, capul de serie din galeria numelor ilustre ale Mureșenilor, care și-au scris frecvent numele cu *i*, deci Mureșianu, grafie adoptată și de bogata lui descendență cărturărească. Aurel Mureșianu – ziaristul, Iacob Mureșianu – compozitorul, Traian Mureșianu – gazetarul și Iuliu Mureșianu – muzicianul, nepoții lui.

În scrierea numelui oamenilor de știință și a scriitorilor, *hotărâtoare* trebuie să fie forma dorită de purtătorul numelui⁷. De aceea, scriem Alecsandri (și nu Alexandri), Hasdeu (și nu Hașdeu), Densusianu (și nu Densușianu) etc. În cazul lui Andrei, poetul *Răsunetului*, se impune să optăm pentru forma *Mureșanu*. Din două considerente: primul și cel mai important fiind acela că astfel s-a semnat el însuși; în al doilea rând, el este mai frecvent utilizat în studiile de istorie literară de dată recentă.

⁵ Teodor Tanco, „Andrei Mureșanu contra biografilor”, în „Steaua”, an XXXIV, 1983, nr. 11, p. 43.

⁶ Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 320.

⁷ Vezi o pledoarie convingătoare în acest sens la Emilia Șt. Milicescu, *Pe urmele lui Delavrancea*, Editura Sport-Turism, 1986, pp. 6–8.

C. Treptele formării

1. În Bistrița natală (1816–1832)

Cele mai multe erori biografice cu privire la Andrei Mureșanu sunt cele referitoare la perioada începuturilor: originea familiei, data nașterii, anii copilăriei. „Urzitoriul” erorilor este Iacob Mureșianu, care printr-o notiță biografică-necrolog⁸ scrisă în grabă, a perpetuat în cercetările ulterioare o serie de inexactități și inadvertențe. Bariț a încercat să spulbere câteva din aceste erori⁹, dar ele s-au dovedit rezistente, solicitând pentru restabilirea adevărului biografic investigații minuțioase de arhivă¹⁰.

Că Mureșenii sunt originari din Maramureș este posibil; numele cel vechi al familiei este *Moroșan*, apelativ cu care sunt chemați și astăzi cei coborâtori din nordul Transilvaniei. Dar această „emigrare” s-a petrecut într-o „depărtată vreme”, în orice caz anterioară secolului al XVIII-lea. Căci Toader Mureșanu, tatăl poetului, se naște în Bistrița și probabil și bunicii și străbunicii bardului. Poetul Andrei Mureșanu nu a fost văr cu gazetarul Iacob Mureșianu, directorul de mai târziu al „*Gazetei Transilvaniei*”, pentru că niciunul din documentele vremii nu adevăresc o legătură de rudenie, iar Bariț, care îi cunoștea bine pe cei doi cărturari, este primul care o contestă. S-a vorbit fără temeii documentar despre originea „nobilă” a poetului (Emanoil Bucuță¹¹,

⁸ Iacob Mureșianu, „*Trăsurile fundamentale din biografia repausatului*”, în „*Gazeta Transilvaniei*”, XXVI, Brașov, 1863, nr. 101, p. 393.

⁹ George Bariț, „*Material pentru biografia lui Andrei Mureșanu*”, în „*Observatoriul*”, nr. 49, II, Sibiu, 1879; nr. 47, p. 1.

¹⁰ Teodor Tanco, „*Completări la biografia lui Andrei Mureșanu*”, în *Virtus romana rediviva*, vol. V, Bistrița, 1984, pp. 103–109.

¹¹ Emanoil Bucuță, „*Andrei Mureșanu*”, în „*Transilvania*” nr. 8/1941, p. 545: „Pe acele cărți de istorie în limba germană stătea scris: «Ex libris Iohannis Maroschan». Iată numele cel de început al familiei. Acest Ion Maroșan făcea parte din organizația grănițerească a Năsăudului și purta cisme nu opinci...”

Mircea Bogdan¹²). Așezarea acestei familii printre nobili trebuie s-o interpretăm ca oameni liberi sau oameni ai locului, în sensul continuității susținute de reprezentanții Școlii Ardelene. În același sens, scria și Andrei Mureșanu: „De-ar fi după vechime, atunci eu cu-al meu nume / Aș face de rușine magnații pe pământ”¹³.

Viitorul poet s-a născut la Bistrița, în 19 noiembrie 1816, ca fiu al lui Toader Mureșanu și al Eftimiei, născută Serețeanu. Poetul va folosi printre pseudonimele sale și numele dinainte de căsătorie al mamei.

La începutul secolului trecut, Bistrița era un oraș-cetate cu meșteșugari pricepuți și cu un comerț înfloritor. Om întreprinzător, tatăl poetului ia în arendă de la sașii Dengler și Herger o moară de scoarță de argăsit, în strada „de după Cazarmă”. Până la începutul veacului nostru, s-a păstrat și casa natală a poetului, o clădire scundă, alcătuită dintr-o cameră de locuit de 5/4 m și dintr-o mică tindă. Casa era construită din lemn, cu hornul din nuiiele și acoperită cu șindrilă. Tatăl său era om iubitor de învățătură și angajează pentru instrucția copiilor săi un grănicer știutor de carte, pe Dănilă Doboș din Valea-Rodnei, un fel de Tănăsucă Mocodean ce-l va dăscăli mai târziu pe tânărul Coșbuc. Era, ca și bădița Vasile al lui Creangă, și cântăreț la biserica românească din localitate. Tradiția familială, înregistrată de unul dintre primii biografi ai poetului, Ioan Rațiu, vorbește de o năpastă ce se abate asupra casei lui Toader Mureșanu: un incendiu în anul 1831, în urma căruia familia se mută în strada Năsăudului, în casa bunicii. De aici, va urma Andrei de la vârsta de 9 ani Școala normală, săsească (1825–1826), și apoi Gimnaziul călugărilor piariști (1827–1832). Ridicat în secolul al XVI-lea, Gimnaziul piariștilor, condus de canonicul Inocențiu Greschner, „era o înaltă instituție de cultură germană, după modelul gimnaziilor din Sibiu și Brașov, și aducea profesori cu studii te-meinice din Germania”¹⁴. Cu câteva decenii în urmă, aici studiasă și

¹² *Mircea Bogdan*, Andrei Mureșanu. Contribuțiuni biografice, Brașov, 1942, p. 5.

¹³ Apud Mircea Bogdan, *op. cit.*, p. 5.

¹⁴ N. Georgescu-Tistu, „Cultul bardului Andrei Mureșanu”, în „Gazeta Transilvaniei”, a. 104, nr. 25/1911.

Gheorghe Șincai. Mediul de aici era propice studiului. Era multă sobrietate, multă seriozitate în tot ceea ce se făcea, mult interes pentru valorile fundamentale ale culturii umane, considerate, bineînțeles, în viziunea epocii. Tânărul gimnazist dovedește o mare pasiune pentru lectură, îndeosebi pentru G. F. Klopstock, care prin *Odele* sale și, mai ales, prin *Mesiada* îl sensibilizează pentru ideile generoase ale iluminismului. În cei șase ani de studiu, elevul „Andreas Mureșan” a obținut calificative excelente¹⁵.

Cu toată clasificarea eminentă, Mureșanu nu era încântat de metodele pedagogice și de rigiditatea scolastică ce domneau în gimnaziu, și într-un „reflex autobiografic” de mai târziu amintește de o arie „trită (uzată, banală), pe care ne învăța piariștii a cânta când eram gimnaziști, plăcuta odă safică *Integer vitae*”¹⁶.

Biografi ai poetului¹⁷, bazați pe amintiri ale contemporanilor, susțin că începuturile creației poetice datează din perioada gimnaziului bistrițean și că primele versuri au fost scrise în germană sau maghiară. Nu ni s-a păstrat nimic din aceste versuri, dar tradiția literară bistrițeană îi atribuie lui Andrei Mureșanu versurile bilingve: „Nincs Kolozsvár bekérítve / Nu e Cluju-nconjurat, / Slobodu-i drumul”¹⁸. Monotonia orelor de clasă era recompensată de frumusețea folclorului cunoscut, de bună seamă, mai întâi în familie, prin poveștile mamei,

¹⁵ Transcriem clasificarea din Protocollum Majoris Gymnasii Scholarum Piarum Bistricensis (1825–1832): în 1825/1826, în vârstă de 9 ani, este elev „in classe minimistarum” și obține la purtare prima, iar la studii și religie eminentie; în 1826/1827, este elev „in classe majorum parvistarum” și obține din purtare prima, din studii și doctrina religiunii eminentie; în 1827/1828 elev „in I grammaticae” obține din purtare prima, din studii și doctrina religiunii *eminențiae*, redobândind an de an aceeași excelentă clasificare, culminând în anul școlar 1831/1832, ultimul din perioada bistrițeană, când, în vârstă de 15 ani, este elev „in II humanitatis” și obține la studii și la religie primul eminent.

¹⁶ Andrei Mureșanu, *Reflexii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977 (seria „Restituirii”), pp. 141–142.

¹⁷ Valeriu Braniște, *op. cit.*, și Ioan Rațiu, *op. cit.*

¹⁸ George Vasile Rațiu, „Andrei Mureșanu”, în „Literatura și actualitatea”, Bistrița, 1982, p. 4.

iar apoi prin îndrăgirea jocurilor și strigăturilor populare. „Cunoscătorilor săi de multe ori le povestea mai târziu cu ce drag asculta horele poporului și cu ce plăcere imita versurile din popor. Ceasuri întregi sta la jocul flăcăilor și asculta versurile vesele și șăgalnice ale chiuitorilor isteți”¹⁹. Este primul pas de „inițiere poetică”, pe care îl va repeta, câteva decenii mai târziu, George Coșbuc. Plăcerea versificării anecdotelor și mai ales utilizarea cu funcții demonstrative și exemplificatoare a „vorbelor de duh”, cu care își va pigmenta mai târziu publicistica, pentru a-i conferi un plăcut aer colocvial, este o „redescoperire” a primului strat de cultură folclorică din formația spirituală a viitorului cărturar.

Familia o ducea, totuși, greu și e aproape sigur că Andrei Mureșanu ar fi urmat cariera fraților săi mai mari (Ștefan – cantor bisericesc, Vasile – morar) sau una înrudită, dacă în ajutorul familiei nu ar fi venit un Mecena, în persoana protopopului Bistriței, Ioan Marian. Despre ajutorul dat de către acesta familiei lui Toader Mureșanu, citim într-o „corespondență” publicată în „Familia” lui Iosif Vulcan și trimisă, probabil, după moartea poetului, de unul din frații săi: „Pe timpul acesta era în Regimentul al II-lea de graniță din Năsăud ca vicar nemuritorul Marian... Acesta cunoscuse talentele frumoase a lui [Andrei n.n.], precum și sărăcia părintelui său... Odată chemă pe tata lui Andrei în Năsăud – era o zi de târg – și-l mână să cumpere cea mai bună vacă cu lapte. Aceasta făcând-o, Marian i-o dăruie pe seama lui Andrei. Aceasta o și făcu tata lui Andrei, cu laptele vacii îl susținu mai mulți ani la școala din Bistrița”²⁰. Tatăl poetului moare în anul 1831 și, în această situație, continuarea studiilor lui Andrei Mureșanu pare nesigură. Cu ajutorul rămas de la protopopul Marian („cu mergerea lui Andrei la Blaj au vândut vaca, iar banii i-au dat lui Andrei după cum i-a fost de obligat vicariul Marian”²¹) și cu îndemnurile celor care laudau osârdia școlară

¹⁹ Valeriu Braniște, „Altă poezie uitată”, în „Drapelul”, 11, IV (1902), nr. 2, pp. 1–2.

²⁰ Apud Teodor Tanco, *op. cit.*, pp. 103–104.

²¹ *Ibidem*.

a învățăcelului, mama se înduplecă să-l trimită, în 1832, mai departe la învățătură, la școlile românești din Blaj”.

2. Elev la Blaj (183–1838)

Chiar dacă nu împărtășim, întru totul, aserțiunea prea entuziasmului său biograf Ioan Rațiu, că pe Andrei Mureșanu singur Blajul l-a făcut ceea ce a fost²², perioadei școlarității blăjene (183–1838) trebuie să-i acordăm o importanță deosebită în formația intelectuală a bardului transilvănean.

Am văzut că la Bistrița studiasse în limba germană și obținuse calificative excelente. Vine la Blaj, care în pragul deceniului patru din secolul trecut, cunoaște sub raport școlar și cultural înnoiri substanțiale. Murise de câțiva ani episcopul Bob, cel care urgisise cu atâta înverșunare pe acei „înainte mergători” care au fost Micu, Șincai și Maior. Locul său îl luase Ioan Lemeni care, la începutul activității sale, s-a dedicat unor activități sociale și culturale vrednice de laudă. În Blaj, activează acum „cea de-a doua generație a Școlii Ardelene” (Ștefan Pascu), formată din cărturari de prestigiu ca: Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, Ioan Rus, Nicolae Marcu, George Bariț. Aceștia sunt și profesorii lui de filozofie (Simion Bărnuțiu), teologie-dogmatică (Timotei Cipariu), istorie universală (Ioan Rus), fizică (Nicolae Marcu)²³. Bariț profesează pentru puțin, predând fizica, inițiind spectacole de teatru și înainte de plecarea la Brașov, ca altădată Șincai, ține în fața alumnilor (teologilor) blăjeni o înflăcărată cuvântare, îndemnându-i să se poarte bine, „că nația română are un venitor strălucit, descinzând noi din puternicii romani”²⁴. Dascălul cel mai îndrăgit era Simion Bărnuțiu, care predă filozofia și dreptul natural în românește: „Am socotit – zicea el, într-o scrisoare către Bariț – să scap pe încet și încât mă vor lăsa împrejurările din afară, filosofia din jugul și robia limbei latinești (batăr

²² Ioan Rațiu, *op. cit.*, p. 24.

²³ *Ibidem*, p. 18.

²⁴ Isaia Moldovan, „Din întâmplările vieții”, în „Gazeta Transilvaniei”, an LX/1898, nr. 234, p. 4.

pe jumătate), în care gemând și înădușită fiind astăzi tare puțin am închinat mințile auzitorilor români, că au fost după toată etimologia cuvântului și înțelesul numai roaba teologiei; dar nu roabă cu lumina aprinsă înaintea doamnă-sa, că atunci tot ar mai fi ceva, ci roabă care poartă șlepu dindărăpt²⁵. Dincolo de intenția evidentă a unei laicizări a disciplinei, este exprimată *in nuce* o idee pedagogică formulată cu toată vigoarea în celebrul său *Discurs* de mai târziu: „Câți oratori și câți poeți cu renume ar fi creat școalele Blajului, când ar fi învățat a perora tinerimea noastră nu numai pro Milone și pro Domo sua, ci și pentru națiunea noastră, nu numai latinește contra răpirilor lui Verres și a conjuratului Catilina, ci și românește asupra tiraniei sub care gem românii”²⁶. Timotei Cipariu îi impresionează prin întinsa cultură filologică și prin deslușirile pe care le face asupra evoluției limbii, iar Ioan Rusu, care preda istoria universală, vorbea înflăcărat despre originea romană a poporului nostru și despre trecutul neamului românesc. Iată de ce pentru un învățăcel venit la Blaj din școli străine, contactul cu asemenea profesori și lecții însemna „trezirea dintr-o adâncă letargie”. „Când vedeam atâția învățați – scrie Isaia Moldovan, elev al Blajului în acea perioadă și coleg cu Andrei Mureșanu – tot români, ne desmețeam și începeam a cunoaște minciunile ungarilor care ne descriau pe români ca pe niște sălbatici. Din zi în zi ne încălzeam la suflet și ni se părea că suntem într-o altă lume”²⁷. După aprecierea lui Al. Papiu Ilarian, la Blaj se învăța carte multă, liceul și seminarul căpătaseră un bun renume pentru că „studenții care mergeau de la Blaj la celelalte licee din patrie nu-și pierdeau niciodată în acestea locul ce-l aveau la Blaj”²⁸.

Seminarul era organizat după modelul colegiului vienez „Sf. Barbara”, cu un rector, vicerector, prefect de studii și ductori. Ductorii

²⁵ Iosif Pervain și Ioan Chindriș, *Correspondența lui Alexandru Papiu-Ilarian*, Editura Dacia, Cluj, 1972, vol. I, p. 234.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Isaia Moldovan, art. cit., p. 4.

²⁸ Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, I, p. 221.

erau un fel de responsabili de meditație. Sub acest ultim titlu, îl găsim pe Andrei Mureșanu în anul 1837/1838: – „Mureșanu – spune același Isaia Moldovan în însemnările sale memorialistice – era cântăreț, avea un organ bun și puternic (amănunt ce concordă cu însemnarea autobiografică din articolul *Românul în privința muzicii...* – „eu, care din darul lui Dumnezeu știu cânta în biserică după glasul gurii, pe fiecare din cele opt glasuri și încă mai fac câte o gorgoană și sucitură, de cască românul din gură”²⁹). Până a fost în Seminar, n-a făcut versuri, era tare strict, pe fumători nu-i putea suferi, fumatul era strict interzis. Dacă erai denunțat pentru fumat, carența era sigur a ta”³⁰. E prefigurat aici și funcționarul zelos de mai târziu, concepistul gubernial de la Sibiu, dar și moralistul pedagog care va traduce sau prelucra istorioare didactice precum *Țigara cea dintâi*³¹, *Făcătoriul de rele din cinstea pierdută*³², *Fiul demoralizat*³³, *Mijloc de a-ți învăța copiii să pizmuiască*³⁴ ș.a. Stăruința și corectitudinea lui exemplară sunt confirmate de notele obținute atât în liceu, cât și în Seminar, la toate materiile calificativele fiind *primă*, *eminenție* sau *optimum*!

Viața școlarilor era grea. Din lipsă de mijloace materiale, mulți elevi, după o lună-două de școală, „luau Hula”, adică se întorceau în satele de unde au venit, căci chiar și cu „tipău” (pâinea gratuită acordată școlarilor merituoși!), se trăia foarte greu, fiindcă până veneau cei de acasă cu desagii încărcăți, bieților „dieci” (elevi) li se lungeau urechile de foame, mai ales dacă nimereau și la gazde zgârcite, pentru că internate nu erau. Pentru cunoașterea atmosferei și a condițiilor de învățământ din anii aceia, sunt extrem de interesante amintirile aceluiași Isaia Moldovan, fratele lui Vasile Moldovan, fostul prefect al Legiunii a III-a din 1848: „Primăvara mergeam la șura episcopescă,

²⁹ Andrei Mureșanu, *Reflexii*, ediție îngrijită, prefată, note și glosar de Livia Grămadă, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 153.

³⁰ Isaia Moldovan, art. cit., p. 4.

³¹ „F.p.m.i.l.”, VI, 1843, nr. 36, pp. 281–285.

³² Ibidem, II, 1839, nr. 33, 34, 35, 36.

³³ Ibidem, 1842, nr. 24–25.

³⁴ Ibidem, XII, 1849, nr. 1, pp. 4–6.

acolo ne învățam prelegerile mai mulți inși și ne ajutam unii pe alții. Era greu de tot să scrii toate studiile... Anul 1838. Atunci am intrat în seminarium îmbrăcat în haine de postav, cum se zicea pe atunci. Cum am zis, studenții umblau în haine țesute de acasă, cioareci, ținere etc., sălăjenii cu gube lungi, chiorenii cu gube lănoase, mai scurte. Pe la Crăciun mi s-a dat o reverendă, o pereche de nădragi, o jiletică, o năframă de buzunar, o pălărie înaltă cilindrică și o pereche de cisme. Reverenda la «primi aniti» (cei din primul an, n.n.) era din postav mai dur, apoi tot mai fin. Într-al treilea an era franțuzească³⁵. Un tablou și mai sumbru, asupra condițiilor de viață și studiu din școlile blăjene de la începutul veacului trecut, creionează George Bariț în „materialul” pe care l-a oferit mai târziu posterității prin biografia lui Andrei Mureșanu: „Să ai a face pe fiecare zi cu un profesor hipocondru precum era bietul Marcu; să mănânci o dată pe zi fiertură și de două ori pâine uscată; să umbli mai tot desculț din Paști până la Sântă Mărie, precum umblăm noi toți școlarii din Blaj până în a patra clasă gimnazială; să înveți din cărți împrumutate sau din caiete scrise noaptea la câte un muc de luminare nr. 12; să stai câte patru ore în clase (săli de prelegeri) unde toată iarna, oricât de aspră ar fi fost, nu se făcea foc, pentru că nu era din ce, – așa a fost, așa era viața lui Andrei și a mai multor mii de studenți din Blaj până în anul 1848”³⁶.

Andrei Mureșanu a beneficiat și el de această recompensă caracteristică școlilor blăjene – ținării – și tot conform tradiției, a fost luat sub protecția unuia din dascăli, profesorul de fizică Nicolae Marcu³⁷,

³⁵ Isaia Moldovan, *art. cit.*, p. 4.

³⁶ „Observatoriul”, nr. 47/1879, p. 1.

³⁷ Nicolae Marcu (1803–1867), profesor blăjean din promoția prepaștistă a lui Bărnăuțiu. S-a născut la Cisteiu, pe Târnave, a învățat la Alba-Iulia și la Liceul Academic din Cluj, după care a urmat studiile teologice la Blaj. După terminarea studiilor, episcopul Bob îl numește profesor la clasele inferioare ale gimnaziului, principia și sintaxis, unde funcționează între anii 1826–1828. După o pastorație, la Abrud, de doi ani, este rechemat la Blaj, în 1830, pentru a preda matematica și fizica experimentală la liceu. A fost și el implicat în conflictul profesorilor blăjeni cu episcopul Lemeni din 1843, și, în urma sentinței din 1845, este îndepărtat de la

contradictoriu zugrăvit de documentele epocii, dar pentru care viitorul poet va nutri până la sfârșitul vieții sentimente de recunoștință. Editorii corpusului epistolar *Bariț și contemporanii săi* îl consideră „un eminent profesor de fizică blăjean”³⁸. Ioan Maiorescu îl consideră „slab”. În alte documente, apare „buclucașul profesor Nicolae Marcu”³⁹, pentru ca în corespondența lui Timotei Cipariu către Bariț să apară ca un ins dezechilibrat, cu evidente manifestări de alienație mintală: „Auzi o minune ce s-au întâmplat numai ieri la 2 ore după-amează (în 18/30 ian. 1845, n. n.) Marc a împușcat pe Pop Joji, un tânăr coleg de catedră. Nimic grav: «șiledrele» i-au zdrobit profesorului Iosif Pop doar un deget, dându-i răgaz lui Nicolae Marcu, în aceeași oră, să se certe furcă și cu canonicul Arsenie Popovici, căruia i-au strigat, de minune et *in specie* că-l va arăta cine-i și-i va aduce de mână bitangii (copii din flori, n. ns) de la Ponorel până la Blaj”. Înfuriat, canonicul îi taie lui Marcu mâncarea. „Și așa împușcă pe 2: pe Joji cu pistolul și pe Popovici cu scrisoarea”⁴⁰. Pe baza acestei corespondențe, îl numește Bariț „hipocondru” pe Marcu, care de bună seamă îi amăra zilele și lui Mureșanu. E surprinzătoare atitudinea de prețuire și recunoștință a învățăcelului, cu atât mai mult, cu cât la puțină vreme după plecarea lui Andrei Mureșanu din Blaj, între elevii din clasa „philosophie” și profesorul Marcu va izbucni un conflict, în urma căruia Al. Papiu-Ilarian, capul răzvrătiților, a fost nevoit să părăsească Blajul, continuându-și studiile la liceul romano-catolic din Cluj⁴¹.

Dar anii studiilor lui Andrei Mureșanu la Blaj coincid cu câteva realizări culturale ce vor înrăuri în mod categoric activitatea sa de mai târziu. Timotei Cipariu abonează pe elevii liceului blăjean la „Curierul

---

catedră și trimis disciplinar la Mănăstirea Măgina de lângă Aiud, unde rămâne până la sfârșitul revoluției. În 1853, i se încredințează parohia și protopopiatul Lăpușului, unde va oficia până la sfârșitul vieții.

³⁸ Bariț și contemporanii săi, vol. III, Ed. Minerva, București, 1976, p. 42.

³⁹ Bariț și contemporanii săi, vol. I, Ed. Minerva, București, 1973, p. 62.

⁴⁰ Ibidem, vol. IV, Editura Minerva, 1978, p. 76

⁴¹ Nicolae Albu, Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800–1867, E.D.P., București, 1971, p. 47.

românesc”, gazeta lui Eliade care îi uimește pe toți și îi încântă pe învățăceii obosiți de dogmatică și de studii scolastice. După modelul ei, unul din elevii acelei vremi, Nicolae Pauletti, scoate între 1834–1836 o revistă școlară manuscrisă, „Aurora”, prima revistă școlară din cultura noastră. Deși nu ni s-a păstrat nici un număr, e de presupus că în paginile ei s-a petrecut debutul literar al lui Andrei Mureșanu, în ciuda mențiunii lui Isaia Moldovan, care-și amintește că „în seminar nu scria versuri”. Cum se explică atunci că la *talent* obține calificativul „optimum”?! Același Pauletti, la îndemnul lui Cipariu, realizează prima culegere de folclor din Transilvania. Și e de presupus că nu numai Pauletti a ascultat îndemnul lui Cipariu. Articolele lui Andrei Mureșanu despre cultura populară românească (*Românul în privința muzicei, Românul și poezia lui, Românul în privința picturei*) au încolțit ca idei de aici, pentru că Mureșanu este introdus în cunoașterea folclorului românesc de către profesorii săi de la Blaj, care i-au pus în lumină valoarea și au îndemnat la culegerea lui, iar îndemnul adresat de el însuși, peste câțiva ani, „către tinerimea școlastică mai în vârstă” pare un ecou din anii școlarității blăjene: „De astădată ne întoarcem cu provocățiunea către tinerimea școlastică mai în vârstă, care și fără de aceea simte mai mare aplecare atât spre citirea, cât și chiar spre compunerea versurilor, ca aceia, folosindu-se de timpul ce-l petrece pe acasă cu ocaziunea feeriilor (=vacanțelor) scolastice, să nu-și pregete a culege asemenea poezii...”⁴².

Din inițiativa lui Bariț, de prin 1832, se întemeiază la Blaj, sub oblăduirea și cu încurajarea unor dascăli care luptau împotriva inerției, rutinei și închistării ca Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, Ioan Rusu, o „societate de diletanți” care să prezinte spectacole de teatru: *Ecloga pastorală* scrisă de Timotei Cipariu cu prilejul instalării episcopului Lemeni, *Mureșanul*, de Ioan Rusu, cu un prolog în versuri de George Bariț, comedia *Regele Sedechia*, în traducerea probabilă a lui Ioan

---

⁴² Andrei Mureșanu, *Reflexii*, p. 130.

Rusu⁴³. Din nou trebuie să ne imaginăm că Andrei Mureșanu, care la Brașov va sprijini inițiativele teatrale ale lui Bariț, și-a făcut debutul actoresc în această „urbe scolastică”. Se prea poate ca astfel să-l fi remarcat Bariț, care îl solicită mai târziu ca profesor la Brașov și redactor la foile sale.

La capătul acestor însemnări, e bine să conchidem că educația patriotică și națională în școlile Blajului se făcea pe multiple căi, așa încât Nicolae Iorga era îndreptățit să scrie peste aproape un secol, vorbind despre însemnătatea popasului blăjean în biografia intelectuală a lui Eminescu, rânduri ce ni se par potrivite pentru oricare dintre „alumnii” blăjeni care au simțit chemarea muzelor și s-au împărtășit din răcoarea acestor binecuvântate „fântâni ale darurilor”: „Blajul nu este numai catedrala fastuoasă a canonicilor, nu este șirul de case ale acestor canonici profesori, ci sunt copiii de la țară, cari vin acolo la școli aspri, încă ruzi (neformați), porniți dintr-o viață țărănească profundă tradițional-virtuoasă, cu merindea adusă de acasă, cu bucata de brânză și sacul de mălai. Sfânt azil de învățătură acest liceu! Cea mai bine organizată colonie, cel mai luxos internat încă nu echivalează pentru pregătirea sufletească a unui om cu cămăruța din fundul unei locuințe de canonic sărac, cu colțișorul de dulap în care se păstrează ceea ce s-a adus de acasă, și unde se mănâncă în același timp și pâinea pregătită de acasă și binecuvântarea părinților cari au dat-o”⁴⁴.

Seriozitatea și temeinicia unei pregătiri umaniste, prețuirea folclorului și atracția spre teatru, cinstirea trecutului istoric și adâncă iubire de neam sunt prefigurate în profilul moral și spiritual al poetului pașoptist transilvan prin anii de studiu în școlile Blajului. Ele vor fi adâncite în cea de-a treia treaptă a formării intelectuale a lui Andrei Mureșanu, în prima perioadă brașoveană (1838–1850), când este profesor și gazetar alături de Bariț.

⁴³ Ion Breazu, *Literatura Transilvaniei*, București, 1944, pp. 40–41; și Ioan Masoff, *Teatrul românesc – privire istorică*, București, 1961, p. 334.

⁴⁴ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române. Introducere sintetică*, Editura Minerva, 1977, seria „Arcade”, pp. 230–231.

D. Versuri care ne-au însoțit istoria

La Bistrița a copilărit în preajma bisericii, la Blaj a urmat cursuri de teologie, la Brașov a scris articole despre „creștere (educație) și școli”, pătrunse de spirit religios, în Sibiu, având un glas puternic și frumos, „a ținut strana” – după cum ne spun biografiile săi, la Biserica dintre Brazi. De aceea nu e de mirare că în cea mai cunoscută poezie a sa se pot identifica ecouri biblice.

Deși creația poetică a lui Andrei Mureșanu este contestată ca valoare literară, aproape toți istoricii literari consideră că poezia *Un răsunet* (*Deșteaptă-te, române!*) ocupă un loc singular în lirica poetului și în lirica românească. Devenită imn național al românilor, încă înainte de oficiala decretare (de fapt, ca și *Hora Unirii*, un cântec care ne-a însoțit istoria), poezia a inspirat, de la Titu Maiorescu și până la istoricii literari contemporani, aprecieri superlative, din care s-ar putea alcătui un florilegiu critic revelator. La începutul acestora ar trebui situate aprecierile entuziaste ale lui Aron Densușianu, unul dintre primii exegeți ai poeziei lui Andrei Mureșanu, care sugerează, cel dintâi, ideea unei inspirații divine: „Iată dar acest admirabil și neasemănat cântec într-un cadru restrâns împreună tot ce a existat mare în bine și în rău, în fericire și nefericire, în viața noastră. Toți românii, toate credințele și toate aspirațiunile, plângerile sorților, ca și răsunetele de eroism, blăstemul tiraniei, ca și îndumnezeirea libertății sunt descrise cu atâta strălucire, cu atâta vigoare și zbor, **încât se pare că la creațiunea acestui cântec serafimii i-au dat poetului condeiul din aripa lor de foc**” (subl. ns.). „În acest cântec – continuă Aron Densușianu – este revărsat un spirit biblic, o gravitate profetică”. Majoritatea aprecierilor critice asupra *Răsunetului* folosesc comparații sau cuvinte de rezonanță biblică. Iosif Vulcan scrie: „Programa națională, testamentul sfânt al apostolilor noștri și evanghelia națională s-au scris cu litere de aur în «Răsunet», cântat de națiunea întreagă”, poetul însuși este „sacerdotele altarului

sfânt al libertății” și „geniul deșteptător și mângâietor al națiunii amorțite sub sclavia îndelungată”. Mai târziu, folcloristul Ion Pop Reteganul va arăta că poetul „cu glasul apăsător îl mustră pentru «vorba neunire» din trecut, ne strigă să ne deșteptăm, să ne ridicăm «din patru unghiuri» și să ne unim «în cuget și-n simțiri»”.

a) „Deșteaptă-te, Române!”

Îndemnul la „deșteptare” cu un timbru de alarmă („acum ori nicio-dată”) este dominantă stilistică a poeziei. Deși intitulată, la publicarea ei în coloanele „Foi pentru minte, inimă și literatură” (nr. 21 din 25 iunie 1848), *Un răsunet* (probabil că un „Răsunet” sau „Ecou” ardelean la *Deșteptarea României* a confratelui moldovean Vasile Alecsandri, tipărită doar cu două luni înainte în aceeași publicație brașoveană), poezia are, de fapt, un „supratitlu”, *Deșteaptă-te, Române!*, cu care este îndeobște cunoscută. S-au emis diferite ipoteze asupra originii acestui început de vers devenit supratitlu.

Sunt plauzibile aceste ipoteze, dar sunt întrecute prin puterea de convingere de una de sorginte biblică. Adăugând că poetul a făcut studii teologice la Blaj, doi ani, între 1836–1838, pregătindu-se pentru cariera preoțească și că, în perioada sibiană (1850–1861), după mărturiile lui Aron Densușianu, *a ținut strana* la Biserica greco-catolică „Dintre Brazi” și mai ales că publicistica lui din foile brașovene „Gazeta Transilvaniei” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură” sau „Telegraful Român” de la Sibiu cuprinde numeroase referințe biblice, se înțelege că o asemenea ipoteză va trebui să capete prioritate, ea fiind sursa posibilă și pentru cele anterioare. În *Epistola Sf. Apostol Pavel către Efeseni*, în care se vorbește despre „mântuirea universală, unitatea prin Iisus Hristos și prin Biserică”, dorindu-se un „îndreptar pentru viața cea nouă” (Bartolomeu Valeriu Anania), găsim acest îndemn, care va fi preluat aproape identic în poezia lui Andrei Mureșanu: „Dar toate cele osândite fățiș sunt vădite de lumină. Căci tot ceea ce e vădit e lumină”. De aceea zice: „Deșteaptă-te, tu, cel ce dormi, scoală-te din morți și asupra ta va lumina Hristos”. Referințe și îndemnuri asemănă-

toare sunt în *Cartea profetului Isaia* (60,1), în *Evangelhia după Ioan* (5,25) sau în alte epistole ale apostolului neamurilor.

b) „Croiește-ți altă soartă”

Întreaga poezie este un discurs versificat, sintetizând idei din celebrul *Discurs din Catedrala Blajului* din 2/14 mai 1848, al lui Simion Bărnuțiu la care adaugă „ecouri biblice”. Stilistic, domină verbele la imperativ, propozițiile la imperativ adresate neamului românesc, numit prin sinecdocă „români”, constituind în totalitatea lor un îndemn energic pentru a schimba soarta rușinoasă în care-l „adânciră barbarii de tirani”. „Pentru creștinism – scria Nichifor Crainic – nu există soartă și nu există fatalitate. Soarta omul și-o făurește; soarta neamurile și-o făuresc”. În continuare, stăruind asupra aceleiași idei, Nichifor Crainic făcea o comparație cu o altă expresie celebră din literatura română, mereu citată pentru înțelepciunea ei, aparținând lui Miron Costin: „Că nu sunt vremile sub om, ci bietul om sub vremi”. „Cuvântul lui Miron Costin nu e creștin și nu e românesc. Românesc e acel clopot de alarmă și acel tulnic eroic ce-a răsunat odată de la poalele Bucegilor: «Deșteaptă-te, române... Croiește-ți altă soarte!». Pentru această vorbă: «Croiește-ți altă soarte!», Andrei Mureșanu e vrednic să trăiască în memoria tuturor generațiilor. Strigătul lui e smuls dintr-o adâncă umilință și e refuzul bărbătesc al unui neam de a se deda cu înjosiri nevrednice de tăria lui. «Croiește-ți altă soarte!» e marele răspuns românesc la porunca Mântuitorului: «Îndrăzniți! Eu am biruit lumea!»⁴⁵.

c) „Preoți cu crucea-n frunte”

Prima variantă a *Răsunetului* – susțin biografii poetului – ar fi avut zece strofe, dar citită prietenilor brașoveni, printre care și Bariț, acesta ar fi obiectat că ideea încheată în versuri este necompletă: „Poporul

⁴⁵ Vezi Nichifor Crainic, „Omul eroic”, în vol. *Ortodoxie și etnocrație*, Editura Cugetarea, București, 1938, pp. 28–44.

are nevoie de capi. Oaste fără comandanți nu se poate”⁴⁶. Și la sugestia lui Bariț, poetul a adăugat cea de-a unsprezecea strofă:

„Preoți cu crucea-n frunte, căci oastea e creștină,
Deviza-i libertatea și scopul ei preasânt,
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși, în vechiul nost pământ!”.

De altminteri, în evocarea lui Ion Pillat din ciclul *Bătrânii*, apropiată ca viziune de cea eminesciană (din poemul *Epigonii* și din poemul dramatic în trei versiuni), monologul rostit de Andrei Mureșanu este precedat de exodul mulțimilor ce se îndreaptă spre Câmpia blăjeană a Libertății, cu preoți în frunte, precum poporul ales a fost condus de Moise din robia egipteană, drum care a durat patruzeci de ani, nu pentru lungimea și greutatea drumului, ci pentru a se dezvăța de mentalitatea de robi:

„Dar preoți blânzi, cu cârjă și cruce merg în cap-
Păstori albiți de vremuri sub negrul lor potcap.
Cu Domnul călăuză, ei duc poporu-ales
Spre zarea libertății și-al Blajului drag șes
Lucind, ca pentru Moise, pe Horeb, ținutul sfânt...
Atuncea Mureșanu ieși ca din pământ,
În ochi purta el singur a lor priviri ce ard
Și graiul tuturoră în glasul lui de bard”.

În același sens, la inaugurarea statuii poetului la Bistrița, în 3 decembrie 1938, Episcopul Iuliu Hossu îl vedea pe Andrei Mureșanu actual și biblic prin îndemnul din ultima strofă „Preoți cu crucea-n frunte!”: „Pe cărarea pregătirii plinirii vremii s-a arătat Fiul lui Dumnezeu, a așezat în cursul veacurilor, prooroci chemători cu glas dumnezeiesc, pentru a pregăti plinirea a ceea ce propagă din cer și a formării sufletului nou. Și au venit vestitorii cu glas de arhangheli ai judecății și ai dreptății lui Dumnezeu. Unul dintre aceștia (...) este Andrei Mureșanu,

⁴⁶ Apud I. Popescu Băjenaru, „Cum a scris Mureșanu «Marșul Anului 1848»”, în vol. *Cartea omului matur*, București, 1925, p. 774.

care este întemeiat pe credința în Dumnezeu. De aceea glasul lui a răsunat neîntrerupt în sufletul neamului. Cuvântul lui a fost cuvânt de nădejde, cântare de leagăn, el a stăpânit toate sufletele de atunci încolo, a crezut în dreptatea lui Dumnezeu. «Preoți cu crucea-n frunte!, căci oastea e creștină» a strigat el. S-a cutremurat și cenușa înaintașilor în morminte!”

Cu rezonanță de stihuri din psalmi sau din alte cărți ale *Bibliei*, alternând blestemul cu îndemnul, lauda cu invocația, *Răsunetul* (*Deșteaptă-te, Române!*) este în conștiința românească, de mai bine de șase pătrare de veac, un imn-rugăciune⁴⁷.

---

⁴⁷ Pentru date suplimentare, vezi Ion Buzași, *Andrei Mureșanu – Monografie*, Ed. Charmides, Bistrița, 2013.

Paternitatea melodiei imnului „Deșteaptă-te, Române!”

VASILE OLTEAN¹

În frământata noastră istorie, evenimentele mari și-au găsit, la cotitură de drum, oameni, care, sub impulsul trăirilor, au generat valori spirituale menite să răspundă întru totul acelui imperativ. Cântecul patriotic, indiferent de forma pe care o îmbracă (protestatar, de revoltă, imn, cântec de masă etc.) declanșa emoții spirituale, care facilitau închegarea în unitate a celor care, mânați de aceleași idealuri, își găseau întâlnire comună sub lumina semnificațiilor patriotice lansate de cântecul agitatoric.

Poate și prin faptul că ele își trag esența tematică din însăși creația populară (în general, balada sau cântecul de haiducie), care de-a lungul veacurilor au acumulat setea de revoltă și dreptate a maselor, ele au devenit atât de repede populare, fiind confundate uneori cu creația folclorică și regăsite în manuscrisele de culegeri folclorice ale primilor culegători.

Premergător revoluției pașoptiste, evenimentele mișcării lui Tudor Vladimirescu au generat și ele cântece patriotice (ca să dăm un exemplu, „Mugur mugurel”), dar ele și-au avut perimetrul de manifestare limitat în aria de răspândire a revoluției muntene. Un adevăr trebuie recunoscut: fonic-muzical, ele își găsesc obârșia în glasul psaltic bisericesc, pentru că dascălii de biserică s-au dovedit nu numai buni cântăreți, dar și mai apropiați sufletește de cauza și idealurile maselor. Faptele se confirmă prin relația care poate fi făcută între cântecul patriotic și cele opt glasuri

---

¹ Vasile Oltean, Pr. Prof. Dr., Directorul Muzeului „Prima Școala Românească” din Brașov, e-mail: primascoalaramaneasca@gmail.com

existente în cartea sfântă a Octoihului bisericesc. Nu întâmplător, inițial, toate aceste creații au circulat în manuscrise în notație psaltică, motivele putând fi cel puțin două: autorii cunosc această muzică, fiind slujitori ai bisericii, și un alt motiv ar fi posibilitatea de control redusă a autorității, necunoscând notația psaltică și grafia chirilică.

Poate nici un eveniment istoric nu a născut mai multe asemenea creații ca revoluția pașoptistă și nu s-a manifestat cu atâta trăire pe întregul cuprins al țării, reunind laolaltă toate categoriile sociale și chiar vorbitorii de limbă și etnii diferite.

Între români a circulat mult „Mugur mugurel” (care folosește glasul V de la strana bisericii), „Marșul lui Iancu” (care folosește vechiul marș al lui Dragoș Vodă, pentru care Constantin Paraschivescu este înțemnițat la Văcărești, plătindu-și curajul cu viața); „Saltă române!”, „Hora Ardealului” (compusă la Brașov); „Marșul românesc de la 1848” (scris tot în psaltică, autorul și compozitorul fiind necunoscut); „Moartea vitează” ș.a. Revoluția pașoptistă și evenimentele premergătoare au generat „Imnul Moldovenilor” și pentru naționalități „Siebenbürgenlied” (cântecul sașilor) scris de Leopold Maximilian Molke, după ce a fost transpus pe muzică de Johann Lucas Hedvig (1802–1849), mai întâi pentru comemorarea în 1845 a Casei Hirscher din Brașov, devenind atât de popular, încât este cuprins în multe manuscrise românești în traducere. Circula și Marseilleza franceză într-o variantă românească a lui Rougat de l’Isle, care a generat piesa „Panduru”, a cărei paternitate este disputată.

Toate aceste creații, mai mult sau mai puțin populare, nu au putut, însă, depăși intensitatea cu care s-a impus „Deșteaptă-te, Române!”, care – după aprecierea muzicologului Viorel Cosma – „a apărut atunci ca un strigăt de revoltă, ca o voce a latinității, ca un glas de independență, imn de reîntregire statală, odă eroică de izbândă seculară a poporului român”².

² Viorel Cosma, *De la cântecul zaverei la immurile unității naționale*, Timișoara, 1978, p. 51.

Nicolae Bălcescu îl amintește între imnurile revoluției pașoptiste, printre opurile veacului. Cei mai mulți istorici îl compară cu „Oda lui Cârlova” sau „Deșteptarea României” a lui Vasile Alecsandri, dar ele n-au devenit, ca „Deșteaptă-te, Române!”, o programă națională. Pe bună dreptate, aprecia Aron Densușianu: *„Acest admirabil cântec a imprimat într-un cadru restrâns tot ce a existat mare în viața noastră, toți românii, toate credințele și aspirațiile lor, plângerile sorții, ca și răsunetele de eroism. Blestemul tinereții ca și îndumnezeirea libertății sunt descrise cu atâta vigoare și avânt, încât se pare că, la crearea acestui cântec, serafimii i-au dat poetului condeiul din aripa lor de foc. În acest cântec este desăvârșirea spiritului biblic, o gravitate profetică”*³.

La rândul său, Mihai Eminescu, nu numai că-i dedică valorosul poem „Mureșianu”, dar în poezia „Epigonii”, în care așază ca într-un panteon mărimile culturii naționale, oferă poetului brașovean locul cuvenit: *„Preot deșteptării noastre / Semnelor vremii profet”*. De asemenea, criticul Maiorescu, a cărui apreciere în lista valorilor literare n-a fost încă contestată, ținea să spună despre Mureșanu și poezia sa: *„Andrei Mureșianu a scris multe versuri, dar a făcut o singură poezie, „Deșteaptă-te, române”. Această poezie (deși prea lungă) arată un atașament patriotic adevărat, a venit în momentul unei mari agitații a spiritelor, a fost din întâmplare singura care a dat expresie agitației, în acel moment (1848), și a rămas cunoscută de toată lumea română. Așa de întinsă și de adâncă era pe atunci mișcarea sufletească a poporului, încât nu putea să fie stăpânită în marginile obișnuite, ci, precum s-a revărsat în acțiuni istorice neobișnuite, a căutat să exprime și în oarecare formă estetică – ale emoțiunii, în poezie și cântare. Cântarea era o trebuință neapărată a situației și pentru cântare se cere și poezie”*⁴.

³ Mihail Grigore Poslușnicu, *Istoria muzicii la români*, vol.II, Cartea Românească, 1928, p. 402.

⁴ Titu Maiorescu, în „Convorbiri literare”, nr. 3, 1 iunie 1885.

Dacă poezia s-a bucurat de la început, ca și cântecul, de mare popularitate, în schimb paternitatea melodiei nu a preocupat pe nici un contemporan. După ce poezia a fost publicată sub titlul „Un Răsunset”, cu 11 strofe, în numărul 25 al „Foi pentru minte, inimă și literatură” (p. 200), avea să fie copiată în numeroasele manuscrise de culegeri folclorice ale timpului, aceasta fiind una din dovezile popularității de care s-a bucurat. Cu excepția manuscrisului semnat de George Ucenescu, toate celelalte manuscrise nu însoțesc textul poeziei cu notații muzicale.

Întrucât în numeroase publicații părerile sunt împărțite cu privire la paternitatea melodiei, vom expune în continuare argumentele demne de luat în seamă, prin care, fără să avem pretenția ultimului cuvânt, să „dăm cezarului ce este al cezarului”.

George Ucenescu, autorul melodiei „Deșteaptă-te, Române!”

Nu punem sub semnul întrebării acest titlu, pentru că nu ne îndoim de paternitatea melodiei, George Ucenescu fiind singurul dintre presupușii autori ai melodiei, care, autobiografic își mărturisește fapta, în schimb celelalte mărturii aparțin urmașilor, mai mult sau mai puțin interesați să atribuie subiectiv și afectiv melodia. Însemnarea făcută de George Ucenescu pe manuscrisul său: „Cartea de cântări, cu note de psaltichie, scrise de George Ucenescu, student al d-lui Anton Pann, la 1852”⁵ este edificatoare, motiv pentru care o reproducem integral:

„Încă din anul 1844, subscrisul, aflându-mă învățător și cantor la Biserica Sfintei Treimi de pe Tocile, care este comuna Bolgarsechiului (n.n. Șcheiului) de sus, în Brașov.

Poetul Andrei Mureșianu, ca rudenie cu Parohul Vonifatie Pitiș, venea vara des la grădinile parohului pentru aer și pentru cerașe. Sosind furiosul an 1848, poetul căuta o melodie (s.n.) după care să compue un sonet care să se cânte între amicii ce era să se adune în

⁵ Ms. 3497, p. 189, Biblioteca Academiei Române, Fond Manuscrise.

grădina parohului pentru petrecere de seară, cu mâncări și băuturi, în onoarea cerașelor.

Am cântat multe cântece de probă, iar sosind la următorul cânt, «Din sânul maicii mele» și cântându-l, a rămas poetul pe lângă această melodie, obligându-mă ca, pe Duminica viitoare, să mă aflu și eu împreună cu oaspeții invitați la grădină ca să cânt după melodia aleasă poezia ce o va compune până atunci.

În Duminica hotărâtă, iată că vine poetul împreună cu 4 Domni români și șezând cu toții pe iarbă verde și cu cerașe înainte – îmi dete D. Andrei Mureșan poezia făcută «Deșteaptă-te, Române», îi probăm puține rînduri și văzând în tot melosul este o minune potrivit, l-am cântat cu vocea mea tânără și puternică până la fine.

Mai repetându-l odată, toți Domnii învățând melodia din auz, cântau împreună, mulțămind și urând multă viață și sănătate marelui poet.

Din ziua aceia cântul «Deșteaptă-te, Române» s-au făcut cel mai plăcut și familiar, iar eu eram poftit în toate părțile ca să-l cânt și să învăț tinerimea a-l cânta mai bine și regulat. G. Ucenescu ss”.

Sunt evidente următoarele:

- *Versurile lui Andrei Mureșanu sunt scrise în acea efervescență revoluționară a întâlnirii dintre revoluționarii munteni și moldoveni, veniți de la Blaj, de pe Câmpia Libertății, la Brașov;*
- *Pentru a se crea ambianța întâlnirii, protopopul de atunci, Vonifatie Pitiș, solicită concursul poetului Andrei Mureșanu, înrudit cu el, precum și al dascălului de cântări și psalt al bisericii, George Ucenescu;*
- *Mai întâi, poetul Andrei Mureșanu a cunoscut melodia de la Ucenescu și apoi și-a formulat conținutul poeziei, pentru că – după cum spune documentul, „căuta o melodie după care să compue un sonet”;*
- *În duminica următoare, când erau prezenți și revoluționarii veniți de la Blaj, s-au reîntâlnit, iar cel care a adaptat versurile la melodia „Din sânul maicii mele” a fost George Ucenescu și tot el este acela care l-a răspândit, fiind „pofit în toate părțile”*

ca să-l cânte, ba mai mult, era poftit să învețe tinerimea a-l cânta „bine și regulat”.

Publicat mai întâi de Sterie Stinghe în „Țara Bârsei”, în anul 1933⁶, această mărturie documentară l-a îndreptățit pe cărturarul brașovean Constantin Lacea ca, în același an, într-o conferință a Astrei, susținută la Cluj, să combată afirmația antevorbitorului său, Silviu Dragomir, care susținea că melodia ar fi aparținut cântărețului revoluționar Bengescu. „Deșteaptă-te, Române!” – afirma Constantin Lacea – se cânta după o melodie, după care se cântau versurile lui Grigore Alexandrescu, „Din sânul maicii mele”, iar cel care a aplicat această melodie la imnul lui Mureșanu a fost cântărețul de la biserica Sf. Nicolae, George Ucenescu, care l-a cântat mai întâi în fața protopopului Ioan Popazu, fiind prezent, se înțelege, și bardul nostru național și alte persoane adunate la masa întinsă pe iarbă verde, în grădina părintelui Vonifatie Pitiș (azi cimitirul Bisericii Sf. Treime – Pe Tocile, Brașov). În acest context, nu poate fi fără importanță aprecierea compozitorului Iacob Mureșianu, vărul poetului Andrei Mureșanu, care la 1854 aprecia: „Autorul poeziei, cât și al melodiei imnului «Deșteaptă-te, Române!» este Andrei Mureșianu, armonizată însă de un muzic boem la dorința autorului și s-a publicat într-un caiet intitulat «Flori române», împreună cu alte jocuri naționale pe la 1850. Melodia originală se vede – spunea în continuare Mureșianu – în Muza Română nr. 2/1888 la începutul puturiului românesc”⁷.

Boemul în cauză nu putea fi decât George Ucenescu, a cărui biografie confirmă pe deplin calitatea de boem și nicidecât un locuitor al Boemiei, cum s-a pronunțat Constantin Lacea. Totuși, literatura de specialitate nu a fost receptivă acestor infirmații și în continuare publicul larg este informat că Anton Pann este autorul melodiei. Că Anton Pann deținea cântecul „Din sânul maicii mele” este adevărat,

⁶ Sterie Stinghe, „«Deșteaptă-te, Române!» în forma lui originală”, în „Țara Bârsei”, nr. 6, 1933, pp. 519–522.

⁷ „Muza Română”, nr. 10/1994.

pentru că acest cântec era foarte popular și se regăsește în caietele folclorice ale multor culegători, chiar și în caietul din aceeași perioadă a dascălului din Șchei, Dumitru Oprea Brașoveanul⁸.

Deosebit de semnificativ ni se pare faptul că, în lista cântecelor (texte și melodii) din manuscrisul de la Academie 3497 al lui George Ucenescu, prin care se reproduc „Cântecele de lume” culese de Anton Pann, unde fiecare cântec poartă mențiunea culegătorului, cântecul „Din sânul maicii mele” poartă mențiunea culegătorului în persoana lui G. Asache, probabil marele cărturar, care a întemeiat în Moldova școli și a editat primele publicații („Albina românească” și suplimentul ei, „Alăuta Românească”). Ne îndoim că George Ucenescu, pe atunci elev al lui Anton Pann, nu știa că melodia „Din sânul maicii mele” îi aparținea lui Anton Pann, cu atât mai mult că în dreptul celorlalte cântece, atribuite lui Anton Pann, se menționează numele marelui culegător sau al altor culegători, cum ar fi: „Anonim”, G. Popescu, N. Lungescu, G.F. ș.a.

Atribuirea melodiei imnului național lui Anton Pann și proclamarea zilei de 29 iulie ca „Zi a Imnului Național «Deșteaptă-te, Române»” a fost generată de „Raportul nr. 10 al Comisarului extraordinar al Districtului Vâlcea, D. Zăgănescu, către Ministerul treburilor din lăuntru al Țării Românești” nr. 1.184 din 30 iulie 1848, cu privire la sărbătoarea prilejuită de aprobarea Constituției și sfințirea steagurilor naționale la Râmnicu Vâlcea.

Dar să recitim raportul, pentru a constata cu câtă ușurință și subiectivism s-a atribuit lui Anton Pann melodia și Râmnicului Vâlcea lansarea ei: *„Eri, Joi, la 29 ale curgătoarei luni, după oarecare încetare a boalei holerei, adunându-ne cu toți cetățenii Râmnicului Vâlcei și chorul bisericesc într-o câmpie înconjurată cu arbori, ce este în fața cetății, precum și d. Administrator cu toți funcționarii și garda națională înarmată, purtând șease stindarde tricolore, scrise pe dânsle*

---

⁸ Arhiva Muzeului Primei Școli Românești, manuscris inedit, fond „Dumitru Oprea Brașoveanul”.

devisa nației și numele districtului, garda națională având în numărul ei și o trupă de Austriani, locuitori într-această cetate și subscrisă de bună voe, au format un cortegiu foarte frumos. În mijlocul aceluia câmp s-a făcut de onorabilul magistrat o tribună împloiată cu ramuri verzi de arbori și un arc de triumf împletit cu flori și cu sfânta cruce deasupra, unde, începându-se sfânta ȋeremonie de către miniștri ceresci, s-au citit cele 21 puncturi din Constituție, apoi suindu-ne pe tribună, am ținut un discurs de o oră cu cele mai vii expresii asupra sfintelor drepturi naționale, așa încât tot cetățeanul de orice religie mi-a răspuns prin mii de aclamații: să trăiască Constituția, să trăiască poporul Român și Guvernul provizoriu, rostind cu plăcere fiecare cetățean și jurământul pentru sprijinirea Constituției, iar garda națională la cuvântul: să trăiască Constituția ș.c.l. a răspuns printr-un număr însemnat de arme cu salve detunătoare. În acest pompos constituțiu, aflându-se și d-lui Anton Pann, profesor de musică, împreună cu câțiva cântăreți de aceeași profesie, au alcătuit o musică vocală cu nise versuri prea frumoase, puse pe un ton național, plin de armonie și triumfal, cu care a ajuns entuziasmul de patrie în inimile tuturor cetățenilor. De aici ne-am întors în cetate cu musica vocală, cântând până la locuința domnului Administrator, unde mai strigând încă de trei ori: să trăiască poporul Român, Constituția și Guvernul, s-au împărșiat prin cetate. Astfel, Domnule Ministru, s-a serbat sacra dzi de 11 iunie, care va rămâne neștearsă din analele și inimile României. Salutare și frăție. Comisar extraordinar al districtului Vâlcea, D. Zăgănescu”⁹.

Evident că Anton Pann a cântat un cântec patriotic la Râmnicu Vâlcea, dar a spune că acesta a fost „Deșteaptă-te, Române!” este hazardant, știut fiind faptul că în această perioadă de avânt revoluționar circulau numeroase cântece patriotice însoțite de versuri semnate de

⁹ „Monitorul Român”, nr. 14/1848, 26 VIII, text reprodus în volumul *„Anul 1848 în Principatele Române – acte și documente publicate cu ajutorul Comitetului pentru ridicarea monumentului Ioan C. Brătianu, Tomul II, 1848 iulie 28 – 1848 august 30, București, 1902, pp. 82–83.*

Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu, Vasile Cârlova, chiar Gheorghe Asachi și alți cărturari mai puțin cunoscuți ca: G. Popescu, N. Lungescu ș.a.

În acest sens, pledează mărturia preotului Vasile Constandinescu (1842–1935) de la Biserica Negustorilor din București, care mărturisea că: *„Se afla în clasa întâia la seminarul din Râmnicu Vâlcrii în anul 1859... Printre noi era și un nepot al lui Popa Șapcă. El ne cânta imnul nostru de la 1848. Îl știu și pe acesta. Imnul nostru de la 1848 nu era «Deșteaptă-te, Române!», cu melodia lui gălăgioasă”*¹⁰.

Deci ipoteza debutului cântecului la Râmnicu Vâlcea, susținută din excese de patriotism local, sau de corelarea incompletă a datelor nu rezistă verificărilor, așa cum apreciază și Vasile Vasile într-un studiu recent¹¹.

De remarcat că George Ucenescu își scrie însemnarea autobiografică în manuscrisul său pe vremea când se afla la București, la Anton Pann, în 1852. Cu greu s-ar putea crede că ucenicul și-ar putea ignora dascălul, pe care în toate însemnările sale îl flata, apreciindu-i valoarea. *„Acestu mare cântărețu – scria Ucenescu pe fila de forță a unui Minei din Scheii Brașovului – au trecutu la viața cea mai bună în 5 noemvrie 1854, la București, pe timpul acesta s-au numit Anton Pann. Cel ce știe a scris Georgie Ucenicescu, ceracul lui Pann, protopsaltul sus-numitei biserici”*. De altfel, după aprecierea muzicologului Vasile Vasile, *„Anton Pann nu putea fi orchestratorul melodiei create, pentru simplul fapt că nu-i era cunoscută această disciplină, notația folosită de el, atât în lucrările teoretice, cât și în cele practice, fiind cea psaltică, valabilă pentru muzica eminentemente monodică și la vremea elaborării melodiei era necesară o asemenea formă de prezentare orchestrată”*¹².

¹⁰ Nicolae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1942, p. 203.

¹¹ Vasile Vasile, *„Vârstele imnului «Deșteaptă-te, Române!»”*, în *„Studii și cercetări de istoria artei*, tom 43, 1966, Editura Academiei, p. 25.

¹² *Ibidem*.

Confuzia s-a născut odată cu articolul muzicologului Gavril Musicescu, publicat în anul 1895 în revista „Arta”, condusă de Titus Cerne, mărturisind că: *„În urma concertelor date de Corul Mitropolitan din Iași în 1887–1890, când s-a executat și «Deșteaptă-te, Române!», cu ocaziunea unei repetițiuni generale Înalt Prea Sfinția sa, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, d.d. Iosif Naniescu, auzind «Deșteaptă-te, Române!», îmi atrage atențiunea asupra melodiei, că nu este așa și că nu acestea sunt cuvintele adevărate ale ei... Pe când eram diacon tânăr – îi mărturisea Naniescu – la episcopia din Buzău, protectorul meu, fericitul episcop de Buzău, Chesarie, apreciind și talentul meu de cântare, m-a trimis în București ca să ascult pe maeștrii cântărilor bisericești din timpurile acelea. Aceasta a fost în septembrie 1839. Instalându-mă la metocul episcopiei Buzăului, a venit la mine răposatul Anton Pann cu care am făcut cunoștință și prietenie. În una din zilele lunii septembrie 1839, el mi-a scris cu mâna lui acest cântec cu notațiunea psaltichiei pe cuvintele poetului Grigore Alexandrescu. Manuscrisul original îl păstrez și azi”*¹³.

Dar aceste mărturii nu privesc cântecul „Deșteaptă-te, Române!”, ci „Din sânul maicii mele”, o romanță publicată prima dată în „Curierul Românesc” din 4 august 1832, pe versurile poetului Grigore Alexandrescu. Cântecurile au circulat separat și în numeroase manuscrise sunt copiate la pagini diferite.

---

¹³ George Mihail Poslușnicu, *Istoria muzicii la români*, vol.II, Cartea Românească, 1928, p. 402.

Modul φ на $T \sim$ Alegre.

2/4
 Din să-nul mai cîi me e le năs cu ut
 în gri lîi ne ca a çuri re tris tă mî-aũ fost
 lea a găn cu la a crămî m'am hră ni it cu
 la a crămî m'am hră nit Ca a le mă ă rii
 re e e peçî si gro as ni ce ta la a a zuri
 de vâ ân tui re e lei soa a ar te
 spre stânci am fost go ni it spre stâ ânci am fost go nit

Din să-nul mai-cîi me le năs-cul în grii ne-ca-zuri re tris-tă mi-au fost
 lea-găn cu la-crămî m'am hră-nit cu la-crămî m'am hră-nit Ca
 a-le mă-rii re- pezi și groaz-ni-ce la la- zuri de vîn- tui re- lei
 soar- te spre stânci am fost go- nit spre stânci am fost go- nit

1) Aici am adăugat deasupra chandinei un lipit. Vei arde pasaj în: „Dezbrădă-le române”.

„Din sânul Maicii mele” – note psaltice și liniare

pag. 266. Cântul 146. Ariea împrumutată dela Cântul:
„Din sânul mamei mele”. vezi înapoai pag. 191. Cântul 102.

Moderat ♩ *Ma. T.* *Alegro*

Deș tēp tā te ro mǎ ā ne din som nul
ce el de moa ar te în ca re tea dǎn
ci i ră bar ba a ri i de ti ra anī bar ba a ri de
ti rani Q Aa cum sau ni lcl o da tā sā
dǎ ām do ve ezi în lu u me cǎ'n as te
mǎ ni mai cu ur ge un sǎn ge de ro
ma an un sǎ ān ge de e ro man Q

N. B. Stadenji numai, învâțați de mine ti cǎntǎ curat; mai departe ti cǎntǎ stricat. O. U.

Deșteaptă-te Române....

Deș-teap-tă-te ro-mă-ne din som-nul cel de moarte în ca-re te-a-dân-
ci- ră bar-ba-rii de ti-rani bar-ba-rii de ti rani. A-
cum sau ni-cl o-da- tā sā dǎm do-ve-i în lu-me cǎ'n
as-te mǎni mai cur-ge un sǎn-ge de ro-mǎni un sǎn-ge de ro-mǎn.

It Alci am îndrăgostit, plângând chemarea de deasupra ologonului. Vezi uclat pusu
în cǎntǎrea: „Din sǎnui mamei mele”.

„Deșteaptă-te, Române!” – note psaltice și liniare

La capătul acestor investigații, sub deviza biblică „*să dăm cezarului ce-i al cezarului*”, trebuie să conchidem cu cuvintele cărturarului Constantin Lacea că: „*Numele acestui minunat protopsalt al Bisericii Sf. Nicolae din Brașov (n.r. – George Ucenescu) va rămâne pe veci legat de zguduitorul imn național «Deșteaptă-te, Române!» al lui Andrei Mureșianu*”.

George Ucenescu (1830–1896)

Drumul spre culmi

AUREL RĂU¹

Dacă prin tatonările, atât de promițătoare spre toate *glasurile* unei lirici diverse, de care dau seamă poeziile de tinerețe ale lui Andrei Mureșanu, ne aflăm în ceea ce încercarea de sinteză critică datorată lui Aron Densușianu stabilea drept o primă perioadă din trei, simplificator considerată a unui eros fără vocație² (1839–1840), încă de pe acum se pun în evidență germenii unei singure altfel de *iubiri*, unei singure opțiuni, care, pentru un triumf numai al lor, va închide deschiderea, și-l va răpi pe până ieri îndrăgostitul de orice „cântare”, orice „râu murmurător”, orice „fluier”, în sintagma frumoasă eminesciană „Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet”. Citind ca și mai-nainte nu în litere, ci în simbolistica practică, vom vedea lesne că poetul „începe a cânta soarta națiunii asuprite”³ anterior anului 1843, când este publicat *Glasul unui român*, cel mai devreme în 1841, deci și în *Așa mi-a fost ursita*. Dintr-odată, tinerețea e maturitate, cum maturitatea e tinerețe. Totul e serios și pornit din viață, deci și gustul „meditației” de acum. Orice demonstrație ar fi un exces, în ce privește miezul social precis din însăși tema muzicală a strofei cu care poezia se deschide privind o discriminare dintre frați. Niciun dubiu în legătură cu sensul numai metaforic, desigur, în versurile de o particulară vigoare:

„La ce-mi răsări tu, Soare, și cui trămiți lumină,
La unul ce în temniți profunde-i exilat,
La ceta ce din leagăn nu are zi sănină...?”

---

¹ Aurel Rău, poet, prozator, traducător și eseist; fost redactor-șef al revistei „Steaua”.

² Aron Densușianu, „Poeziile lui Andrei Mureșanu”, în vol. *Cercetări literare*, Iași, 1887 și Editura Dacia, 1983.

³ Aron Densușianu, studiul menționat.

și cu câte răsunete de *Un răsunet*, aceste anticipări pentru urechi de surzi, din postumitate:

„De n-ar mai fi ca mine și alți loviți de soarte,
De n-aș vedea în lume mai mulți nefericiți,
A căroră viață a fost chin pân-la moarte!”

Cu o logică simplă și o artă organică, personajele – când numite, când sugerate – balansează de la sensul propriu la cel figurat și iar la cel propriu, încât în strofa penultimă sufletul „nobil”, fața „nentinată”, pentru care e implorată ursita, să fie în egală măsură o ființă concretă, mamă sau iubită aievea, o etnie, patria, partea bună din „mama cea vicleană” ce pe unul îl răsfăță, pe altul „îl departă de sânul său iubit”, muza, un spirit protector care să te aibă în gândurile lui, să-ți dea „vreun suspin”, să verse „o lacrimă” pentru tine în eternitate, respectiv – cu decantarea de zile mari a versului final –

„S-adape trandafirul de pre mormântu-mi lin!”.

Cred că, esteticeste, pentru Andrei Mureșanu intuirea contopirii mersului său din viitor cu un ritm de marș al unui întreg neam este pecetluită prin izbânda metrică din acest poem, definitiv. Ea este ca o fericire puternică și acum, când e numai un eveniment de limbaj poetic, după cum va fi și în lumina de după furtună, care e poemul, pe care l-aș numi, pentru românii trecuți prin 48-ul revoluționar, *oda bucuriei* lor, *Omul frumos*. O clipă, autorul înfiorat are năluca aburoasă a pomului cunoașterii, „Să văd mărul de aur, dar să nu-l prind cu mâna”, apoi a paharului cu care trebuie plătită ieșirea din păcatul original, „... paharul/ Din care bând odată, în lege-i scris să mori”. Ca un plai de trepte fermecat se vor îmbia până la luminișul țintei (*Un răsunet*) cadențările acestea de câte 14–13 silabe, tot mai deslușit, în *Alt răsunet* (1842), *oda către George Bibescu* (1843), *O privire de pe Carpați* (1844), *O privire peste lume* și *Un suspin* (1845), *La muza mea* (1847), cum vor fi și suport bun retragerilor din acest experiment istoric unic, stingeri treptate, dar nu căderi ale stării de grație, *Către martirii români* (1848–1849), *Un devotament familiei Hurmuzachi* (1850), *România la 1854*,

Eremitul din Carpați (1854), *Anul nou 1855*. Se urcă și se coboară în ritm alert pantele unui munte din suflet, cu conștiința tot mai fățișă a topirii într-un eu colectiv, cu atâta dăruire cauzei, sau cu atâta ardere, încât altor gesturi, altor direcții spirituale nu le mai rămân alternative, și dacă poezii cu versul mai scurt pot fi citate printre reușite, ca *O dimineată pe Surul, Moldova la anul 1845, Dorul meu*, ele își vor găsi forța de atracție și viabilitatea într-o aceeași problematică, de dezbateră pe un câmp de luptă între două lupte. În acest scop, toate amănuntele autobiografice cedează, ca la poezii străvechimei, după cum zgârcitele referințe de care se dispune până azi la monotonia și ingratitudinea unei existențe obscure și terne, de ocnă a scrisului, împart fără excepție felurite chei fiecărei rostiri, conferindu-le tuturor un caracter nu de cronică rimată cum ar părea, cum ar rămâne în absența identificării cu miezul lucrurilor, cât de replici irepetabilului cotidian și evenimential sublimat.

Ieșirea din aluziv și din orizontul lecturilor germane o decide, desigur, pe față, Glasul unui român. Câteva indicii: motto-ul „Toți oamenii au o patrie, numai eu nu am”, din Dumas, suflul și gestul hugolian care dau aripi strofei a 4-a și comprimări de spații primului vers din strofa finală, „La Cer (...) căzând cu umilire”, o ireverență iacobină în șirul de deducții probând inconsecvența milostivirii divine. Ca și peste doi ani în *Un suspin*, cu invocarea divinității după modelul biblic din înverșunarea Profeților, o subversivitate, pentru început, prinde glas. Iar solicitarea unei încetări întârzierii întru mânie celui invocat, „Părinte, din nălțime, întinde mâna ta”, cu armele elocinței, e un iscusit substitut. Probabil culpe ale anticilor sunt de ispășit, poate că „străbunii s-au mormântat în crime”, argumentul istoric al originii romane românești din bătăliile pentru drepturi politice duse în baza Cronicii și Istoriei unor Șincai și Maior, nimic mai la locul său. Dar atunci nu s-ar ieși dintr-o contradicție: „Tu zici că ierți păcatul”, „Nu treci la fiu din tată, de n-a fost vinovat”. Și privirile sunt pe loc luminate, bătăile inimii sunt mai năpustite, în acest punct lovit. Divinitatea ori și-a transferat hazardului orb, „ursitei”, prerogativele, și „atunci

viața-i somn”, ori, chiar și oricât de târziu, va vedea „pocăirea”, de fapt somația, căci „De tace omenirea, va da glas stânca-n munte”. Cu alte cuvinte, e formulat însuși crezul revoluționar. „Nu mai e timp s-apuie” un „neam” „încărcat de lupte”, „un gen ce-a mers în frunte la toată năvălirea”, o „gintă” redusă la sclavie, o „viță strălucită” – recursul la aceste patru sinonime va fi ajungând, pentru a nu încăpea îndoială asupra căii... Dar pentru că fermitatea parcă s-ar fi apropiat de o limită, aceste frânări ale îngrijorării, întoarceri contrapunctice și jocuri de umbre și lumini, căci oastea tiradelor e în credința magicului, de reprivit:

„E verde încă bradul și umed după fire,
Dar razele căldurei au nu-l vor ști usca?
E nor încă pe ceruri, dar norul e subțire,
Ș-un vânt de primăvară au nu-l va depărta?”

Surdinate astfel ridicările de ton, începutul izbăvirii poate fi presupus ca și înfăptuit, „Ești drept și ierți păcatul”, o altă adevărire a vorbirii lui Dumnezeu prin om (prin „tot ce-i mâna ta”).

Nu mai puțin demn de subliniat e și faptul că Andrei Mureșanu, dacă de acum înainte dă întreg mai bunul său pe un rol mesianic, el are deocamdată în vedere numai „ginta părăsită” din Ardeal, ceea ce în adâncul mecanismelor care-i decid un loc în alchimiile verbului românesc va și rămâne, dincolo de identificarea deplină cu legământul „Noi vrem să ne unim cu Țara”, de pe Câmpia Libertății din Blaj în prezența moșilor lui Avram Iancu și a vârfurilor inteligenței revoluționare din Muntenia și Moldova. Într-un adevărat poem în poem se constituie încercarea adăugirii la ceea ce îndeobște în dreptul istoric român înseamnă originea latină și continuitatea post-aureliană, a momentului de reverberații europene huniadic, când Transilvania preia rezistența antiotomană, din nou stabilindu-se o comunicare subterană cu capitolul literar așijderi subestimat până azi, Nicolaus Olahus. Detașat, acest pasaj cu o rotunjime perfectă poate apărea dezavantajat prin directitatea discursului. Ca parte însă a unei multitudini de unghiuri și situații, irizări, neobișnuite în epocă, se află avantajat. În

altă strategie și cu un noroc mai auster, se poposește totuși, anterior *Umbrei lui Mircea la Cozia*, la anul 1400, și prin „La undele de sânge ce-au curs în Câmpul Pânei/ Vărsat prin iatagane și paloș de osman” se face și aici o pregătire instalării cu un cort imperial, căci a cuiva mai mult decât „rege-al poeziei”, „la Rovine în câmpii”, în acest al istoriei românești major ceas. O plăcută surpriză, nu străină tentației unei atari hazardări: formularea pe care o tot dau ca exemplu de rafinement al ironiei profesori de română prin licee, „cu oaste și război ca să ne certî”, nu-și face ucenicia, la înfruntarea unei mărimi mai mari decât a „fulgerului care...”, tot aici: „Dar răul străvechimei, doar nu-l certî pân-la noi?”.

Oricum, nu e lipsit de interes că în această etapă „vechiul suspin” al poetului, iată, tribun e datorat numai refuzării statutului de naționalitate, propriului popor, de mai bine „De patru seculi”, nerecunoașterii că „au avut amestec în parte și românii” în gloria Principatului, prin aceasta în plan poetic insinuându-se încă o confirmare principiului *arta – expresie a timpului*. Dacă ar fi gândite lucrurile în acest adevăr al lor obiectiv, „s-ar frânge cearta ce curge-acum fierbinte”, suntem încredințați. Acum, pentru cauză sunt implorați să pledeze încă eroii trecutului, cei în morminte amestecați cu alte etnii, să dea „dovezi la lume”, să strige „în gura mare...”; ca la puțin timp, după o cântărire amară a perfidiei unui asupritor versat (*O privire peste lume* îi supune unei radiografii morale mai complexe, cu instituții și cu bogatul spectru de inegalități sociale), discursul, „Văzând că nu mai este mijloc de-a fi păzită/ Mărirea strămoșească...”, să se răzgândească, să-i absolve pe înaintași, ei aflându-se reprezentați prin „suvenirii” nu mai puțin glorioase, ca „limba și relegea”, iar cei vizați fiind urmașii care nu trec la fapte, sub un oprobiu, brusc:

„Ferice de voi, umbre, că legea nu vă lasă
Să revedeți apușii nepoți de pre pământ”.

Cu această figură retorică, de incitare indirectă, se va opera și în *Muza mea*, cel care geme „supt jugul...” are „crestată-n frunte plecarea

d-a se teme” („crestarea”, după obiceiul de însemnare a animalelor din turme), dar dacă nu-ți vine-n minte că „patria se vinde și vița a stârpit”, memoria mai realizează și că Brutus înfige fierul în cine e pe cale de a suprima libertățile în Roma, „muza” e invitată în aceeași manieră să aștepte-n liniște pieirea iminentă a celui „ce nu simte”, „demn de-a sa pieire”. Modificările de mentalitate, de procedee se produc totuși, se succed, sau, survenite în realitate, sunt reflectate fidel, în hotarul de ajuns al confruntării deschise, e strecurat și acest reproș: „Ma, nu-mi spui pe ce cale se capătă dreptatea”, parcă semn de intrare răspunsului, din același an: „cu lancea lui Horea”⁴.

Adunarea de la Blaj, 1848⁵

Sosit anul 1848, „aceasta e ziua”, inclusiv limbajul poeziei cată să testeze mutațiile. Între altele, adresarea e în numele tuturor provinciilor românești, conform cu programul revoluționarilor moldoveni, așa explicându-se sintagma „români din patru unghiuri”, așa expli-

⁴ Cuvintele celebre pe care le-a rostit Avram Iancu în 1847, după o ședință a Dietei din Cluj.

⁵ Stampă din 1848, reprezentând Adunarea de la Blaj, Muzeul Unirii Alba Iulia.

cându-se referirea la imixtiunea rusească, „Acum se vâă cnota în vetrele străbune” și apelativul „Strigați în lumea largă că Dunărea-i furată/ Prin intrigă și silă, viclene uneltiri”, incluzând și culisele diplomatice. Iar plierea după împrejurări fusese prea îndelungată, un mileniu pe de-o parte, un deceniu pe de alta, ca acum strofele să nu aibă suprem scop claritatea și concizia maximă, să nu aibă să se prevaleze nu să se scuze de o codificare de nesfârșituri și o filtrare de esențe. Nu în mică măsură poate rezida și aici secretul ridicării deasupra tuturor simțurilor înalte, și modelelor, prezente dincoace de Carpați la crucialul – pentru autorul ales prin străduințele lui – moment, și de la care au rămas destule mărturii că l-au trăit cu un atașament egal.

*

*   *

Ca și poeziile din tinerețe, care propuneau un poet al tuturor virtualităților, poeziile acestui, să-i zicem, urcuș îmbrățișând monodicul, recheamă, respun nu numai „retac”. Depozitare unor preelaborări (în *O privire de pe Carpați*, distihul „La voi mai am speranța, copaci dedați c-o soarte/ La care vă închină Osmanul cel păgân”) și creații de sine stătătoare, cu elemente de frumusețe parcă independente de context (clamarea despre zădărnicia luminii „La unul ce în peșteri profunde-i exilat”, viziunea planetară, „Mai bine-mi este iarna prin poli a rătăci”, reconvertirea plastică a unor termeni abstracți, „Mă-nviți la tribunale să-nvăț autoritatea/ Ce stă în strai și-n barbă...”, „o groasă neștiință”, împingerea tehnicii citatului până la vocabulă, „De «frunză» și de «umbră», ca sclavul...” etc.), au mereu ceva de ascuns și ceva de divulgat, cum în ele sunt îngropați anii cei mari rodnici brașoveni. Și o relaționare a lor cu întâmplări din plan biografic și cu peisajul literar din București și Iași ar pune într-o lumină reală, de care încă nu beneficiază, atât câtimea plumbului din aripă, în spor când frunzărești nu citești, cât și o inventivitate impetuoasă, obstrucționată, nativă.

Plutesc până azi, prea ușor, ca un zai, pure clișee, să le spunem *de lumină*, la adresa acestui început de umblet pe apă, între știință și credință. Să le luăm din chiar Prefața unui act de restituire, numai bune intenții, de care tocmai ne servim, volumul tipărit la 100 de ani de la moarte: „Poezia lui Andrei Mureșanu nu vădește calități artistice care să-l situeze pe poet în rândul reprezentanților de primă mărime ai liricii românești din epocă: Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu ș.a.” și „Izbește cu deosebire la el limba adesea greoaie, insuficient cizelată, în care plutesc, neasimilate, forme latiniste”. Acest „izbutește”, de izbit, și acest „insuficient cizelată”, la o pornire ex nihilo unde prin forța lucrurilor cizelarea e rugăciunea de dimineață, de prânz și de seară. Cu neologismele luptă toată suflarea românească, neputând dezerta din această oră a limbii care la români are de ieșit din istoria culturală în istoria literară, nimeni, „nu a existat un singur om din clasele de sus care să nu...”. Dacă „de la 1848 încoace” înrădăcinarea atâtor „cuvinte nouă” este „curentul general al opiniei publice”, „Cu focul tinereții s-au aruncat cu toții”, „pe atunci singură școală de învățământ mutual pentru limba neolatină”⁶, cu atât mai mult sunt explicabile dăruirile cu un mare zel, anterior acestei date. În plin ev al ciberneticii, nu dispunem încă de un studiu care să dea o inventariere exactă a intrărilor fiecărui cuvânt din alte limbi, ca să avem o evidență exactă a paternităților, ca să știm dacă vorbim de pionierat sau numai de arierare, în cazul unor forme în care în raport cu brațul făurăresc metalul de împrumut *a îndoit*, nu *s-a lăsat îndoit*. Cum am mai remarcat, semne ale nebiruinței depline sar din toate vetrele, „în vremele trecute unde-i a purpurat”, în *O noapte pe ruinele Târgoviștii* (dar *purpurase*, ca și *ruinuri*, sunt concomitent mărturii de trecere și arome); „Mă scol, mă mut d-aicea, duc păsurile mele”, și „Urcând ale lor ramuri spre azurile-câmpii”, în *Adio la Târgoviște*; „Destul fiarele ne strânge”, în *Marșul revoluționar* al lui Ion Catina; „Misail prezidă ăst banchet voios”, în *Cupa lui Ștefan* și „Anatemul

⁶ Titu Maiorescu, *Neologismele*, 1881.

revărsați”, pe teritoriul Bolintineanu; „o! copii de Românie!”, „pas, români!” și „Numai tu, popor române” spune Alecsandri; și „linte microscopică” (în loc de lentilă) în *Poezia Română*, „citațiuni” în loc de citate, „adiective” în loc de adjective, „simțimânt” în loc de simțământ în *Limba română în jurnalele din Austria*, și „fenomen limbistic”, și „nouvele instituțiuni”, în *Neologismele lui* Titu Maiorescu, fiindcă „Neologismul se lipește de organismul unei limbi sub fierberea emoțiunii”. Desigur, Ce zice, nu ce face popa, dar și Ce ție nu-ți place altuia nu-i face și Râde ciob de oală spartă, atât de „abundante” proverbele la români!...

Într-o situație similară se găsește și Andrei Mureșanu în strădaniile sale în care niciodată nu pleacă mimetic de la o experiență consumată. Așa cum i se numără cuvintele „rău tractate”, mult poate revela o urmărire a proporției dintre neologism și cuvântul tradițional, adesea greu de savoare graiului popular sau venind din cărțile bisericești, ca mai târziu la Goga. Sau a se observa cum în *Glasul unui român* și *O privire peste lume* nu viază nici un barbarism. Se mai spune „populi”, „ginte” și „secuii”, ca la Blaj, „tirănie”, „spumăgoasă”, „vijălie”, ca-ntr-o haiduci, și „relege” pentru religie și „rost” pentru gură, „reință” pentru răutate, poate arhaizări, dar în circuit de seve cu „În darn”, „trândav”, „milă”, „pocăire”, „jude”, „sarbed”, „fățarnic”, „vatră”, „străluce” ș.a. La fel se smulge în această privință, unor odgoane, *Un suspin*, unde în versul „Mărirea strămoșească și esistența sa” avem mai curând fișa caracterologică a unui tânăr orator patriot, absolvent în jure; în „unda (...) de Nil” o reverență princiară, în „matelotul” un gaj minulescian – ceva mai buclucaș precipitându-se, împietrind, iepure în lumina farurilor, e drept, prea crudul „bilanțul”. Se vor comite, nu e mai puțin adevărat, în candoarea raciocinărilor, în frenezia deschiderilor, frecvente căderi greșite pe silabă și pe vocală, de o secundă, a căror reechilibrare nu știi dacă nu stă în puterea de peste subiecți, a normelor ortografice survenite ulterior, chestiune de transcriere, de care edițiile altor autori, mai târzii, beneficiază. Ca „provedință”, „rezedință”, „se oblegară”, sau numai „sânguri”, „țintii”

(verbul a ținti), „gâtlege”, „sânt“ (sfânt). Sinonimele „maltratat” și „răutratat” nimeresc în două cazuri fiecare în locul celuilalt, la fel formele „cu pompă” și „pompos” în *O plimbare pe lună* umbresc întrucâtva meritul „doamna nopții”, Eden iese din teasc, pentru rimă, „Edem”. Patetismul încordării în slujba expresivității se lasă uneori de-a dreptul surprins în flagrant, ca-n potrivirea „De ce-i acorzi suspine”, unde sensul nu e, cum ar părea, o inabilitate: de ce-i dăruiești, ci, întrucât se vorbește cu Muza, o miză pe hiperbolă: de ce în loc de liră *acorzi...*, cu accepția din muzică, iar adjectivul „feros”, lângă substantivul „balaur”, abia s-a desprins din *ferox-ferocis*. Torentul aluvionar antrenează în materia lexicală o împeștrită bogăție, din filosofie, drept, religie, politică, dinspre cărțile de răspândirea științei, din Iluminism, astfel *glob, sferă, larvă, oceanuri, tigru și hienă, discordie, cadavru, regiuni, industrios, grații, speluncă, pleiade, cabală, monstru, despotism, atom, lux, pretext, morb, discordie, pleiadă, intrigi, climate, fatalitate, să atestăm, eră, geniu*, care dacă dăunează pe alocuri notelor mai de sus, nu ignoră nota gravă. Da, poate fi vorba și de o răzbunare a cultului Romei, „pia credință”, „timpul pasat”, „astuta trădare”, cum și a localismului, „crudelii de tirani”, „căsuța”, „deplinit”, „ce-și tinsă”. Fiindcă preluat din germană, „character” e „carăcter”, în pronunție, iar „brațe de tărie”, expresie cu o carieră atât de glorioasă, e un dar dinspre Schiller, mai special: cu accepția de *dumnezeiești*, în transpunerea astfel a lui *Götterhänden*, pe care Ioan Rusu într-o tălmăcire mai veche o reda prin „mâini de Dumnezeu”. În fine, gipsuri și luturi crude, atestând șantierul, confirmări conformării „Să dăm un aer, un ton limbii în care lucrăm”, „Pe nebătute cărări loc de trecut să găsim”, din *Epistolă către Voltaire*, a lui Grigore Alexandrescu, într-un gând mărturisiri.

*

*   *

În orice caz, nu s-ar putea spune că s-ar fi înregistrat din perspectiva cea mai corectă informația dată de Gheorghe Bariț „Ceea ce a deșteptat în Andrei și mai mult geniul său poetic era fericitoarea

ocaziune de a conveni mai ales la apele minerale de la Vâlcele în toate verile cu contemporanii noștri literați din România”. Acest *a conveni*, a se întreține, cu ceva de parteneriat. După ce în anii seminariali din Blaj poate citi la zi din prime lăstăriri ale poeziei de peste munți, în *Curierul românesc*, din primii-i ani de gazetărie se poate considera în același turn de veghe „nu numai prin literatură, ci și din conversațiuni foarte instructive”. Chiar dacă preocupat de probleme de existență materială, în solicitarea din 1843 a unui post în învățământ la Craiova e greu de pretins că nu se pitește și o speranță în „aplauzul publicului cetitori”, că nu se visează la o confruntare pe terenul favorizat al limbii literare la ea acasă, șansă ce n-o va rata Coșbuc. Adevărul rămâne îngropat în sentimentele care vor fi înfiorat călătoria din 1844, efectuată în compania lui Barițiu în Țara Românească, soldată cu prima odă, pentru Mureșanu, domnitorului, și răsplata unei scrisori și a unui „ceas de sân” (de buzunar). Un act de prețuire, nu inferior, nu întârzie să vină tot în acest an și dinspre Moldova, prin invitația de colaborare făcută de Mihail Kogălniceanu în numele revistei *Propășirea*, căreia i se răspunde cu *O privire*, urieșește, nu de oriunde, cum știm. „Fagi înclinați de zile”, „prespuneți-mi, stânci mute”, „imperiul sâlei”, imaginea și conceptul își dau mâna în cutezanța unei identificări ce pecetluiește: „Eroii, ce-mi măriră prin arme scumpul nume”. Întreire din proprie inițiativă, ca la anul 1600 prin sabie. În acest punct nevralgic al unei biografii discrete e jucată fără zgomot cartea întregii ei deveniri, rămânerea „în cercul aceleiași vetre”, cum se va rosti peste un veac o aceeași consolare, oricât metamorfozată și emancipată ideatic și stilistic, angajarea într-un „schimb de taine cu strămoșii” sub zenit silvestru, ozonat de orizontul de cultură universală european, care se va dezvălui în articolele din *Telegraful român* și izvorul nealterat, de sublim, al poeziei cu „frunză verde”, în care poporul și-a exprimat „toate sentimentele sale”. Nu e câtuși de puțin întâmplătoare scrierea și tipărirea tot acum a textelor *Câteva reflexii asupra poeziei noastre* și *Duplică*, în care critica de direcție și spiritul polemic în abordarea devenirilor liricii își au în lumina unei oneste cronologii un precursor. Răspunsul negativ,

din 1855, la oferta lui Bărnăuțiu de un post de profesor, în fine, la Iași – „de la o mizerie sigură care mă dedai a o trage după mine, la alta nesigură, pe care nu o pot cunoaște din toate părțile” – e numai transcrierea amânată a unei decizii anterioare mărturisirii, de o atât de clarvăzătoare probitate morală: „Scopul meu nu este a trata deosebit pentru mijloacele prin care s-ar putea cultiva această limbă (limba română, n.n.). O asemenea osteneală o încred unui condei mai deprins, unor creieri mai ageri, ori, scurt, unui ins, pe care, atât poziția sa mai potrivită, de unde ar putea privi peste toți românii, căci toți trebuie respectați, cât și mai ales împregiurările proprii l-ar ierta a se coprinde cu asemenea obiect critic. Eu luai asupra-mi a face numai câteva reflexii asupra poeziei, în interesul unor tineri din Transilvania și Ungaria, despre cari citii cu cea mai mare bucurie...”⁷. Orașul prosper săsesc de sub Tâmpa, cu viața sa culturală austeră, cu Șcheiul tradițiilor românești care-i pune în brațe, ca soție, pe fata preotului ortodox Greceanu, se obișnuiește până la dragoste cu profilul acestui tânăr bărbat chipeș, sănătos, iubitor de petreceri și de cântece de lume, îl absoarbe într-un climat care îndeplinește în datele lui mari condițiile unei impresii de vânt de larg, de vânt care dacă se va dovedi mai târziu a fi fost numai o presimțire de deșteptare, de emancipare obștească aieva, e și fericirea, câtă poate fi ea pe pământ, prin definiție, partea neumbrită, solară dintr-un pantheon de ctitorii, în care sufletul nu-și prevede refuzul altei alternative după îndurarea de o clipă a proniei de a-și arăta semnul, din tărie, în visul supraindividual ales. Vor fi dăruirile entuziaste, în linie militantă, constând din lecturi cu voce tare, în mijlocul unui public, la Casina Română, copilăririle în ipostază de actor, ca bunăoară în rolul „corporalului”, nu *sărmanului* „Dionise”, din piesa *Inimile mulțumitoare*, rapoartele de inspector școlar, cu propuneri, după vizite de lucru în sate, de consolidări ale sfintelor pedagogice lăcașuri, o trudă asiduă de traducător, vezi *Icoana creșterii rele*, tipărită în 1848, dar și numeroasele titluri din poeți glorioși universali – parcă

---

⁷ Câteva reflexii asupra poeziei.

citiri anticipative în palma unui Eminescu tânăr. Toate, pe lângă îndeletnicirea ca învățător și profesor, pe care dimpreună cu plăcerea de a cânta privesc în biserică și-o dispută ca un Ion Creangă abia născut în anul nașterii fiului morarului de scoarță din Bistrița Năsăudului, ca poet, în foile *Foii*, un drog atât de absorbitor cu gustul proaspăt, nou, al gazetarismului fără leac.

Omul trăiește și muncește, își înscrie pașii pe lespezile și în jurul zidurilor cetății medievale, de trecere, din Carpații Meridionali, așa, zece ani binecuvântați și parcimonioși, însă, interesant, poetul, el se sustrage fotografierii peisajului burghez, ființa lui genuină se comută în natura ambiantă, proiectată într-un etern de peste păduri. Nemijlocit ilustrată se va vedea această tendință în *Eremitul din Carpați*, după alți zece ani de la intuirea unui ineluctabil destin (1854), cum și în obstinația de a-și face din acest titlu un al doilea certificat de botez, preferat ca pseudonim. Vom avea prin el, oricât vom fi luați pe nepregătite, oricât mistificată prin discursiv și rudimentaritate, poate prima cuminecare a poeziei românești cu magicul, în care transcenderile nu sunt numai sociale; menirea poetului e nu doar de logograf (*Un logografu*); după vijelia sentimentului, „mintea” e cea care strălucește „ca și un luceafăr”, și o aură de mit ancestral, topit în gesturi, licărește în subțărâmul noțiunilor, numai atât cât să pară „un triumf pârut”. A fi „domn peste simțiri” în acest dom. A oficia într-o mantie de munți⁸.

---

⁸ Pentru date suplimentare, vezi Aurel Rău, *Andrei Mureșanu în răsăririle magicului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996.

Andrei Mureșanu – teoretician literar

CONSTANTIN CUBLEȘAN¹

Cu un statut consolidat de-acum de poet, cunoscut și recunoscut în Transilvania – publica versuri în „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*” încă din 1838, când debutase în paginile revistei – Andrei Mureșanu era și un foarte bun redactor al acesteia („devenise redactorul secund al foilor brașovene editate de Barițiu”²), primind numeroase încercări lirice din partea colaboratorilor, a cititorilor de cele mai diverse condiții sociale și intelectuale („tinerii noștri au așa mare plecare spre versuri /.../ 25 de poezioare stau la mine pe masă”, se confesează el în articolul *Câteva reflecții asupra poeziei noastre*³), pe care le citea cu mare conștiinciozitate, răspunzând corespondenților și selectând cu grijă piese din această producție, pentru a le publica pe cele pe care le considera a fi cu adevărat demne de atenție, pe cele mai bine realizate artistic. Demers deloc lesnicios la ora aceea, întrucât limba românească era încă greu de mlădiat după canoanele majore ale prozodiei, nemaivorbind de faptul că în școli lipsea cu desăvârșire o educație adecvată în privința limbajului și expresiei poetice. Tocmai de aceea, se simte îndreptățit la un moment dat a comenta punctual asemenea creații și a da sfaturi celor interesați în stăruința de a deveni... poeți. El precizează însă că: „luai asupra-mi a face numai câteva reflecții asupra poeziei, în înțelesul unor tineri din Transilvania și Ungaria, despre carii citii cu cea mai mare bucurie că,

---

¹ Constantin Cubleşan, Prof. Univ., prozator, dramaturg, poet, critic și istoric literar; e-mail: constantin_cublesan@yahoo.com

² Grigore Iuga, Vasile Iuga, *Viața și opera lui Andrei Mureșanu*, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2003, p. 31

³ În „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, 1844, nr. 28.

fiind încă în cursul învățăturilor, au început a forma societăți nevinovate, cu scop de a se coprinde cu acum răsărinda literatură românească (...) nu vorbesc pentru românii de peste Carpați, ci numai pentru cei din Transilvania și Ungaria (...) Scopul mi-a fost a îndrepta ce e de îndreptat și, prin aceasta, tot deodată a încuraja pe tinerii noștri ca, urmând pilda celor de peste Carpați, să scrie tomuri întregi de poezii”. Astfel, articolul *Câteva reflecții asupra poeziei noastre*, publicat în anul 1844, devine prima încercare, cu adevărat semnificativă, de sistematizare didactică a regulilor prozodice, în Transilvania, continuat ceva mai târziu în *Duplica (Asupra poeziei)*⁴, cu un ponunțat caracter polemic, devansând mult mai doctul demers, în acest domeniu, al lui George Barițiu din *Un discurs asupra versificației noastre*, publicat un an mai târziu în paginile aceleiași reviste⁵.

Andrei Mureșanu e puțin probabil să fi luat cunoștință până atunci de volumul lui Ianake Văcărescu, *Observații sau băgări dă seamă asupra regulilor și orânduierilor gramaticii rumânești*, publicat la Râmnic și la Viena în 1787, cu atât mai puțin scrierile din domeniu ale unor Costache Conachi, *Meșteșugul stihurilor românești*, tratat elaborat între 1800–1830, cunoscut în epocă, dincolo de munți, dar publicat abia în volumul de *Scrieri alese* din anul 1963, sau articolele lui Ion Heliade Rădulescu, *Despre versificație* (1838) și *Despre metru* (1839), deși n-ar fi cu totul exclus ca în frecvențele întâlniri cu scriitorii din Principate, la Vâlcele, unde făcea frecvent cură de ape minerale, să fie discutat și pe asemenea chestiuni de tehnică literară, întrucât Barițiu, în memoriile sale, nota: „Ceea ce a deșteptat în Andrei și mai mult geniul său poetic era fericitoarea ocaziune de a cunoaște mai ales la apele minerale din Vâlcele în toate verile cu contemporanii noștri literați din România, între cari: Eliade, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Bolliac; erau idei istorice, ale căror urme se văd în mai

⁴ În „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, An. VII, 1844, nrle: 46 și 47.

⁵ G. Barițiu, „Un discurs asupra versificației noastre”, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, Brașov, An. VIII, nrle: 14, 15 și 16.

multe poezii de ale sale, își câștigă nu numai prin literatură ci și din conversațiuni foarte instructive de care avea parte în societatea lui Ion Maiorescu, Florian Aron, Nicolae Bălcescu și Doamna Florescu”⁶. Sigur e faptul că a avut cunoștință de tratatele de estetică sau de retorică din literatura germană („Bouterwek în estetica sa literară”)⁷, din care a și tradus în timp, a adaptat, pentru cititorii români, pagini semnificative, el însuși fiind, de altfel, un prețuitor al poeziei germane, citindu-i frecvent pe Goethe, Schiller, Herder ș.a.

Preocuparea pentru știința versificației este dublată, firesc de altfel, de un interes major, continuu, pentru modul în care limba română este utilizată de vorbitorii ei din Transilvania, având în vedere evoluția în modernitate a acesteia.

Dacă în primul articol precumpănitoare sunt discuțiile privind prozodia, în cel de-al doilea, construit ca o replică la observațiile pe care i le face un tânăr corespondent, „anume Babeș (...), școlarul din Bănat (...), candidat poet”, Andrei Mureșanu își extinde discursul asupra necesității cunoașterii temeinice a limbii române, întrucât constată că acesta este „mai sprinten în limba nemțească decât în cea care au supt-o cu laptele mumă-sa”, meteahnă de care suferă prea mulți tineri... studioși, fenomenul considerându-l a fi un mare neajuns pentru oricine își încearcă talentul în compunerea de poezii. Mult mai amplă va fi pledoaria pe această temă în articolul din 1853, *Românul și poezia lui*⁸, când face și o succintă radiografie a stării de fapt în care s-a zbatut vreme îndelungată limba română în Transilvania, din care cauză a rezultat și precara ei evoluție: „limba românească, deși vorbită de cea mai numeroasă parte a poporățiunei ce se află în această țară, era mărginită numai pe lângă biserică și pe la casele locuitorilor români, apăsăți de toate părțile, iar de a fi introdusă și cultivată prin școale, de

⁶ Apud Ion Buzași, *Andrei Mureșanu, monografie*, Editura Eminescu, București, 1988, pp. 36–37.

⁷ Friedrich Bouterwek, filosof și istoric literar german, publică în 1806 un tratat de Estetică.

⁸ „Românul și poezia lui”, în „Telegraful român”, Sibiu, an I, 1853, nrle: 41, 42 și 43.

a fi recunoscută de limbă a țarei, cum era ea a comunicațiunei în această patrie, nu poate fi nice vorbă”.

În *Câteva reflexii asupra poeziei noastre*, Andrei Mureșanu pleacă de la ideea, mai bine spus de la constatarea că „limba românească” a început să dea semne că „e primitoare de o cultură mai înaltă” și, chiar dacă se prevalează de modestia-i recunoscută, provocând pe cei cu „un condei mai deprins” în privința cercetărilor teoretice asupra structurilor poetice, se simte dator a face „câteva reflexii” privind prozodia numeroaselor poezii publicate („tipărite poeziile cu sutele”), unele „bune”, altele „mai slăbuțe”, în scopul de a aduce lămuriri și îndreptări în ceea ce privește „vesmântul cel din afară al versului”.

Începutul articolului este eseistic, cum am zice astăzi, autorul vorbind despre faptul că la noi, în orice împrejurare, fie veselă ori tristă, fie la muncile câmpului etc., omul este dispus a-și exprima sentimentele în vers („nici un sunet de vioară nu se aude fără de versuri”), acesta ieșind din „capitele” acelor care nu i-au citit nici pe Virgil, nici pe Schiller ori pe Goethe și, cu toate acestea, „au un ce poetic în sine, ce ne place nouă”. Prima remarcă o face asupra faptului că „românii încep toate versurile cu «frunză verde»”, după care urmează dezvoltarea poetică a conținutului factologic, în balade, sau ideatic, în producțiile lirice. Întrebarea ce și-o pune este, desigur, o formă retorică de a deschide discuția: „Pentru ce începe românul țăran – căci literatul nu o face – cântecul său cu «frunză verde»?”. Răspunsul este deja operativ: „Pentru ca să-și ajute cădînța în versul următor”. Așadar, prima necesitate în alcătuirea versurilor e consideră a fi *cadența* discursului poetic. Respectarea ei se face însă oarecum instinctual de către poetul țăran. Dar, pretextul acesta, tânărul cult trebuie să-l depășească „cu mijloace ce ni le subministră o retorică bine înțeleasă, o logică adevărată”. Pentru Andrei Mureșanu, *cădînța* echivalează cu *rima* („versurile noastre până acum sunt partea cea mare cădînțe sau rime, după cum se numesc în poezie”), pe care romanii și grecii nu o foloseau. Dar, limba noastră „suferă foarte bine cădînța, nu ca latina sau elinica”, așa încât „cine se apucă de vers, își hotărește mai întâi ce fel de rime să facă”. Ajuns

aici, teoreticianul nostru explică pe larg construcția rimelor în poezie, definindu-le: „cădînța bărbătească e cea care se termină cu o vorbă ce are accentul pe silaba cea din sfârșit, sau cum o numim, ultimă (...); femeiască, din contră, o numim pe aceea care se sfârșește cu o vorbă ce are accentul pe silaba cea înainte de sfârșit, sau penultimă”.

Se observă prea lesne greutatea exprimării, în lipsa unui limbaj teoretic adecvat, curent. Aceeași dificultate întâmpina, la vremea sa, și Costache Conachi, explicând parcă mai contorsionat acest fapt: „În două se despart stihurile asupra acestui canon, adică: în stihuri cu oscia asupra silavei cei mari di pi urmă a cuvântului de la sfârșit și în stihuri cu oscia asupra silavei de al doilea a unui asemenea cuvânt”⁹. Comparația este utilă tocmai în sensul relevării demersului de pionierat al lui Andrei Mureșanu în literatura Transilvaniei. Rigoarea sa merge până la a spune că „nu este iertat a încheia versul” cu „silabe schiopătânde”, adăugând: „cu cât va fi versul mai natural, nesilit și mai curat în privința cădînței, cu atât este mai prețuit”. Pentru fiecare din aceste precizări, oferă exemple concludente.

Urmează apoi explicitarea și lămurirea asupra *eliziilor*, ceea ce înseamnă „ștergerea unei litere când cere trebuința”. Recomandarea este de a-i urma, în utilizarea acesteia, pe latini, „cari numai acolo fac elizie unde sfârșește vorba cea dinainte cu vocală ori *m*, și următoarea iarăși începe cu vocală”. Ori, la noi tinerii „fac abuz”, folosind *elizia* fără discernământ în privința respectării firecului limbii, așa încât „versul sună cam prea vătămători de tact și de urechi, cine le are”. Ironia este mereu prezentă în comentariul său, discursul dezvoltându-se degajat, fără pretenția rigorilor academice.

Evitând a da numele vreunui autor dintre cei care i-au trimis la redacție creații poetice, Andrei Mureșanu se arată încântat de faptul că și „sexul delicat începe a se ocupa cu poezii”, numai că cele mai multe „și-au ales un metru necăutat (...) regulile cădînței sau a rimei

⁹ Costache Conachi, „Meșteșugul stihurilor românești”, în Olimpia Berca, *Poetici românești. Studiu introductiv și texte selectate*. Editura Facla, Timișoara, 1976, p. 31.

peste tot s-au pierdut din vedere”, situație în care nu se reține a mustra mucalit: „îmi pare rău”. Corectările se fac punctual asupra poeziei intitulată *Inimare*, în versurile căreia „sunt rău numărate silabele” – în strofa întâi, versul al doilea are 8 silabe, în strofa a doua, același vers are 9 silabe, concluzionând drastic: „aceasta nu se poate ierta”. Toate aceste observații au în vedere utilizarea corectă a limbii române, la a cărei pronunție deficitară „nu știu ce va zice limba”. În altă creație, *Mângâierea speranței înșelate*, amendează întrebuintarea de „silabe schiopătate”. Iar exemplele sunt edificatoare.

Îndemnul de a respecta metrica, de a utiliza rima corectă, de a versifica fără a forța exprimarea sunt menite a atrage atenția asupra obligativității, în primul rând, de a cunoaște regulile gramaticale ale limbii române. În acest sens, va și riposta la obiecțiile aduse de unul dintre colaboratorii publicației, menționând, oarecum iritat, peste câteva numere, în *Duplică*: „de la o vreme încoace simțeam foarte tare că a sosit minutul criticei”, acționând astfel după modelul celor din Moldova și din Țara Românească, zice autorul articolului (vezi *Dacia literară* sau *Curierul de ambe sexe*), unde se practică asemenea muștrări „în ton destul de ager”, el având „cugetul cel mai creștinesc de a îndrepta abaterile”, păstrându-și ferm poziția, atitudinea: „voi cere de la un poet candidat, cum se numește studentul meu, să știe mai-nainte de toate gramatica limbei române”, arătându-i pe text utilizarea greșită a pluralului, de asemenea cerându-i „să se deprinză cu regulata declinare a pronumelui arătători (...) asemenea și cu conjugarea verbelor”.

Andrei Mureșanu vorbește limpede și despre topica limbii române în comparație cu modul de organizare a cuvintelor în frază a limbii germane, imitarea căreia nu o găsește câtuși de puțin potrivită și nici atât, utilă. „Se cere – apostrofează Andrei Mureșanu – de la un poet român ca să fie cunoscut cu geniul și natura limbei românești, să știe cu ce limbi este aceasta rudită și care din acestea îi poate subministra vreo analogie sănătoasă. Trebuie să cunoască candidatul de poezie că limba noastră este limba română, întocmai ca și latina, franțeza, itala, spaniola și portugheza, care toate îi sunt surori, iar nu a o scoate din

limba gotică și rudită cu germana, cum face dânsul, care, ca să-și poată dezvinui scăderile versurilor sale, citează pe părintele Gleim, Schiller, Pffeffel și, în urmă, pe maghiarul Illés Pál; aceștia toți sunt scriitori vrednici în limba lor, iar ca să-i aplice cineva la limba română, este o cutezare oarbă, ce merită a fi înfruntată serios”. Punctual, explică apoi deosebirea dintre limba latină și limba română în privința utilizării *cădinței*, a *rimei*, arătând cum latinii nu utilizau *cădințele* în „exametree leonini”, ceea ce nu înseamnă că nu trebuie „să căutăm în poezia lor” frumusețea internă a acesteia, „duhul lor negreșit”. Cât privește „vestmântul din afară” al poeziei, acela se poate căuta „la italiana și franțeza”, unde vei putea afla „cădințe și tot ce-ți lipsește” pentru a-ți putea perfecționa versul. Pentru că „versul e vestmântul poeziei”. Iar pentru a avea o înfățișare frumoasă și corectă, trebuie avute în vedere *ritmul sau tactul*.

Când nu se utilizează rima, atrage atenția exegetul, avem „versuri albe”, la care „se numără numai silabele, iar cădința nu se cere”. Și, cum „feciorașul n-are nici idee de versuri albe”, Andrei Mureșanu dă toate detaliile prozodice în utilizarea acestuia. „Versul alb – zice el – este acela care, fără a se termina în cădință, păzește tactul și, prin urmare, și numărul silabelor, cu toate celelate cerute la orișicare alt vers”. Astfel, sugerează ca traducerea din poezii străine, unde nu se poate aplica regula rimei, să se facă în vers alb, exemplificând prin traducerea din *Manfred* datorată lui C. A. Rosetti. De asemenea *Satira VIII*, a lui Antioh Cantemir, tradusă de A. Donici și C. Negruzzi.

În scrierea de poezii, recomandă tinerilor „începători” să ia ca exemplu „mai vârtos pe aceia din poezii noștri cari au pătruns mai bine natura limbei noastre și cunosc mult mai bine (...) cam ce fel de măsuri, picioare sau împărțiri de silabe suferă armonia și melodia poeziei noastre, pentru că e cunoscut de toți esteticii că, în privința măsurilor, fiecare limbă are deosebite însușiri și că, în punctul acesta, nu se pot da reguli generale pentru toate limbile”.

Concluzia pe care o rostește răspicat Andrei Mureșanu este că „nu este iertat românului a batjocori limba”. Și avertizează: „Stăi pe

loc, poetule! (...) oare meritat-a limba noastră o astfel de batjocură?” Desigur, batjocura este necunoașterea gramaticii limbii române și ne-respectarea regulilor ei în poezie, ca și în vorbirea curentă.

Andrei Mureșanu dădea astfel de înțeles că avea un temeinic bagaj de cunoștințe teoretice asupra gramaticii limbii române, asupra prozodiei și a elementelor fundamentale de estetică, dezvoltate în diverse alte articole publicate: *Arțile sau măiestriile cele frumoase* (în „Telegraful român”, 1853), *Românul în privința muzicii* (în „Telegraful român”, 1853), *Românul în privința picturei* (în „Telegraful român”, 1853), *Măiestria tiparului* (în „Telegraful român”, 1854) ș.a., fapt pentru care unul din principalii exegeți ai operei și vieții acestuia, Ion Buzași, se vede îndreptățit a-l considera un premaiorescian. Toate acestea l-au determinat pe Simion Bărnuțiu, fostul profesor de la Blaj, ca în anul 1855 să-l cheme la Iași pentru a-i oferi un post în învățământ, la catedra de limbă și literatură română. Poetul refuză elegant, dar categoric, simțind că în Transilvania a fost și rămâne locul lui, pentru a-și putea sluji în totul națiunea: „Cât pentru strămutarea mea în Moldova, trebuie să vă spun că deocamdată mă resolv a rămâne în postul la care mă aflu”¹⁰.

Dialogul său cu contemporanii, pe problemele actualității, nu doar politice, cât și de ordin artistic, atestă faptul că avea o temeinică formație culturală clasicistă, pronunțându-se deschis în spirit iluminist¹¹.

Andrei Mureșanu rămâne în memoria națională ca autor al celebrei poezii *Un răsunet (Deșteaptă-te, române!)* dar importanța sa în epocă, alături de George Barițiu, ca și de a marilor corifei ai Școlii Ardelene, este una de formator, prin publicistica sa, al conștiinței naționale a românilor din Transilvania.

¹⁰ Apud Ion Buzași, *Andrei Mureșanu*, Editura Eminescu, București, 1988, p. 50.

¹¹ Vezi Livia Grămadă, „Prefață” la *Andrei Mureșanu, Reflexii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca 1977, Colecția restituiri.

Statuia poetului Andrei Mureșanu la Bistrița. Consemnări documentare

MIRCEA GELU BUTA¹, ADRIAN ONOFREIU²

Deși Bistrița și-a definit de-a lungul timpului un aspect urbanistic deosebit, datorită patriciatului său înstărit, ce cunoștea noutățile europene ale momentului, orașul nu a prezentat din punct de vedere estetic nicio compoziție decorativ-statuară. Probabil, sașii bistrițeni considerau că silueta masivei biserici gotice care domină ansamblul arhitectural din Piața Centrală a orașului reprezenta singurul monument votiv ce merita cu adevărat să fie admirat.

A căzut în sarcina primului primar român al orașului, avocatul Corneliu Mureșanu, ca la mijlocul secolului al XX-lea, cu toată opoziția sașilor, care în septembrie 1934 chiar au asediat primăria, să revigoreze planul edilitar al orașului. Dacă în perioada ce a urmat s-a reușit finalizarea construirii Catedralei Ortodoxe cu hramul „Sfinții Trei Ierarhi”, de pe strada Alexandru Odobescu, în stilul arhitecturii neobizantine, în toamna anului 1935, românii bistrițeni au izbutit să pună piatra de temelie a unui impunător monument închinat poetului Andrei Mureșanu. Comitetul de inițiativă, în frunte cu deputatul Victor Moldovan, a convins autoritățile orașului că cel mai bun loc pentru amplasarea monumentului este Piața Unirii, centrul activității culturale și politice a românilor bistrițeni.

---

¹ Mircea Gelu Buta, Prof. Univ. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, e-mail: butamircea@yahoo.com

² Adrian Onofreiu, doctor în istorie, cercetător, Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, e-mail: adrianonofreiu@yahoo.com

1. Turnarea pietrei de temelie

Aflăm din presa vremii că ceremonia punerii pietrei de temelie a avut loc duminică, 15 septembrie 1935, în prezența localnicilor, a delegației Primăriei orașenești și a strănepoților poetului. Slujba religioasă a fost oficiată de șase preoți, răspunsurile fiind date de Corul bisericesc unit, dirijat de prof. Ioan Bucur. Primul a luat cuvântul protopopul Ioan Petringel, spunând, printre altele: „Românul are o datină păstrată din tată în fiu, ca nici o faptă frumoasă să nu înceapă fără ajutorul lui Dumnezeu. Așa și acum, când punem piatra fundamentală a statuii lui Andrei Mureșianu, nu putem înfăptui această operă măreață fără să nu fi cerut ajutorul dumnezeiesc. Prin ridicarea statuii, a cărei inițiativă a fost luată de dl deputat Victor Moldovan, se eternizează memoria marelui poet național Andrei Mureșianu. Nouă, bistrițenilor, ni-i scumpă această amintire, fiindcă Andrei Mureșianu s-a născut și a crescut în Bistrița. De aici a adus cu sine dragostea față de neamul românesc și dorul de libertate. Acestor sentimente le-a dat cea mai fericită expresie în poezia „*Deșteaptă-te, române!*”! Într-însa poetul, asemenea unui arhanghel, cheamă pe români la o nouă viață, le poruncește să se unească în cugete și simțiri, ca să formeze o armată puternică, în fruntea căreia să se pună preoții cu crucea în mână și să rupă lanțurile robiei. Acest răsunet, care și astăzi își are valoare prin adevărul și puterea cu care a fost creat, a fost singura mângâiere a generațiilor din trecut. Cu el au trăit bătrânii noștri, cu el ne-am născut și noi. Iată de ce trebuia ca poetul care ne-a deșteptat la viață să-și aibă o statuie, mai cu seamă în locul său de naștere. Ne facem, prin urmare, o sfântă datorie față de marele profet Andrei Mureșianu, astăzi, când punem această piatră fundamentală, care va fi o podoabă a Bistriții și un imbold pentru toate generațiile de români de pe aceste meleaguri, de a cunoaște trecutul nostru istoric și de a preamări pe oamenii noștri mari. Este și un titlu de mândrie pentru orașul Bistrița ridicarea acestei

statui, pentru că înaintea altor orașe, el poate să realizeze această operă, pe când oameni din alte localități n-au reușit să înfăptuiască această realizare. Cu această ocazie, să ne aducem aminte și de învățăturile ce se desprind din versurile poeziei *«Deșteaptă-te, române!»,* când ne spune: *«Români din patru unghiuri, acum ori niciodată / Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri!»* Să ne unim deci sufletele pentru a putea duce la bun sfârșit lucrarea începută și să ni-l însușim pe Andrei Mureșianu ca poetul nostru, al tuturor românilor”³.

Din discursul deputatului Victor Moldovan, inițiatorul proiectului, reținem evocarea unor scene tulburătoare din trecutul plin de suferințe al românilor bistrițeni: „Într-un document din arhiva Guvernului transilvan din Cluj se spune că, în anul 1713, magistratul din Bistrița a hotărât, cu consimțământul unanim al Colegiului de o sută, ca valahii care locuiesc la stupine și în împrejurimile orașului să fie alungați pentru vecie din lăuntrul orașului, precum și de la stupini, iar dacă la data de 1 iunie s-ar găsi pe aici vreun valah, casa aceleuia să fie arsă până în temelie, după vechiul obicei. Aceștia să meargă la conaționalii lor de pe Valea Someșului și acolo să locuiască”⁴. În continuare, acesta a povestit cum magistratul orașului a trecut la executarea hotărârii, astfel că mulți locuitori români ai Bistriței au fost nevoiți să se refugieze pe Valea Someșului sau în Moldova. „...Zece ani mai târziu, românii de pe teritoriul orașului Bistrița au fost împiedicați să-și ridice un locaș de rugăciune; nici toaca n-o puteau bate și nici morții n-aveau unde să și-i îngroape. La fel, în anul 1762, magistratul orașului i-a oprit să-și construiască un paraclis în Hrube și să aibă un turn, unde să-și pună clopotele. Numai după multe frământări au putut românii să-și facă o biserică, adusă din Bistrița Bârgăului, în care s-a slujit o sută de ani, ajungând, în sfârșit, să aibă frumoasa biserică de azi. Din aluatul acestor suferințe și din sângele nobililor maramureșeni a fost format Andrei Mureșianu, în sufletul căruia a clocotit dorul de libertate și

³ „Săptămâna”, Bistrița, anul VIII, nr. 269, 22 septembrie 1935, p. 1.

⁴ *Ibidem*, p. 2.

dreptate. Împotriva asupritorilor s-a ridicat el, când a strigat «*Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte!*» Cât de mare durere îi cauzau asupririle la cari era supus neamul nostru și cât de mult îl îngrijora viitorul poporului român se vede din ultima strofă a unei poezii, în care spune: «*Dorire-aș după moarte / Să-nviu la zeci de ani / Și-atunci să văd ce soarte / Au frații mei Români*». Astăzi, visul lui Andrei Mureșianu e împlinit. Pe meleagurile acestea e stăpânire românească, iar la conducerea orașului Bistrița sunt români. Prin statuia ce se va ridica pe locul acesta, Andrei Mureșianu va fi pururea între românii bistrițeni. Cu ochii lui sufletești va vedea cum poporul român s-a deșteptat la o viață nouă și-i va fi un puternic îndemn pentru a munci, să ajungă la locul de cinste ce-l merită în rândul popoarelor culte⁵.

În încheiere, preotul Ioan Sângeorzan a dat citire „actului fundațional”, pe care deputatul Victor Moldovan l-a așezat în temelia statuii, intitulat *Memoriei lui Andrei Mureșan*: „Această statuie a fost turnată în bronz de profesorul sculptor Cornel Medrea⁶ din București în anul 1934, al patrulea an de glorioasă domnie a Majestății Sale Regele Carol al II-lea, la inițiativa și neobosita străduință a dlui Victor Moldovan, deputat de Năsăud. Prin acest monument s-a tradus în fapt dorința românilor din acest ținut, de a se eterniza memoria poetului deșteptării noastre, tocmai în localitatea unde acesta s-a născut și a copilărit. Lucrările pentru așezarea statuii, a cărei turnare în bronz s-a plătit din fondurile adunate de d-l. deputat Victor Moldovan, au început în ziua de 2 septembrie 1935. Sfințirea pietrii fundamentale a fost oficiată de protopopul român unit al Bistriței, Ioan Petringel, asistat de preoții de la biserica română greco-catolică locală: Vasile Tătaru, Ioan Sângeorzan,

⁵ *Ibidem*.

⁶ Cornel Medrea (născut la 8 martie 1888 în comuna Miercurea, județul Sibiu – decedat la 25 iulie 1964, la București) a fost sculptor și profesor de sculptură la Academia de Arte Frumoase din București, membru corespondent al Academiei Române. A expus în repetate rânduri la Saloanele Oficiale din București, la Bienala din Veneția și la multe alte manifestări artistice din străinătate (Barcelona, Paris, New-York). Cornel Medrea a practicat toate genurile sculpturii, printre lucrările sale cele mai apreciate numărându-se *Dragoș Vodă și Zimbrul*, *Cultura*, *Atlas*, *Pescarii*, *Victorie* etc.

Aurel Bungărdean, Ioan Boteanu, Teodor Macrea și Victor Cotoc. Semnează din partea Comitetului de inițiativă: președinte, Victor Moldovan; vicepreședinte, Ioan Petringel; secretar, Ioan Sângeorzan; membri: Ștefan Lupu, Ghițu Matheiu, Ioan Sas, Ioan Bozga, Mihail Enean, Toma Toader, Vasile Sângeorzan, Pavel Urs a Goroaii, Aurel Filimon, polițaiul orașului – Nicolae Pop Baldi”⁷. Fanfara românească a încheiat ceremonia interpretând „*Deșteaptă-te, române!*”.

Din păcate, din cauza vrajbei politice, în anii următori, soclul de piatră pe care urma să fie amplasată statuia lui Andrei Mureșanu a rămas gol, iar lucrarea din bronz a sculptorului Cornel Medrea a zăcut în curtea casei deputatului Victor Moldovan⁸. Faptul era consemnat și în presa vremii. În articolul „Pentru un ctitor al unității noastre naționale”, după ce era prezentat rezumatul conferinței dedicate personalității poetului de către prof. D. Munteanu-Râmnic în cadrul cursurilor de vară ale Universității populare „Nicolae Iorga”, se preciza: „cântăreții neamului și ai aspirațiilor lui de veacuri au fost ignorați. Din această negură Andrei Mureșanu e scos la lumină de zelul neobosit al d-lui Victor Moldovan, deputat de Năsăud. D-sa a reușit să înjghebeze un fond, din care s-a turnat în bronz statuia poetului de distinsul sculptor Medrea din București”⁹.

⁷ „Săptămâna”, anul VIII, nr. 269, 22 septembrie 1935, p. 2.

⁸ Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu (ed.), *Victor Moldovan. Memoriile unui politician din perioada interbelică*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013, p. 378.

⁹ „Soclul e ridicat în piața din fața bisericii române unite din Bistrița – continua gazetarul – urmând, ca nu peste mult timp să fie așezată statuia profetului și cântărețului național. În vederea acestor serbări d-l. prof. Ștefan Lupu pregătește o lucrare despre viața poetului”. În acest fel se încheia articolul „Andrei Mureșanu își va avea astfel primul monument în Bistrița, orașul nașterii și copilăriei sale”, cu precizarea că „E cea dintâi faptă de ștergere a unei mari nedreptăți, cu care a fost răsplătit până acum autorul scumpului nostru marș, „*Deșteaptă-te, Române!*”; „Săptămâna”, anul IX, nr. 300, 2 august 1936, p. 1.

2. Organizarea serbărilor dezvelirii statuii lui Andrei Mureșanu

Timpul a trecut și abia în anul 1938, sub presiunea opiniei publice, autoritățile locale au reluat demersurile pentru instalarea statuii lui Andrei Mureșanu pe soclul din Piața Unirii. În acest sens, deputatul Victor Moldovan a venit la Bistrița, „asistând la munca pietrarilor și Serviciului nostru Tehnic, care a așezat statuia pe soclu, înfășurată cu pânză până la dezvelire, unde a stat astfel câteva luni și a convenit ca dezvelirea să se facă de către Prefectură, care va face din oficiu demersurile cuvenite”¹⁰. În acest context, la 18 august 1938, prefectul județului a emis următoarea decizie: „Văzând raportul Serviciului Financiar și de Contabilitate, în care se arată că Comitetul pentru ridicarea monumentului «Andrei Mureșanu» în orașul Bistrița cere un ajutor de 5000 lei, pentru acoperirea cheltuielilor ivite ulterior și neprevăzute în deviz, decidem: Art.1. Aprobăm deschiderea unui credit extraordinar de 5000 lei, articolul având redacția Ajutor pentru monumentul «Andrei Mureșanu» din orașul Bistrița. Art.2. Acest articol se va alimenta de la art. 69 «Fond pentru deschideri de credite suplimentare și extraordinare»”¹¹. Motivarea acestui act era făcută într-un raport către organele superioare astfel: „Comitetul de inițiativă, care astăzi aproape

¹⁰ Adrian Onofreiu, *Din dosare de arhivă: 1938 – Statuia lui Andrei Mureșanu la Bistrița*, în „Amfiteatru UB”, Publicație lunară editată de Fundația Universitară „George Coșbuc” – Bistrița, anul I, nr. 4, iunie 2001, p. 2. Materialul a apărut ca articol de ziar, iar redacția l-a considerat ca atare, fără a mai consemna și notele de subsol. De aceea, menționăm doar numerele în care a apărut – nr. 5, iulie 2001, p. 2, nr. 6, august 2001, p. 2, nr. 8, octombrie 2001, p. 2, nr. 9, noiembrie 2001, p. 2 – pentru ca în continuare, să precizăm sursele documentare în notele de subsol. Vezi și un rezumat al acestor articole sub titlul, „Monumentul lui Andrei Mureșanu din Bistrița” la Traian Pavelea, *Societăți culturale născădene. Varia*, Ed. Arcade, Bistrița, 2005, pp. 269–271.

¹¹ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond *Prefectura județului Năsăud* – numere de bază – d. 377/1939, f. 5; în continuare, A.N.B.-N., fond...d....f.

nu mai există, a construit un soclu din piatră cu mai mulți ani înainte. Acest soclu, rămânând expus ploilor, apa intrată prin crăpăturile pietrelor a început dezagregarea construcției. Pentru că se distruge opera făcută cu mari sacrificii, am luat inițiativa reparării soclului pentru a se putea așeza grabnic statuia care era lăsată într-o grădină din localitate. Având în vedere motivele de forță majoră, cu onoare vă rugăm să binevoiți a soluționa în mod favorabil raportul nostru, ordonanțându-ne subvenția de mai sus”¹².

Întrucât suma solicitată a fost aprobată de către Ministerul de Interne, lucrările au putut fi finalizate în scurt timp, iar solemnitatea dezvelirii statuii a fost fixată în ziua de 27 noiembrie 1938. În acest sens, s-a creat un Comitet de organizare a festivităților, care s-a întrunit în ședință comună în ziua de 21 noiembrie 1938, pentru a discuta modalitatea de desfășurare a evenimentelor, ocazie cu care s-a întocmit următorul proces-verbal: „Proces-verbal, azi, 21 noemvrie 1938, consemnat în ședința de constituire a «Comitetului pentru organizarea serbării desvelirii statuei lui Andrei Mureșanu». Sub preșidenția dlui prefect, colonel Ion Dumitrache, au fost prezenți: protopop Ioan Petringel; judecător Theodoru; Dr. Simion Sbârcea; colonel Teodor Sbârcea – primarul orașului; Nicolae Pop Baldi – șeful Poliției; Ioan Silași – directorul Liceului «Alexandru Odobescu»; Gavril Bochiș – directorul Școalei de Ucenici; Petre Son – revizorul școlar; Dr. Valeriu Bîlțiu – șeful Serviciului Sanitar Județean; Stupariu – șeful Oficiului P.T.T.; Maisa – șeful Gării C.F.R.; locot. Traian Rădulescu – comandantul Pompierilor; Dr. Emil Fedorca – pretor; Dr. Gheorghe Anton – avocatul statului; Nicolae Ianul – comandantul Străzii Țării; Dr. Cornel Pop – avocat; Dr. Gheorghe Linul – senator; Dr. Gavrilă Ceuca – avocat; Dr. Ioan M. Popu – inspector Adm. județ și Dr. Grațian Fetti ca secretar etc. Dl prefect ia cuvântul și arată celor prezenți situația actuală în legătură cu desvelirea statuei lui Andrei Mureșanu și modul cum s-a ajuns ca această serbare să fie fixată în principiu pe ziua de

---

¹² *Ibidem*, f. 14.

27 noemvrie a.c. Prin luna august, dsa a raportat Ministerului de Interne că statuia lui Andrei Mureșanu, confecționată din bani publici de un Comitet de construcție, este terminată de mult timp și zace într-o curte particulară și deci ar trebui scoasă și așezată pe soclul ei. Mai mult, în unele ziare, în ultimul timp au apărut articole care cer dlui prefect, în calitate de șef al întregului județ și deci având datoria de a se ocupa și de această chestiune ce interesează întreg județul, să ia măsuri ca statuia lui Andrei Mureșanu să fie așezată pe locul destinat, cu festivitățile cuvenite.

În baza raportului amintit, Ministerul de Interne ne-a ordonat ca să luăm contact cu Comitetul de construcție. Am ajuns timpul să poată fi ridicată statuia fără a fi primejduit ca meritul inițiativei avute și a muncii depuse să-i fie exploatat de vreun partid politic, după cum se nizuia în trecut. În urma acestor înțelegeri raportate de noi sus, Ținutul vine cu ordinul nr. 4391/1938 și fixează data desvelirii acestei statui la 27 noemvrie a.c., motivând că numai în felul acesta Excelența Sa ar putea lua parte la solemnitatea desvelirii. În urma acestor explicațiuni, d-l. prefect dă cuvântul și acelor cari ar avea de făcut vreo propunere sau sugestie în legătură cu această problemă. Ia cuvântul d-l. colonel Sbârcea, primarul orașului, care îl întreabă pe d-l. președinte cine dintre preoții greco-catolici sau ortodocși vor face sfințirea statuiei. Chestiunea interesează întrucât, argumentează d-sa, greco-catolicii fiind majoritari în județ și chiar în orașul Bistrița, iar Andrei Mureșanu, fiind el însuși greco-catolic, biserica greco-catolică dorește să facă ea sfințirea, cel puțin laolaltă cu cea ortodoxă. D-l. președinte arată că această chestiune e cu mult mai secundară. Principala chestiune ar fi cum să răscolim inerția acestui oraș și într-un moment de sărbătoare națională să-l încălzim, să-l facem să pulseze într-o viață românească demnă de comemorarea celui ce a fost bardul avântului național de unire. În continuare, ia cuvântul dl Ioan Sas – arhitect, care, repetând întrebarea dlui primar Teodor Sbârcea, mai face propunerea ca serbarea sa fie amânată pe ziua de 1 Decemvrie, marea zi a Unirii Ardelenilor cu frații din Vechiul Regat, accentuând asupra modului sfințirii sau

celebrării acestui serviciu religios ce se va face cu ocazia desvelirii acestei statui.

D-l. prefect arată că nu intră în competența d-sale rezolvarea acestei chestiuni, dar e regretabil faptul ca noi, românii, să ajungem să ne divizăm pe chestiuni de confesiune și mai ales să ne certăm la picioarele statuii aceluia ce și-a închinat viața Unirii. Dacă în trecut pe această chestiune s-au putut întâmpla neînțelegeri, e dureros ca azi să mai fie răscolite și în special de noi, cei înțelegători, care ne dăm seama de repercusiunile ce eventual s-ar crea prin repetarea și stăruința în aceste divergențe. Întrebat, în principiu, asupra modului cum vede programul, dl prefect arată că întâi ar fi o slujbă religioasă la o oră potrivită, după care ar urma desvelirea, iar în final să se dea o masă comună, în loc liber, tuturor celor prezenți, și în special lumii venite de la țară, de care trebuie să avem grijă în mod deosebit. În continuare, ia cuvântul dl revizor școlar Petre Son, care îl întreabă pe dl prefect dacă n-ar fi bine ca unii dintre dnii învățători de la sate, unii rămânând să comemoreze această desvelire de statuie la școală chiar, să vie la Bistrița în costume naționale și, eventual, însoțiți de populația din sate. D-l. prefect arată că va da chiar ordin primarilor să organizeze aceste participări la sărbătoare, iar pentru a ușura participarea, se va adresa Direcțiunii Generale C.F.R. București și va solicita aprobarea în mod gratuit a câtorva vagoane pe traseul liniilor Rodna-Bistrița, Bârgău și Luduș, pentru participarea populației la serbare.

În cuvântul său, d-l. Dr. Cornel Pop aduce mulțumiri dlui prefect în numele Comitetului de construcție al monumentului, din care și dsa face parte și arată că acest Comitet este în sfârșit mulțumit că a venit timpul când munca membrilor săi poate fi apreciată, iar statuia ridicată și desvelită în condițiuni morale mulțumitoare pentru inițiatori. Singura dorință pe care și-o exprimă este aceea că dacă la sfințire va fi invitat Î.P.S. Episcopul Colan, să fie invitat și Excelența Sa Iuliu Hossu. Dl prefect asigură ca se va raporta acest caz Ținutului și va căuta a interveni ca problema să fie rezolvată în modul cel mai potrivit și împăciuitor.

Dl Dr. Simion Sbârcea e de părere ca în programul serbării să se joace și o horă, să se cânte «*Deșteaptă-te, române!*», iar pentru studierea și organizarea în detaliu a programului, să se organizeze un Comitet restrâns. Propunerea este acceptată, iar în Comitetul care urma să organizeze și să conducă pe teren desfășurarea serbării au fost incluși: președinte – colonel Teodor Sbârcea, primarul orașului, iar ca membri în comitet: Dr. Victor Moldovan, Ioan Petringel, Ioan Sângeorzan, Vasile Sângeorzan, Pavel Urs a Goroaiei, Mihail Encean, Toader Toma, Gheorghe Matheiu, Aurel Filimon, Ștefan Lupu, Ioan Sas și Ioan Bozga, ultimii membri din Comitetul de construcție. Pe lângă aceștia, vor mai intra în Comitet protopopul Victor Mureșan și revizorul școlar Petre Son.

Domnul prefect roagă acest Comitet ca până mâine, la orele 12.00, să întocmească definitiv programul și să îl prezinte dsale, cu două variante, pentru vreme bună și vreme rea, întrucât timpul fiind înaintat, dsa trebuie să ieie măsurile necesare și definitive. În ce privește festivalul, este de părere ca, într-o sală oarecare, să se organizeze o seară literară în care să se citească și să se reprezinte felurite opere de-ale poetului. Pentru menținerea entuziasmului și pentru completarea festivalului sărbătoresc, dl prefect promite că va interveni a se pune la dispoziția conducerii acestei serbări amândouă muzicile militare din localitate.

Rămânând bine stabilit și cu învoirea tuturor ca serbarea să se facă la 27 noiembrie 1938, iar comitetul restrâns să-și întocmească în grabă programul, domnul prefect mulțumește tuturor celor prezenți pentru sollicitudinea și atențiunea acordată și cu aceste cuvinte ridică ședinta. D.c.m.s. Semnează președinte, prefect: colonel Ion Dumitrache; secretar: Dr. Grațian Fetti¹³.

În urma acestei ședințe, s-a adresat următorul apel către autoritățile administrative din localitățile județului: „Avem onoarea a va face cunoscut că duminică, 27 noiembrie 1938, va avea loc la Bistrița serbarea desvelirii monumentului bardului nostru național, Andrei Mureșanu.

¹³ *Ibidem*, ff. 27–28.

Pentru a da o cât mai mare amploare acestei serbări patriotice și naționale și ce a reprezentat Andrei Mureșanu pentru Neamul Românesc, vă rugam să binevoiți a lua parte cu cât mai mulți intelectuali din plasa dvs, cu câte un grup de 40 de țărani din fiecare comună, îmbrăcați în haine de sărbătoare și tot ce aveți mai deosebit în plase: fanfare, societăți corale, patriotice, culturale etc.

Veți fi cu toți aceștia la Bistrița în ziua de 27.XI.1938, la ora 8.30. S-au cerut vagoane pentru transport, însă de acolo unde nu avem tren, țăranii vor veni din fiecare comună cu 10 trăsură pe cheltuiala proprie și vor avea hrană pentru ei și cai, precum și haine pentru ploaie, în caz de timp nefavorabil. La intrarea în oraș, trăsurile vor fi orientate pe plăși în anumite piețe. Serbarea va ține aproximativ de la orele 10.00 până la orele 14.00. Pentru a se asigura ordinea publică, Poliția este obligată să-și facă datoria după cum urmează. Pentru bunul mers al serbării, veți lua măsuri de ordine. Cum sătenii vor veni cu căruțele, pentru a nu se produce învălmășeli și trambalări cu căruțele prin oraș, veți îndruma în modul următor căruțele: 1. Cele ce vor veni dinspre Târgu, Sigmir și Viișoara vor fi îndrumate în Piața Decebal. 2. Cele ce vor veni dinspre Dumitra, de asemenea vor fi îndrumate în Piața Decebal. 3. Cele ce vor veni dinspre Bârgau și Rodna, peste Strâmba, vor fi îndreptate în Piața Mureșan. 4. Cele de pe Valea Șieului, ce vor veni peste Budac, vor fi așezate pe locul viran de pe podul Budacului”¹⁴.

De asemenea, a fost cerut concursul autorităților militare pentru a se implica în organizarea și reușita acestei solemnități: „Vă rugăm să binevoiți a dispune următoarele: 1. Toți TTR din toate unitățile să se producă cu coruri și declamații. 2. Muzicile militare să ne ajute cu concursul lor. 3. Trupă în paradă. 4. Număr de 10 ofițeri care să ne ajute la organizarea serbării. 5. Eventual, ostași pentru menținerea ordinii”¹⁵.

¹⁴ *Ibidem*, f. 30.

¹⁵ „Năzuința”, Bistrița, anul I, nr. 2, 4 decembrie 1938, p. 2.

3. Solemnitatea dezvelirii statuii lui Andrei Mureșanu

În ziua de 27 noiembrie 1938, locuitorii orașului Bistrița și ai județului Năsăud s-au adunat încă de dimineață în simbolica Piață a Unirii, pentru a asista la „îndepărtarea vălului de pe chipul de bronz al bardului național Andrei Mureșanu”¹⁶. Serbările au început la ora 9.00 cu oficierea slujbei religioase la ambele biserici românești din oraș, ortodoxă și greco-catolică, după care, la ora 10.00, în fața „marei mulțimi de țărani și intelectuali, veniți din întreg cuprinsul județului Năsăud”¹⁷, a început solemnitatea sfințirii monumentului lui Andrei Mureșanu. Au fost de față: PS Episcop Dr. Iuliu Hossu, Victor Hodor – secretarul general al Rezidenței Regale a ținutului Someș (generalul Al. Hanzu, rezident regal, neputând onora cu prezența), Dr. Leon Scridon – fost ministru, Dr. Tit Mălai și Dr. Emilian Lemeny – profesori universitari din Cluj, teologii Al. Bochiș, Ioan Pop și Grigore Iustin, care l-au însoțit de la Cluj pe PS Episcop Dr. Iuliu Hossu, inspectorul „Străzii Țării” – Atanasie Popa, o delegație de moldoveni în frunte cu prim-pretorul Gavril Rotaru, reprezentant al prefectului de Câmpulung, Dr. Gheorghe Alexandrescu, prof. Nicolae Plămadă și notarul Nistor Alboiu, reprezentând „Liga culturală” din Câmpulung, membrii Comitetului de inițiativă a ridicării monumentului, membrii Comitetului de organizare a festivității, reprezentanții tuturor autorităților, instituțiilor publice și particulare, culturale și artistice din oraș și județ, col. Ion Dumitrache – prefectul județului Năsăud, prof. Ștefan Lupu – directorul ziarului „Năzuința”, Ioan Goga și Dr. Grațian Fetti, rudeniile în viață ale poetului Andrei Mureșanu, cât și nepoatele acestuia, „Maria Mureșanu, măritată cu Ioan Cucu, proprietar, Maria Mureșanu, văduva lui Macedon Pop, fost învățător, Elena Mureșanu,

¹⁶ *Ibidem*, p. 3.

¹⁷ *Ibidem*.

măritată cu Ioan Bozga, pensionar; strănepoții: Valeria Cucu, măritată cu Vasile Olteanu, pensionar și fiul Vasile Olteanu, elev în clasa a III-a primară, Elena Cucu, măritată cu Alexandru Pop, plutonier, și fiul Gheorghe Pop; Ionel Cucu, funcționar, Aurelia Cucu, dactilografă, Ilie Roșca, meseriaș, Reghina Roșca, măritată cu Gheorghe Dimușca, proprietar, Maria E. Bozga, dactilografă, Romulus I. Bozga, învățător, Livia A. Bozga, elevă în clasa I la Gimnaziul de fete din Bistrița, Ștefania F. Bozga, elevă în clasa a II-a primară¹⁸.

Pentru început, Corul societății „Mihai Viteazul”, sub conducerea prof. Erwin Lurtz, a intonat „*Imnul Regal*” și „*Deșteaptă-te, române!*”, cântate apoi de toți cei prezenți.

A urmat cuvântarea PS Episcop Dr. Iuliu Hossu: „Pe cărarea pregătirii plinirii vremii, s-a arătat Fiul lui Dumnezeu. Dumnezeu a așezat în cursul veacurilor prooroci chemători, cu glas dumnezeiesc, pentru a orândui primirea a ceea ce pogoară din cer și formării sufletului nou. Pe cărarea neamurilor, Dumnezeu a așezat în cursul veacurilor bărbați cu suflet de foc, care să le cheme la deșteptare, pentru ziua plinirii libertății, pentru ceasul dreptății. Pe cărarea neamului nostru s-a arătat mila și ajutorul lui Dumnezeu, căci neamul acesta a străbătut cărarea veacurilor, luând de însoțitor și sprijinitor pe Dumnezeu și în rugăciuni a cerut plinirea dreptății Lui. Și au venit vestitorii cu glas de Arhanghel ai judecății și dreptății lui Dumnezeu. Unul dintre aceștia este acela al cărui chip s-a desvelit aci. E o mare bucurie, e un praznic luminat pentru neamul întreg. Fiu ales al acestor plaiuri, fiu al cetății voastre, a pășit pe acest pământ pe care astăzi călcați în plină lumină și libertate. Poetul Andrei Mureșianu era întemeiat pe credința în Dumnezeu. De aceea glasul lui a răsunat neînterupt în sufletul neamului. Cuvântul lui de acum 70 de ani a fost cuvânt de nădejde, cântare de leagăn, el a stăpânit toate sufletele de atunci încoace. A crezut în dreptatea lui Dumnezeu și plinirea ei. «*Preoți cu crucea în frunte, căci oastea e creștină...*», a strigat el. S-a cutremurat și cenușa înaintașilor

---

¹⁸ *Ibidem*.

în morminte. Astăzi, când sub ochii fericiți ai noștri se desfășoară acest praznic, când trăim clipe de libertate, să nu uităm niciodată că ele sunt rodul chemării la unire, prin dragoste, prin dărâmarea tuturor piedicilor. În hotarele țării, noi, purtătorii crucii, suntem chemați să ne așezăm în fruntea oștirii. Aducem rugăciuni fierbinți pentru a ieși întăriți în suflet, în dragoste și unire. Dumnezeu va da putere popoului Său și-L va binecuvânta în pace. Cu acest praznic luminat, neamul românesc aduce un semn de adâncă recunoștință lui Andrei Mureșianu”¹⁹.

Urmează la cuvânt Dr. Victor Hodor, secretarul general al Rezi-denței Regale a ținutului Someș, care a spus, între altele: „În momentul când la Bistrița noi inaugurăm monumentul lui Andrei Mureșianu, în aceeași zi și poate în aceeași clipă, în Capitala țării cade vâlul de pe statuia lui Ionel I. C. Brătianu. Geniul dreptății a vrut ca poetul care, prin izbucnirile fulgerătoare ale sufletului său, a răscolit setea de libertate a neamului nostru și a dinamizat energiile sale combative, să fie imortalizat în aceeași zi cu omul de stat care, cu o jumătate de secol în urmă, a fost desemnat de Providență să împlinească viziunea poetică, să realizeze Unirea râvnită cu atâta îndârjită tenacitate de conștiința unitară a întregii noastre națiuni. Această coincidență ne mai servește și la învățătura că, între mai multe generații succesive, continuitatea și comunitatea de aspirațiuni și credințe înmulțesc la infinit potențialul de vitalitate și de consistență a credințelor comune și garantează biruința lor. Și ce ar putea să demonstreze cu o putere mai peremptorie actualitatea nealterată a concepțiilor lui Andrei Mureșianu, decât faptul că dacă azi sau oricând ar căuta cineva oriunde să pună în discuție drepturile noastre, dobândite cu un imens tribut de sânge, răspunsul neamului nostru va fi pentru totdeauna și definitiv fixat în rostirea lapidară ca un precept biblic și fermă ca granitul unei pietre de hotar: *«Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină / Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost pământ!»*. Mărimea de poet și de om a lui Andrei Mureșianu,

---

¹⁹ *Ibidem*.

înțelesul filosofic al vieții lui se desprind mai ales din împrejurarea că din talentul său de artist și din condeiul său de gazetar a creat mijloace pentru a forma în sufletul românilor o ambianță prielnică idealurilor, organic legate de existența noastră națională și că a reușit să cimenteze încrederea în valoarea și trăinicia acestor idealuri. Versurile lui, care pătrund în inimile fiecărui român o dată cu primele impresii ale copilăriei și îl însoțesc în tot cursul vieții, producând momente de reculegere binefăcătoare și revărsări de entuziasm reconfortant, au semănat în toate sufletele îndemnuri la înfrățire și la sacrificiu. Marele Victor Hugo, vorbind despre opera unui poet contemporan, spune că datorăm recunoștință acelor, ale căror creațiuni și fapte fac inimile noastre să bată mai nobil. Andrei Mureșianu are și el dreptul la această supremă recompensă națională”²⁰.

Președintele Despărțământului local al „Astrei”, Ioan Pavel, fost inspector școlar, a spus: „Cea mai veche asociație culturală a românilor de dincoace de Carpați, «Astra», înființată acum 77 de ani de către contemporanii lui Andrei Mureșianu, în frunte cu nemuritorul Andrei Șaguna, a fost mereu pe linia marilor aspirații ale neamului, luptând pentru ridicarea acestuia prin lumină, întărirea lui economică, fortificarea conștiinței naționale și cu deosebire pentru *«unirea în cuget și simțiri»*, atât de imperios trâmbițată de Andrei Mureșianu, *«unire în cuget și simțiri»* de care și astăzi avem atâta nevoie, spre a face un zid solidar românesc împotriva dușmanilor de veacuri, care nu au niciun drept, nici istorie, nici bazat pe considerațiuni etnice asupra pământului românesc, pământ care totdeauna a fost românesc, cu toate încălcările vremelnice ale dușmanilor și care pentru vecii vecilor trebuie să rămână și va rămâne românesc. Despărțământul cultural județean al «Astrei» din acest colț de țară, prin glasul meu aduce, cu prilejul înălțătoarei serbări de astăzi, pioasa sa recunoștință marelui zguduitoare de suflete, nemuritorului Andrei Mureșianu...”²¹.

²⁰ *Ibidem*, pp. 3–4.

²¹ *Ibidem*, p. 4.

Din cuvântul directorului Liceului „George Coșbuc” din Năsăud, prof. Aurel Șorobetea, reținem: „Școala românească, care a moștenit de la înaintașii săi cultul oamenilor mari, vine și aduce prin mine prinosul de recunoștință lui Andrei Mureșianu, bardul redeșteptării noastre naționale. Am venit să ne închinăm cu toții în fața acestui fiu al orașului Bistrița, împrăștiându-ne în memorie cuvintele lui: *«Cauza comună națională română să ne fie o cauză sfântă până la moarte, ca să fie ferită ca lumina ochilor de orice discordie, sciziune, de orice dușmănie ori ură confesională, care n-are de ce încăpea între români, sub niciun pretext, ca măr de ceartă, căci cei care stârnesc ura confesională sunt dușmanii românismului și orice dihanii, numai români adevărați nu...!»*”²².

Directoarea Gimnaziului de fete din localitate, Dr. Aurelia Bârsan, a spus la rândul său: „Nici de femeia română n-a uitat Andrei Mureșianu, cântărețul nostru, care aici și-a deschis ochii, aici și-a plămădit sufletul, aici, în copilărie încă, a simțit că românul trebuie să fie stăpân pe pământul acesta, lăsat moștenire de mii de ani de strămoșii lui. El, cântărețul căruia adâncul tainic al sufletului i-a spus c-a sunat ornicul sorții, c-a bătut ceasul libertății, că acum ori niciodată e clipa hotărâtoare pentru viața întregului neam, de pe plaiurile înșorite ale Ardealului, cu vorba lui, izvorâtă din sufletul său de foc, a răscolit inimile sutelor de mii de voinici, bătrâni și tineri, din munți și din câmpii, care au prins arma, ca să arate lumii întregi că poporul acesta nu-i făcut numai să rabde, mereu să rabde înjosiri și împilări. Dar la spatele acelor sute de mii de bărbați care, voinici ca brazii, așteaptă numai un semn ca să se avânte în luptă, acolo-i și femeia, mama lui Mihai cel Mare, ca să-i blesteme pe aceia care în momentul sfânt s-ar lăsa ademeniți de luciul argintului și s-ar face vânzători. Femeia nu este niciodată pe planul întâi, totdeauna numai în umbra bărbatului, îndemnându-l, sprijinindu-l și însuflețindu-l ca el, cel puternic, să-și poată desăvârși opera lui de creație și blestemându-l cu blestem amarnic de mamă, când griul și

---

²² *Ibidem.*

căldura sufletului ei n-ar găsi răsunet în inima lui. Așa și-au înțeles menirea femeile de la 1848. Și poetul a cunoscut toată greutatea pe care o are în cumpăna vieții rolul femeii, de aceea i s-a adresat și ei, ca în ceasul cel greu și mare al neamului, să lupte și ea cu arma pe care i-a dat-o Dumnezeu. Noi, femeile române de azi și de mâine, să scriem în sângele nostru cu litere de pară vorbele poetului, să veghem ca ei, cei puternici, tații și frații, soții și copiii noștri, să poată arăta prin faptele lor că sunt urmași ai lui Mihai, Ștefan și Corvin. Și mai cu seamă acum, când gânduri dușmănoase și de cucerire se îndreaptă din nou asupra Ardealului nostru, trebuie să ținem trează în inimi flacăra cea dătătoare de viață, care a încins sufletul lui Andrei Mureșianu, revărsându-se în vorbele nemuritoare ale poeziei «*Deșteaptă-te, române!*» *Deșteaptă-te, române*, că dincolo de mejdia brazdei tale se aude din nou zăngănit de arme. Și tu, femeie română, ai ochii treji, că și tu răspunzi în fața lui Dumnezeu de viața și fericirea neamului și, dacă va suna din nou ceasul cel mare, de astă dată pentru apărarea libertății, să fii la locul tău! Adă-ți aminte de mama umilă și, totuși, atât de mare, a lui Andrei Mureșianu, care cea dintâi i-a șoptit fiului său, cu alte vorbe poate, dar cu același înțeles: «*Deșteaptă-te, române!*». Și el s-a deșteptat și flacăra sufletului său a trezit din amorțire un neam întreg. «*Deșteaptă-te, române!*»...»²³.

În numele prefectului de Câmpulung, prim-pretorul Gavril Rotaru a spus: „Fiii județului Câmpulung din Bucovina, țara fagilor, descendenți ai arcașilor și plăeșilor lui Ștefan cel Mare, care au crescut în cântecul lui Andrei Mureșianu, astăzi, turburați de duioase amintiri și copleșiți de măreția clipei, își trimit prinusul lor de închinare marelui Andrei Mureșianu, depunând această jerbă de flori la picioarele lui...”²⁴.

Protopopul Ioan Petringel, vicepreședintele Comitetului de inițiativă a ridicării statuii lui Andrei Mureșianu, a arătat: „Printre românii din județul Năsăud, dar mai ales în sânul populației românești din

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

Bistrița s-a auzit adeseori dorința de a se ridica o statuie poetului Andrei Mureșianu. Neamul românesc, ajuns prin grele și îndelungate lupte la unitatea și libertatea națională, se simțea îndatorat să aducă un prinos de recunoștință unui bărbat care, prin talentul său poetic și prin sufletul său mare, a contribuit la izbândirea idealului național, ce ne-a adus țara noastră de azi. Statuia aceasta nu-și putea găsi loc mai potrivit decât în orașul Bistrița, din cauză că aici s-a născut, aici îi sunt îngropați părinții și frații și aici îi trăiesc strănepoții. Pentru statuie s-a ales această piață pentru că aici s-a jucat în anul 1918, la intrarea primelor trupe române în acest oraș, frumoasa Horă a Unirii. Deci nu se putea un loc mai potrivit pentru un poet care a dorit unirea românilor decât într-o piață care să simbolizeze această unire. Dar s-a mai ridicat statuia pe acest loc și pentru faptul de a fi în văzul tuturor românilor din oraș și județ și a servi de îndemn la unirea sufletească și la jertfa pentru pământul țării, așa cum a cerut poetul neamului în poezia *«Deșteaptă-te, române!»*. D-l Dr. Victor Moldovan, fost ministru, s-a făcut executorul acestei dorințe patriotice și a constituit un Comitet care avea menirea să adune fondurile trebuincioase ridicării statuii marelui poet național. Sumele s-au strâns din contribuția Primăriei orașului Bistrița și a deputaților și senatorilor care și-au dat diurna lor pe o zi... Statuia a fost turnată în bronz de profesorul sculptor Cornel Medrea din București. Sfințirea pietrei fundamentale a soclului s-a făcut în ziua de 2 septembrie 1935, iar soclul a fost ridicat sub conducerea dlui arhitect Ioan Sas. La ridicarea acestui soclu a contribuit cu material și Prefectura județului nostru, prin dl col. Ion Dumitrache, prefectul județului Năsăud. În numele Comitetului de inițiativă a ridicării acestei statui, aduc viile mulțumiri tuturor marilor bărbați și autorități care au contribuit la înălțarea acestui măreț monument național²⁵. Adresându-se apoi secreta-

²⁵ „Încă de tânăr deputat m-a preocupat cultul eroilor din ținutul nostru. M-a preocupat în primul rând cultul marelui nostru bard al deșteptării noastre naționale, născut la Bistrița, *Andrei Mureșan*. După posibilitățile modeste ce mi-au stat la dispoziție, am confecționat prin un zugrav portretul în mărime naturală al lui Andrei Mureșan, reprezentat în atitudinea lui revoluționară, cu țaranul iobag la picioarele sale, rupând

rului general al Rezidenței Regale a ținutului Someș, Victor Hodor, protopopul bistrițean a continuat: „În numele Comitetului de inițiativă pentru ridicarea statuii lui Andrei Mureșanu, vă predau acest monument ce reprezintă pe poetul care, prin puternicul său marș *«Deșteaptă-te, române!»*, a contribuit la făurirea unității noastre naționale și integrității teritoriale. Vă rog să-l primiți și să-l predați dlui primar al orașului Bistrița, pentru a-l păstra cu grijă și sfințenie, pentru ca el să poată servi generațiilor de azi și celor de mâine, ca un îndreptar și imbold în munca lor pentru neam, în iubirea față de Rege și jertfă pentru apărarea patriei noastre»²⁶.

Victor Hodor, secretarul general al Rezidenței Regale a ținutului Someș, luând cuvântul și adresându-se col. Teodor Sbârcea, primarul orașului Bistrița, a răspuns: „În momentul când, în numele ținutului Someș, vă predau acest monument, care din această zi va fi cea mai

---

lanțul. Tabloul acesta, executat în ulei, destinat unei Case Naționale, l-am dăruit recent Muzeului Bistrița, la îndemnul inimosului conferențiar universitar Teodor Ghițan. Mai târziu, prin anul 1940, am achiziționat la un anticar din București portretul lui Andrei Mureșan, executat de marele pictor Pop din Brașov. L-am dăruit tot Muzeului din Bistrița. Am realizat însă mai târziu ridicarea unui important monument în bronz la Bistrița. Primăria orașului, având de primit de la Ministerul Apărării Naționale o importantă sumă pentru imobilele sale – ocupate ani de zile de unitățile sale, fără ca Primăria să primească chiriile restante – m-a rugat să stăruiesc și să intervin. Mi s-a oferit un onorariu ca avocat, procentual, care s-a ridicat la 100.000 lei. Acest onorariu l-am destinat ca prim fond pentru ridicarea monumentului, al cărui cost s-a ridicat la 300.000 lei. Diferența până la această sumă am acoperit-o prin diurna pe o zi, ce am solicitat-o drept contribuție Senatului și Adunării Deputaților, membrii acestor corpuri aprobând cu unanimitate propunerea mea. Monumentul a fost executat de sculptorul Cornel Medrea. Când a sosit statuia colos la Bistrița, așezată în curte la mine, lumea venea ca la o minune, bistrițenii neavând până atunci ocazia să vadă un monument în bronz. Am ales Piața Unirii, în fața bisericii, ca loc potrivit pentru a fi ridicată statuia. La săparea fundației au luat parte descendenții poetului Andrei Mureșan. Piatra fundamentală a fost ridicată în ziua de 15 septembrie 1934, în ziua când am împlinit 50 de ani, în cadrul unei mari solemnități, la care au asistat toți intelectualii și țăranii bistrițeni. În 1940, cu ocazia cedării Transilvaniei ungarilor, statuia a fost transportată la Sibiu și readusă după ieșirea ungarilor, la Bistrița, dar din păcate, nu a fost așezată pe soclul original, ci lângă biserica săsească, pe un soclu rămas de la unguri”; apud Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu (ed.), *Victor Moldovan, Memoriile unui politician...*, pp. 377–378.

²⁶ „Năzuința”, anul I, nr. 2, 4 decembrie 1938, p. 4.

splendidă mărturie a conștiinței românești, o măreață podoabă a acestui oraș și un semn al gratitudinii noastre, vă rog să-l păstrați cu grijă și mândrie, căci el va vesti vremurilor tăria geniului nostru național. Monumentul lui Andrei Mureșianu să fie totdeauna un avertisment binevenit ca să iubim cu pasiune libertatea noastră și la nevoie să o apărăm cu jertfa vieții, să rămânem uniți, cu credința gata de orice sacrificiu în jurul Tronului și a Coroanei de oțel, simboluri cu înțelesuri veșnice, pentru că lucrând astfel, vom face ca temeliiile României să fie tari și nezguduite, ca piatra din soclul acestui monument, iar țara noastră va înfrunta, mândră și înfloritoare, urgia vremurilor, asemenea ideilor și viziunilor aceleia pe care îl immortalizează bronzul nepieritor al acestei statui²⁷.

În răspunsul său, col. Teodor Sbârcea, primarul orașului Bistrița, a replicat: „Sunt fericit că pot lua în patrimoniul orașului acest impunător monument și cu mine întreaga populație a orașului Bistrița, monument care îl reprezintă pe răscolitorul sufletelor noastre, poetul Andrei Mureșianu. Vă asigur că orașul îl va păstra cu sfințenie, un Comitet anume alcătuit îngrijindu-se de el cu toată dragostea și atențiunea cuvenite²⁸.

În momentul stropirii cu aghiasmă, preoții ortodocși au plecat de la monument, strecurându-se aproape neobservați prin mulțime. Cerându-li-se explicații vizavi de gestul lor, aceștia și-au justificat plecarea „fiindcă au fost jigniți prin aceea că locurile de frunte au fost ocupate de IPSS Episcopul și preoții catolici, precum și de faptul că aceștia au venit cu rugăciune, care a continuat la monument. Am trimis și i-am rugat să ia cel puțin parte la șezătoarea de la Batalionul 8 Vânători de Munte, cât și la masa oficială ce urma. În loc de aceasta, preoții și soțiile lor au mers la restaurantul Brădet, unde au stat de la orele 13.00 la 18.00. Se pare că tot răul a provenit din ațâțările soțiilor preoților, la rândul lor rău povățuite de doamna fostului senator Bejan, supărată pe

---

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem.*

alte doamne de religie greco-catolică. Unele din doamnele supărate au încercat chiar să strângă în gestul lor pripit și alte persoane din jurul lor imediat, care însă nu le-au dat ascultare, spunându-le chiar: «noi am venit să vedem statuia și să defilăm la ea, nu să ne supărăm». Planurile statuii încă nu au fost depuse la Primărie de către Comitetul de construire, se văd însă din fotografii proporțiile și frumusețea monumentului în fața căruia, în zilele următoare, se opresc și privesc nenumărați trecători, arătându-și mulțumirea pentru desvelire²⁹. Spre final, Corul societății „Mihai Viteazu”, sub conducerea prof. Erwin Lurtz, a intonat „Deșteaptă-te, române!...”³⁰, cântat apoi de întreaga populație prezentă. În sunetele fanfarelor militare din localitate și a celor țărănești din județ, timp de două ore a urmat defilarea celor peste opt mii de participanți din toate comunele județului, „în frumoasele lor costume naționale, într-un entuziasm delirant”³⁰.

Participanții au fost invitați apoi la o șezătoare cultural-artistică în curtea Batalionului 8 Vânători de Munte, unde s-a cântat „Trei culori cunosc pe lume” și s-au recitat poezii: „Lui Andrei Mureșianu” (Livia Bozga, strănepoată a lui Andrei Mureșanu, elevă în clasa I la Gimnaziul de fete din Bistrița), „Spre libertate” (Maria Isăcescu); „Omul frumos” (Alexandru Husar, elev în clasa a VIII-a la Liceul „George Coșbuc” din Năsăud). Nu au lipsit cuvântările despre viața și opera lui Andrei Mureșanu și despre însemnătatea zilei, rostite de Ștefan Lupu – prof. la Liceul „Alexandru Odobescu” din Bistrița, Atanasie Popa – inspector al „Străzii Țării”, col. Ion Dumitrache – prefectul județului. Ziua s-a încheiat cu un banchet care a avut loc în saloanele „Cercului Cultural” din orașul Bistrița. „Au toastat: PS Episcop Iuliu Hossu pentru MS Regele Carol al II-lea, făuritorul României Noi, și pentru memoria lui Andrei Mureșianu, ctitor al României Mari; Dr. Tit Mălai – prof. univ.; Dr. Leon Scridon – fost ministru; Ioan Petringel – protopop; Teodor Sbârcea – primarul orașului Bistrița; Nicolae Ianul – comandantul

²⁹ A.N.B.-N., fond *Prefectura județului Năsăud* – numere de bază – d. 377/1939, f. 19.

³⁰ „Năzuința”, anul I, nr. 2, 4 decembrie 1938, p. 4.

Legiunii născădene a «Străjii Țării»; Dr. Gheorghe Alexandrescu-Câmpulung și Dr. Victor Hodor – secretarul general al Rezidenței Regale a ținutului Someș³¹.

În final, au fost citite mesajele de felicitare primite de la diverse foruri publice din țară: „Majestatea Sa Regele mă însărcinează să vă transmit Înalte Mulțumiri pentru sentimentele de devotament și bunele urări exprimate de dumneavoastră în numele locuitorilor întregului județ, cu ocazia dezvelirii statuii poetului Andrei Mureșanu”, semnează Mareșalul Curții Regale, interpus Regelui Carol al II-lea; „Sincere felicitări pentru fapta românească și vii mulțumiri pentru bunele urări ce mi-ați trimis”, semnează Episcop Nicolae Colan, Ministrul Cultelor și Artelor; „Suntem trup și suflet alături de lăudabila inițiativă pentru preamărirea gloriei aceluia care a fost poetul redeșteptării noastre naționale și marele român Andrei Mureșanu”, semnează prefectul județului Cluj³². Cu această ocazie, s-a reamintit că, în semn de solidaritate cu dezvelirea statuii lui Andrei Mureșanu la Bistrița, au fost organizate comemorări de către prefecturile: Severin, Hunedoara, Teleorman, Râmnicu Sărat, Vlașca, Putna, Sălaj, Buzău³³.

În zilele următoare, au fost trimise telegrame omagiale Regelui Carol al II-lea, membrilor Guvernului, generalului Al. Hanzu, rezident regal al ținutului Someș, și Dr. Victor Moldovan, președintele Comitetului de inițiativă a ridicării statuii lui Andrei Mureșanu, care nu a putut participa la manifestarea de la Bistrița, fiind reținut la București. Edililor le-a scăpat însă un amănunt, semnalat de prof. Ștefan Lupu un an mai târziu: „Trecând deunăzi prin Piața Unirii din orașul nostru, am întâlnit aici un grup de muncitori maramureșeni care, în fața statuii lui Andrei Mureșanu, se întrebau nedumeriți asupra celui ce reprezenta această statuie. Unul dintre ei credea a ști că este pur și simplu ctitorul bisericii greco-catolice care se află în apropiere. Apro-

³¹ *Ibidem*.

³² A.N.B.-N., fond *Prefectura județului Năsăud* – numere de bază – d. 377/1939, f. 55.

³³ *Ibidem*, ff. 40–57.

piindu-mă de ei și intrând în vorbă, le-am împărtășit numele celui pe care îl reprezenta statuia. Le-am mai spus că numele bardului redeșteptării noastre naționale trebuie să fie gravat pe soclul statuii. Riposta a fost promptă din partea lor, ea precizându-ne contrariul, căci – ne spuneau ei – din primul moment căutaseră pe această cale să afle ce doreau. Nu mică mi-a fost mirarea când m-am convins și eu că pe soclul statuii nu era nici o inscripție. Este, desigur, în cuprinsul țării un caz cu totul unic, pe care îl semnalăm d-lui prefect al județului Năsăud”³⁴.

4. Readucerea statuii lui Andrei Mureșanu în orașul Bistrița

Soarta a făcut ca Andrei Mureșanu să nu aibă liniște pe soclul din Piața Unirii, unde a fost pus cu atâta dragoste de românii bistrițeni. În urma cedărilor teritoriale ale României, din vara anului 1940, „când autoritățile din Bistrița au primit ordin de evacuare, Prefectura județului Năsăud a scoborât jos de pe soclu statuia lui Andrei Mureșanu. Mai departe însă nu s-a interesat nimeni de transportarea ei pe teritoriul românesc. Au lăsat-o în voia sorții, respectiv au lăsat-o pradă inamicului de ocupație. D-l căpitan rez. C. Dudescu-Călărași, comandantul subzonei A.A./Năsăud, fiind singurul român al unei autorități din Bistrița, după plecarea prefectului, găsind statuia lui Mureșanu de pe soclu, cât și basorelieful desrobirii naționale, pentru a le salva de ofensa ungurească, le-a transportat la Sibiu, în vagonul său de materiale, prin propriile sale mijloace. Sosit la Sibiu, bravul căpitan C. Dudescu-Călărași s-a prezentat D-lui General Georgescu-Pion, Comandantul Comandamentului VII Teritorial, raportând asupra obiectului de adâncă valoare națională, adus din capitala județului Năsăud. D-l General Georgescu-Pion, cunoscut ca cel mai temerar naționalist, a felicitat din tot sufletul pe căpitanul Dudescu, după care a luat în primire, printr-un proces-

---

³⁴ „Săptămâna”, anul XII, nr. 354, 21 mai 1939, p. 1.

verbal, statuia marelui luptător naționalist ardelean Andrei Mureșeanu. Statuia se găsește de prezent în curtea Comandamentului și ea urmează să fie ridicată într-o piață din Sibiu”³⁵. În cele din urmă, statuia luptătorului național a fost luată de Universitatea din Cluj și instalată „fără știrea Primăriei municipiului Sibiu” în fața clădirii Liceului de fete „Domnița Ileana”, în care a fost găzduită temporar Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj în timpul refugiului³⁶.

După retragerea armatelor de ocupație, românii din orașul Bistrița adresează Primăriei rugămintea „de a se începe demersurile necesare în fața organelor administrative competente pentru readucerea în oraș a statuii lui Andrei Mureșanu, singura operă de acest gen pe care o are orașul Bistrița... Prin acest gest, orașul ar reintra în posesia unui bun realizat prin jertfa și contribuția cetățenilor ei, care ar reacheza-o în locul de unde numai vitregia vremurilor și teama de spiritul de distrugere josnică a unui dușman necruțător a făcut ca să fie în mod vremelnic îndepărtată”³⁷. În acest sens, Primăria orașului Bistrița a început o corespondență intensă cu autoritățile statului, pentru a reintra în posesia statuii.

O primă solicitare a fost trimisă Circumscripției a III-a Cluj a Inspectoratului General Administrativ, care a răspuns cu adresa nr. 4501 din 23 mai 1946: „Cu referire la raportul dvs. nr. 4654 din 14 mai 1946, avem onoarea a vă ruga să vă adresați în primul rând direct Primăriei municipiului Sibiu, cu cererea de a vă restitui statuia din chestiune, urmând să se facă alte intervenții numai în cazul că acel municipiu ar refuza restituirea statuii. Semnează Dr. Traian Migia, inspector general administrativ; Dr. Iosif Pop, șeful Serviciului Financiar”³⁸.

Prefectura județului Năsăud, prin Serviciul Administrativ, a transmis Primăriei orașului Bistrița adresa nr. 6500 din 31 mai 1946, având ca obiect restituirea statuii: „Avem onoarea a vă face cunoscut că

³⁵ A.N.B.-N., fond *Primăria municipiului Bistrița*, d. 3/1946, f. 9

³⁶ *Ibidem*, f. 10.

³⁷ *Ibidem*, f. 1.

³⁸ *Ibidem*, f. 3.

Comenduirea pieței Sibiu, cu adresa nr. 556 din 3 mai 1946, ne aduce la cunoștință că statuia lui Andrei Mureșanu în anul 1940 a fost ridicată și dusă la Sibiu de către Corpul 6 Armată. Această statuie a fost instalată în parcul din fața Liceului «Domnița Ileana» din Sibiu, unde se află și în prezent. Binevoii a lua măsuri pentru ca statuia să fie readusă și instalată din nou pe locul de unde a fost ridicată, încunoștințându-ne despre măsurile luate în cauză. Semnează prefect Mihai Mihăilaș; șeful Serviciului, ss. indescifrabil”³⁹.

În data de 6 iulie 1946, Primăria orașului Bistrița a trimis Primăriei municipiului Sibiu adresa nr. 5489/1946, cu următorul conținut: „Din inițiativa mai multor locuitori ai orașului nostru, a luat ființă încă din anul 1932 un Comitet pentru ridicarea unei statui lui Andrei Mureșanu, marele luptător național, fiu al orașului nostru. Acest Comitet a reușit ca, prin fonduri realizate prin donațiuni și subscripțiuni benevole, să ridice statuia, care a fost apoi așezată pe terenul pus la dispoziție din partea Primăriei orașului, teren care apoi a fost amenajat și transformat în parc public. Evenimentele triste ce au urmat Dictatului de la Viena, din 30 august 1940, au avut drept consecință împrejurarea că statuia lui Andrei Mureșanu a fost ridicată de pe soclul unde a fost așezată și transportată, în urma dispozițiilor organelor administrative, în Ardealul de Sud, unde apoi a fost așezată pe un soclu ridicat în fața construcției care a adăpostit, după informațiunile noastre, Universitatea Românească din Cluj. Astăzi, inițiatorii acestei opere, reîntorși din refugiu, ni s-au adresat cu rugămintea de a face demersurile necesare pentru readucerea în orașul nostru a statuii lui Andrei Mureșanu, de altfel singura operă de acest gen ce a posedat orașul Bistrița. Pentru aceste considerente, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a ne comunica modalitățile și formalitățile ce avem de îndeplinit în vederea readucerii statuii în orașul nostru. În speranța unui binevoitor concurs din partea Domniilor Voastre, primiți, vă rog, asigurarea distinselor

---

³⁹ *Ibidem*, f. 5.

noastre considerațiuni. Semnează primar Octavian Cosmuța; secretar, Victor Molnar”⁴⁰.

Primăria municipiului Sibiu, Serviciul Tehnic, a răspuns Primăriei orașului Bistrița prin adresa nr. 4949 din 16 iulie 1946: „La adresa dvs. nr. 5489/1946, avem onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele: statuia luptătorului național Andrei Mureșanu este instalată în Sibiu în fața clădirii Liceului de fete «Domnița Ileana», în care a fost găzduită Universitatea «Regele Ferdinand I» din Cluj în timpul refugiului. Statuia a fost adusă de Universitatea din Cluj și instalată fără știrea Primăriei municipiului Sibiu, fapt care s-a relevat în dosarul trimis Corpului 6 Teritorial Cluj cu nr. 3373/1946. În afară de confirmarea faptului că statuia lui Andrei Mureșanu se află în orașul Sibiu, nu vă putem comunica nimic în privința ei, urmând a vă adresa Universității din Cluj și Corpului 6 Teritorial Cluj, care vă pot da toate deslușirile cuvenite și indica formalitățile necesare pentru a ridica și transporta la Bistrița această statuie. Semnează primar, ss. indescifrabil; secretar general, ss. indescifrabil; șeful Serviciului Tehnic, ss. indescifrabil”⁴¹.

În data de 22 iulie 1946, Primăria orașului Bistrița a transmis Prefecturii județului Năsăud adresa nr. 6925/1946: „La adresa dvs. nr. 6500 din 11 iulie 1946, avem onoarea a vă comunica că pentru readucerea statuii lui Andrei Mureșanu, am luat măsurile de cuviință, luând contact cu Primăria municipiului Sibiu în această cauză. Dacă nu se vor ivi obstacole mai mari, avem legitime speranțe că în scurt timp vom reintra în posesiunea statuii, care apoi va fi reasezată, în cadru solemn, pe locul de unde a fost îndepărtată. Semnează primar, Octavian Cosmuța; secretar, Victor Molnar”⁴².

La 3 august 1946, prin adresa nr. 7481/1946, Primăria orașului Bistrița a solicitat Universității „Regele Ferdinand I” și Corpului 6 Teritorial Cluj să îi comunice date cu privire la procedura pe care ar

---

⁴⁰ *Ibidem*, f. 6.

⁴¹ *Ibidem*, f. 10.

⁴² *Ibidem*, f. 9.

urma să o îndeplinească în vederea ridicării și transportării la Bistrița a statuii poetului: „Alăturat avem onoarea a vă înainta în copie adresa Primăriei municipiului Sibiu cu nr. 4949/1946 referitor la statuia marelui luptător pentru dezrobirea poporului român, Andrei Mureșanu, și care formează proprietatea Primăriei orașului Bistrița. Această statuie a fost evacuată în restul țării după Dictatul de la Viena. Din alăturata adresă a municipiului Sibiu reiese că statuia se află în Sibiu, dusă de Universitatea «Regele Ferdinand I» din Cluj, în timpul refugiului. Vă rugăm a ne comunica formalitățile necesare pentru a ridica și transporta la Bistrița această statuie. Semnează primar Octavian Cosmuța; secretar, Victor Molnar»⁴³.

Prin adresa nr. 3417/1946 din 13 august 1946, Rectoratul Universității „Regele Ferdinand I” Cluj a răspuns Primăriei din Bistrița: „Cu referire la adresa dvs. nr. 7418 din 3 august 1946, avem onoarea a vă face cunoscut că Universitatea noastră nu are nimic împotriva ridicării și transportării din Sibiu a statuii marelui luptător pentru dezrobirea poporului român, Andrei Mureșanu. În ceea ce privește formalitățile pentru ridicarea și transportul statuii de la Sibiu la Bistrița, urmează să vă adresați Corpului 6 Teritorial Cluj. Semnează rector, Emil Petrovici; secretar general, Teodor Buta»⁴⁴.

În aceeași zi, Statul Major, Biroul Adjutantului al Comandamentului 6 Teritorial comunica autorităților locale din Bistrița, prin adresa nr. 93615/1946, următoarele: „La adresa dvs. nr. 7481 din 3 august 1946, am onoarea a face cunoscut că acest Comandament nu are nici o pretenție de proprietate asupra statuii «Andrei Mureșanu», aflată actualmente în Sibiu. Pentru a vă comunica formalitățile necesare spre a ridica și transporta la Bistrița această statuie, care este proprietatea orașului Bistrița, rugăm a vă adresa Ministerului de resort (Ministerul Cultelor și Artelor), întrucât acest Comandament nu are nici o dispozițiune în

---

⁴³ *Ibidem*, f. 11.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 12.

această privință. Semnează șeful de Stat Major, col. Th. Ghiță; șeful Biroului Adjutanturei, mr. C. Gheorghiu”⁴⁵.

În data de 28 octombrie 1946, Primăria orașului Bistrița a emis Decizia nr. 12449/1946 privind executarea pe cale de regie directă a lucrărilor de montare a statuii lui Andrei Mureșanu: „Noi, Primarul orașului de reședință Bistrița, având în vedere referatul Serviciului Tehnic al orașului, prin care solicită aprobarea executării pe cale de regie directă a lucrărilor de montare a statuii lui Andrei Mureșanu în soclul din fața Primăriei”⁴⁶, în valoare de 1.722.990 lei; având în vedere referatul

⁴⁵ *Ibidem*, f. 13.

⁴⁶ În fața Primăriei din Bistrița, autoritățile horthyste au construit după anul 1940 un soclu de piatră, în vederea amplasării bustului regentului Miklós Horthy. În lipsa acestuia, pe soclu a fost instalat un steag tricolor roșu-alb-verde, al statului ungar. În aprilie 1945, primarul orașului Bistrița a dat o declarație în legătură cu un incident avut cu un cetățean maghiar în problema arborării acestui steag: „Subsemnatul, Alexandru Mureșan, primarul orașului Bistrița, declar următoarele: în ziua de 15 martie 1945, fiind în Cabinetul dlui Comandant Militar Sovietic al Garnizoanei Bistrița, la o conferință oficială împreună cu toți șefii autorităților locale, la un moment dat a intrat în cabinet Kis Joan din Bistrița, care nu știu cu ce drept și pentru ce motiv a venit în fața mea revoltat, arogant și cu ton ridicat, amenințându-mă cu pumnul, mi-a cerut socoteală zicând: «Cu al cui ordin și pe ce bază ai dispus vopsirea în roșu a rudei pavilionului de pe monumentul din fața Primăriei?». Eu i-am răspuns că personal și pe răspunderea proprie, în calitate oficială ce dețin am dispus aceasta. La acest răspuns al meu, dl Kis Joan, și mai revoltat și amenințător, s-a năpustit asupra mea gata să mă lovească, spunându-mi că «Dacă de pe acea rudă va dispărea, respectiv voi vopsi acoperind tricolorul roș-alb-verde, atunci și eu voi dispărea de pe fața pământului». Totodată, numitul m-a amenințat că mă va aresta dacă voi executa cele dispuse de mine. La aceste insulte, amenințări și ultragii, a intervenit primul dl Gluvacov, secretarul Partidului Comunist, dl Lowi Bernat, șeful Siguranței, și dl Șovu Răcătoianu, comandantul Legiunii de Jandarmi Civili Năsăud, care la fel au fost amenințați de către acest Kis Joan cu arestarea. Menționez că în fața Primăriei Bistrița există un monument pe care se înalță o rudă de pavilion, ce era vopsită în spiral cu culorile roșu-alb-verde, care a fost ridicat în timpul stăpânirii fascisto-hitleriste și cu privire la care am dispus vopsirea cu roșu, drept recunoștință și omagiu bravei Armate Roșii eliberatoare. Cu toate acestea, dlui Kis Joan nu i-a convenit această măsură luată de mine și pretindea ca să rămână pe mai departe culorile roș-alb-verde, disprețuind și desconsiderând complet culoarea roșie. Cer cercetarea cazului, darea în judecată și pedepsirea sus-numitului. Aceasta îmi este declarația pe care o susțin și o semnez. Bistrița, la 10 aprilie 1945. Primarul orașului Bistrița”; *Ibidem*, fond *Primăria orașului Bistrița*, d. 2/1944; vezi și Adrian Onofreiu,

Secției Contabilității a comunei, prin care arată că în bugetul pe exercițiul în curs este credit disponibil la cap. I, art. 114; în baza dispozițiilor art. 30, alin. ultim din L.C.P., cu modificările ulterioare, precum și pe temeiul art. 90, 109 și 124 din aceeași lege, decidem: Art. 1. Se aprobă a se executa de către Serviciul Tehnic al comunei lucrările de montare a statuii «Andrei Mureșanu», pe cale de regie directă, în valoare de 1.722.990 lei. Art. 2. Plata cheltuielilor, în sumă de 1.722.990 lei, se va face de la cap. I, art. 114 din bugetul comunei pe exercițiul în curs, unde este credit disponibil. Art. 3 Serviciul Tehnic al orașului și Serviciul Financiar sunt însărcinați cu executarea prezentei deciziuni. Semnează: primar, Octavian Cosmuța; secretar, Victor Molnar»⁴⁷.

În vederea executării lucrărilor, în data de 28 noiembrie 1946, prin adresa nr. 12285/1946, Serviciul Tehnic al Primăriei Bistrița a înaintat Inspectoratului General de Drumuri Naționale Cluj un deviz pentru montarea statuii: „Alăturat avem onoarea a vă înainta un deviz pentru montarea statuii «Andrei Mureșanu» în orașul Bistrița, cu cheltuielile totale de 2.000.000 lei, cu rugămintea să binevoiți a dispune aprobarea acestor lucrări pe cale de regie directă, sub conducerea și supravegherea Serviciului Tehnic al orașului. Semnează: primar, Octavian Cosmuța; secretar, Victor Molnar»⁴⁸.

Conform referatului nr. 12449 din 3 decembrie 1946, înaintat primarului de către Serviciul Tehnic, pentru montarea statuii lui Andrei Mureșanu în Piața Regele Ferdinand (actuala Piață Centrală), în fața sediului administrației locale, au fost necesare următoarele lucrări: „a) Micșorarea postamentului existent din piatră naturală cu 1 m din înălțimea de 6,50 m, cu dimensiunile 150/150; b) Montarea schelăriei în jurul postamentului pe o înălțime de 6 m, precum și montarea scheletului, adică a ramei pentru ridicarea, respectiv montarea statuii;

Orașul Bistrița în timpul administrației militare sovietice (13 octombrie 1944 – 13 martie 1945). Mărturii documentare, în „Revista Bistriței”, nr. XVI, 2002, p. 365.

⁴⁷ A.N.B-N., fond *Primăria orașului Bistrița*, d. 3/1946 f. 19.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 14.

c) Montarea statuii pe soclu și fixarea ei în beton de ciment; d) Demontarea schelăriei și curățarea molozului”⁴⁹. În același document se arată că lucrările au fost executate în regie proprie de către Serviciul Tehnic din cadrul Primăriei, în perioada 28 octombrie – 9 noiembrie 1946, suma cheltuită ridicându-se la 1.722.990 lei, defalcată astfel: „1. Lista de plată pentru angajați de la 28 octombrie până la 2 noiembrie a.c. – în valoare de 740.000 lei; 2. Recepisa pentru impozite – în valoare de 135.540 lei; 3. Lista de plată pentru angajați de la 4 la 9 noiembrie – în valoare de 570.000 lei; 4. Recepisa pentru impozite – în valoare de 102.380 lei; 5. Recepisa Casa Cercuală – în valoare de 175.070 lei. Semnează șeful Serviciului Tehnic, Otto Dahinten”⁵⁰.

În data de 31 decembrie 1946, Primăria a emis ordonanța de plată nr. 602/1946: „În virtutea creditelor ce ne sunt deschise prin bugetul orașului, dl casier al orașului va achita dlui arhitect Felker Martin suma de 1.722.990 lei, cuprinsă în ordonanța de față și în condițiunile determinate mai jos: motivul cheltuielii – costul lucrărilor executate pe cale de regie directă la montarea statuii «Andrei Mureșanu», conform actelor justificative anexate; suma – 1.722.990 lei; observațiuni și acte justificative – un borderou cu... acte justificative; totalul ordonanței – 1.722.990 lei. Această ordonanță de plată este plătitibilă până la 31 martie 1947. La plata ei se vor reține datoriile către comună sau județ. Semnează primar, Octavian Cosmuța; șeful Serviciului Financiar, ss. indescifrabil. Am primit suma din prezenta ordonanță și am plătit-o conform statului – semnează de primire ss. indescifrabil”⁵¹.

La 10 ianuarie 1947, Primăria orașului Bistrița a adoptat Decizia nr. 4654/1947: „Noi, primarul orașului de reședință Bistrița, luând în examinare proiectul lucrării pentru montarea statuii «Andrei Mureșanu» în fața Primăriei orașului Bistrița, în valoare totală de 2.000.000 lei. Având în vedere că, potrivit dispozițiilor art. 3 din Legea Ministerului

⁴⁹ *Ibidem*, f. 22.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 21.

⁵¹ *Ibidem*, f. 17.

Afacerilor Interne nr. 276, publicat în M.O. nr. 232 din 7 octombrie 1946, toate lucrările de întreținere, precum și lucrările de reparațiuni sau transformări, ce nu depășesc echivalentul valorii unei construcții de 5000 mc, se vizează de șeful Serviciului Tehnic al Primăriei. Văzând avizul tehnic favorabil al șefului Serviciului Tehnic al Primăriei, în temeiul dispozițiilor art. 7 din Legea nr. 232/1946, decidem: Art. 1. Se aprobă proiectul lucrării în valoare totală de 2.000.000 lei. Art. 2. Serviciul Tehnic al Primăriei este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentei deciziuni. Semnează primar, Octavian Cosmuța; secretar, Victor Molnar”⁵².

Procesul-verbal de recepție a lucrărilor a fost întocmit în ziua de 1 martie 1947: „Noi, Dr. Victor Molnar, secretarul Primăriei, președintele Comisiei de recepție, Olimpiu Cornea, șeful Serviciului Administrativ și Otto Dahinten, șeful Serviciului Tehnic, membrii Comisiei de recepție, delegați prin decizia Primăriei orașului nr. 4042/1945, asistați fiind de delegatul Serviciului Tehnic județean, inginer-șef E. Regmann; văzând dosarul privitor la angajarea cheltuielilor de 2.000.000 lei, hotărât de Primăria orașului sub nr. .../194 din .... 194 pentru montarea statuii «Andrei Mureșanu» în fața Primăriei din orașul Bistrița, s-au constatat următoarele: 1. S-a montat statuia «Andrei Mureșanu» în fața Primăriei din orașul Bistrița conform devizului din 22 noiembrie 1946, cu aviz favorabil din punct de vedere tehnic al șefului Serviciului Tehnic, în calitate de inginer diplomat conform deciziunii Ministerului Afacerilor Interne nr. 2760/1946. Pentru executarea acestor lucrări, s-au angajat cheltuieli în sumă de 1.722.990 lei. Comisia de recepție, examinând lucrările, constată că ele sunt bine executate în întregime și corespund cerințelor tehnice normale. Față de cele constatate, declarăm lucrările recepționate definitiv. Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal, care se va anexa la ordonanțele de plată definitive. Semnează: președinte, Victor Molnar; delegatul Serviciului Tehnic

---

⁵² *Ibidem*, f. 15.

județean, E. Regmann; membrii Comisiei de recepție – Olimpiu Cornea, Otto Dahinten. Aprobă: primar, Octavian Cosmuța”⁵³.

După ani de zbucium, românii bistrițeni așteaptă și ei ca statuia lui Andrei Mureșanu, „*amplasată lângă biserica săsească, pe un soclu rămas de la unguri*”, să-și afle liniștea acolo unde fusese ridicată inițial, adică în fața bisericii din Piața Unirii – achiziționată de românii greco-catolici la sfârșitul secolului XIX – locul unde s-a încheat pentru prima dată nucleul românilor din oraș. Sufletul său merită această odihnă, pentru că a fost cel care a răscolit conștiința neamului, i-a încheat clocotul revoltei într-un ideal și l-a îndrumat pe cărările ce duc la realizările mari ale destinului său istoric. Va fi o lecție de pedagogie națională, cu toate prețioasele ei învățăminte, care se desprinde pentru toți din actul proslăvirii bardului redeșteptării noastre.

„Bronzul în care l-am turnat pe bardul redeșteptării noastre să ne vestească legea cea nouă, menită să împrăștie umbra prezentului întunecat și, după veacuri de umilință, ca o lumină pentru ziua de mâine, să ne rostească crezul proaspăt și biruitor cu care s-a hrănit sufletul său și care să ni-l hrănească pe al nostru, căci:

„*Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost pământ*”⁵⁴!

---

⁵³ *Ibidem*, f. 33.

⁵⁴ Leonida C. Pop, „Bardul redeșteptării noastre”, în „Năzuința”, anul I, nr. 1, 27 noiembrie 1938, p. 2.

Poetul Andrei Mureșanu
Portret semnat M. Perlmutter

Ruinele casei unde s'a născut «Andrei Mureșianu», în Bistrița.

Casa părintească a poetului Andrei Mureșanu
Bistrița, str. Andrei Mureșanu (începutul sec. XX)

Descendenții familiei poetului Andrei Mureșanu:
Elena Bozga (n. Mureșan), Ion Bozga, Maria Cucu (n. Mureșan),
Ion Cucu, dep. Victor Moldovan, Ilie Mureșan (nepotul poetului),
Maria Pop (n. Mureșan), Florica Rusu (n. Mureșan)
Bistrița, Piața Unirii (15 septembrie 1935)

Statuia poetului Andrei Mureșanu (bronz)
Bistrița, Piața Unirii (curtea casei deputatului Victor Moldovan)

Solemnitatea dezvelirii statuii lui Andrei Mureșanu
Bistrița, Piața Unirii (27 noiembrie 1938)

Statuia poetului Andrei Mureșanu
Bistrița, Piața Unirii (decembrie 1938)

Statuia poetului Andrei Mureșanu
Bistrița, Piața Unirii (1939)

Statuia poetului Andrei Mureșanu
în fața Liceului de fete „Domnița Ileana” din Sibiu (1940)

Tricolorul maghiar – 1940
Bistrița, Piața Regele Ferdinand (actuala Piață Centrală)

Statuia poetului Andrei Mureșanu
Bistrița, Piața Centrală (1 martie 1947)

Casa memorială „Andrei Mureșanu” Bistrița

**Ioan Pinte, Gavril Țărmure, Ioan Sbârciu, Mircea Gelu Buta,
Emil Radu Moldovan, Ion Buzăși
Dezvelirea bustului poetului Andrei Mureșanu
Bistrița (19 martie 2016)**

CUPRINS

MIRCEA GELU BUTA	
Un bistrițean nemuritor	5
ION BUZAȘI	
Andrei Mureșanu. Linii de portret	7
VASILE OLTEAN	
Paternitatea melodiei imnului „Deșteaptă-te, Române!”	31
AUREL RĂU	
Drumul spre culmi	45
CONSTANTIN CUBLEȘAN	
Andrei Mureșanu – teoretician literar	59
MIRCEA GELU BUTA, ADRIAN ONOFREIU	
Statuia poetului Andrei Mureșanu la Bistrița.	
Consemnări documentare	67

ISBN: 978-606-37-0347-8